

T.C.
YÜZÜNCÜYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

KURÂN'DA DENİZLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cengiz İDER

Van -2017

T.C.
YÜZÜNCÜYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

KURÂN'DA DENİZLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Cengiz İDER

Danışman

Prof. Dr. Selahattin SÖNMEZSOY

VAN-2017

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	IV
KISALTMALAR.....	V
1.GİRİŞ.....	1
1.1. KAVRAM OLARAK DENİZ.....	2
1.2. DENİZLERİN OLUŞUM ŞEKLİ.....	3
1.3. DENİZLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	4
1.4. DENİZ SUYUNUN TADI.....	5
1.5. DENİZ SUYUNUN RENGİ.....	6
1.6. DENİZLERİN SICAKLIĞI.....	7
1.7. DENİZLERDE BUZLAR.....	8
1.8. DENİZ SUYUNDAKİ BAŞLICA TUZLAR.....	8
1.9. DÜNYADAKİ OKYANUSLAR VE DENİZLER.....	9
2. AYETLER İŞİĞİNDE DENİZLER.....	12
2.1. KUR’AN’DA DENİZ KAVRAMI.....	12
2.2. KUR’AN’DA DENİZ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	12
2.2.1. el-BAHR: البَحر.....	12
2.2.2. el-BEHRAN: (البَحران):.....	12
2.2.3. el-BEHREYN (البَحرَين).....	13
2.2.4. el-BİHAR (البِهار):.....	13
2.2.5. EBHUR (أبْحُر):.....	13
2.2.6. el-YEMM: اليمّ.....	13
2.3. AYETLERDE DENİZLERİ BESLEYEN	
KAYNAKLAR.....	14

2.3.1. MAU(ماء).....	14
2.3.2. MATER (مَطْرًا).....	14
2.3.3. el-ĞAYS (العَيْثُ).....	14
2.3.4. el-VEDK (الوَدَقَ).....	14
2.3.5. BERED (بَرَدٍ).....	15
2.3.6. SAYYİB (صَيِّبٍ).....	15
2.3.7. VABİL(وَابِلٌ).....	15
2.3.8. TALL (طَلٌّ).....	16
2.3.9. en-NEHR (النهر).....	16
2.3.10. el-AYN (العَيْن).....	16
2.3.11. NEBE'U (نَبْع).....	16
2.3.12. es-SEYL (السَّيْلُ).....	17
3. NİMET OLMASI AÇISINDAN DENİZLER.....	18
3.1. DENİZLERİN MUSAHHAR KILINMASI.....	18
3.2. GEMİLER.....	19
3.2.1. GEMİLERİN İNSAN HİZMETİNE VERİLMESİ.....	21
3.3. DENİZLERDE GIDA NİMETLERİ.....	22
3.3.1. DENİZ ÜRÜNLERİ.....	24
3.4. CUMARTESİ YASAĞI.....	30
3.4.1. DENİZLERDE AV.....	33
3.5. DALGIÇLIK.....	36
4. KISSALAR BAĞLAMINDA DENİZLER.....	39
4.1. HZ.MUSA VE FİRAVUN.....	39
4.1.1. DENİZİN YARILMASI.....	40
4.1.2. BOĞULMA ESNASINDA FİRAVUN'UN İMAN GETİRMEK İSTEMESİ.....	42

4.1.3. FİRAVUN CESEDİ.....	44
4.2. HZ. MUSA VE HZ. HIZIR.....	46
4.2.1. HZ.HIZIR KİMDİR?.....	51
4.2.2. HZ. MUSA'NIN HZ. HIZIR'LA BULUŞMA İSTEĞİ.....	54
4.3. HZ. YUNUS (A.S.).....	57
5. DENİZLER VE OLAĞAN ÜSTÜ DURUMLARI.....	61
5.1. İKİ DENİZİN KARIŞMAMASI OLAYI.....	61
5.2. DENİZLERDEKİ BOZULMALAR.....	65
5.3. DENİZLERDEKİ KARANLIKLAR.....	70
5.4. DENİZLERDE ZOR DURUMDA KALAN İNSANLARIN ALLAH'A SİĞİNMASI.....	73
5.5. KIYAMET SAHNESİNDE DENİZLER.....	77
5.6. DENİZLER MÜREKKEP OLSA ALLAH'IN İLMİNİN SONUNU GETİREMEZLER.....	79
SONUÇ.....	82
CONCLUSION.....	83
KAYNAKÇA.....	84

ÖNSÖZ

Bizleri yoktan var eden, en güzel şekilde yaratan ve İslam'la şereflendiren Allah'a sonsuz hamd ve sena olsun.

En mükemmel şekilde yarattığı peygamberlerin en üstünü, fahri kâinat efendisi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e salât ve selam olsun.

İnsanlık yaratıldığı günden beri bütün zamanlarda Allah Teâlâ onlara doğru yolu göstermek için ilahi mesajlarla donattığı peygamberler göndermiş. Bu mesajlar sayesinde insanlar doğru yola iletilmek istenmiştir. Bu ilahi mesajlar genel itibariyle belli bir zaman ve mekândaki insanlarla sınırlandırılmıştır. Bu mesajların sonuncusu Kuran-ı Kerim ise, zaman ve mekân sınırı olmaksızın kıyamete kadar bütün insanlığa gönderilmiştir. Gönderildiği günden şimdiye kadar kapsadığı ilimler üzerinde sayısız eser yazılmıştır. Bu eserlerle, ilahi ayetlerdeki kanunlar, nimetler ve mucizeler anlatılmaya çalışılmıştır. Kuran'ın insanların hayatına girebilmesi için, hayatların Kuran'ın etrafında şekillenmesi için, Kuran'ı imkânlar dâhilinde iyi anlamak ve anlatmak zorundayız. Biz de bu küçük çalışmamızda denizde bir damla misali Kur'an ayetlerinde, Deniz Kavramı üzerinde durmaya çalıştık. Deniz kavramının anlamını, bu ayetlerde geçen olayları, nimetleri ve mucizeleri anlatmaya çalıştık. Kuran'a hizmet anlayışıyla gayret sarf ettik. Başarı Allah'tandır.

Yaptığımız araştırmalarda Türkiye'de "Kuran'da Denizler" başlığı altında daha önce yapılmış bir çalışmaya rastlayamadık. Bizim açımızdan bu konuda yapacağımız çalışmalar orjinal sayılmaktadır.

Bu çalışma esnasında kendilerinden istifade ettiğim, Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalındaki Hocalarıma teşekkürü bir borç biliyor saygılarımı sunuyorum. Yine Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölüm Başkanı Sayın Prof. Dr. Ali Fuat Doğu Hocama katkı ve yardımlarından dolayı teşekkür ediyorum. Ayrıca Eren Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Tefsir Ana bilim Dalından Yar. Doç Dr. Mehmet Altın hocama yaptığı yardımlarından dolayı teşekkür ediyorum. Ve bu konuda çalışmaya bizi yönlendiren, çalışma esnasında yakın ilgi ve yardımlarını bizden esirgemeyen ve ilmi bilgilerinden istifade ettiğimiz değerli danışmanım Prof. Dr. Selahattin SÖNMEZSOY Hocama teşekkürlerimi arz ederim.

Cengiz İDER

KISALTMALAR

a.g.e.:	Adı Geçen Eser
a.g.m.:	Adı Geçen Madde
a.e.:	Aynı Eser
a.s.:	Aleyhi's-Selam
a.y.:	Aynı yer
bkz.:	Bakınız
bşk.:	Başkaları
c.c.:	Celle Celaluhu
çev.:	Çeviren
D.İ.B.:	Diyanet İşleri Başkanlığı
FAO.:	Food and Agriculture Organization (Gıda ve Tarım Örgütü)
H.z.:	Hazretleri
r.a.:	Radiyellahu Anh
s.a.v.:	Salallahu Aleyhi Vesellem
T.D.V.:	Türkiye Diyanet Vakfı
ts.:	Tarihsiz
km.:	Kilometre
m.:	Metre
MTA.:	Maden Tetkik ve Arama
M.Ö.:	Milattan Önce
M.S. :	Milattan Sonra
v.:	Vefat Tarihi

vb.: Benzeri

Yay.: Yayınları



1.GİRİŞ

Allah Teâlâ varlığını, birliğini ve insanlar için istediği yaşam sistemini insanlara bildirmek için, İnsanlığın hem bu dünyada hem de ahrette kurtulması için, huzurlu bir yaşam için, adaletin herkesi kapsaması için, ilahi kanunları indirmiştir. Bu kanunlar peygamberler aracılığıyla insanlara iletilmiştir. Allah Teâlâ gönderdiği peygamberleri mucizelerle donatmış, yeri geldi mi bu peygamberler insanoğlunun inkâr edemeyeceği mucizeler göstermiştir. Son kanun olarak gönderilen Kur'ân-ı Kerim başlı başına bir mucize olduğu gibi içinde de birçok mucizeyi barındırmaktadır.

Bu tezde, deniz kavramı ile ilgili ayetler incelenip, Kur'an'da Deniz Kavramı, denizlerde var olan mucizeler, nimetler ve olaylar hakkında Kur'an'ın bakış açısını sunmak amaçlanmıştır. Kur'an-ı Kerim'in birçok ayeti kerimesinde "Deniz Kavramının" bazen olağan üstü durumları, nimet ve olaylara konu edilmesi hasebiyle önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaptığımız araştırmalarda bu konu üzerinde yapılmış yeterli çalışmalarla karşılaşmadık. Bu çalışmamızda deniz kavramını Kur'an ayetleri ışığında araştırmak ve bu konu ile ilgili ilimi kaynaklardan faydalanarak verilen ilahi mesajlara dikkat çekilmek istenmiştir. Dolayısıyla öncelikle deniz Kavramının lügat manası, denizlerin oluşumu ve yapısı konusunda gerekli bilgileri elde etmek için ansiklopedik kaynaklara müracaat edilerek ele alınan başlıkla ilgili ön bilgi verildikten sonra, konu ile ilgili ayetler sınıflandırılarak konuların alt başlıkları oluşturulmuştur.

Dünya yüzeyinin yaklaşık olarak yüzde yetmişini kaplayan bu su tabakası, Kuran-ı Kerim'de kırk bir ayete konu olmuş. Bu ayetler başlıklarla sınıflandırılmıştır. Bunlar: Nimet olması açısından denizler ve bunun alt başlıkları olan, denizlerin musahhar kılınması, gemiler, gemilerin insan hizmetine verilmesi, gıdalar, deniz ürünleri arasında yenilenler ve yenilmeyenler, cumartesi yasağı, denizlerde av, dalgıçlık, kıssalar bağlamında denizler ve onun alt başlıkları olan, Hz. Musa ve Firavun, denizin yarılması, boğulma esnasında Firavun'un iman getirmek istemesi, Firavun cesedi, Hz. Musa ve Hz. Hızır, Hz. Hızır Kimdir? Hz. Musa'nın Hz. Hızır'la Buluşma İsteği, Hz. Yunus, Dünya'yı etkileme ve olağan üstü olması açısından denizler ve onun alt başlıkları olan iki denizin karışmaması olayı, denizlerdeki bozulmalar, denizlerdeki karanlıklar, Denizlerde zor durumda kalan insanların Allah'a sığınması, kıyamet sahnesinde denizler ve Denizler mürekkep olsa Allah'ın ilminin sonunu getiremezler, konuları üzerinde durulmuştur. Bu çalışma

denizlerin ne kadar önemli olduğunu, insan hayatıyla bağlantısını ve dünyayı etkileme konusunda rolünü bizlere aktaracaktır.

1.1. KAVRAM OLARAK DENİZ

Deniz (الْبَحْر) lafzı sözlük kitaplarında yer kabuğunun çukurlarını dolduran tuzlu su kitlesine verilen addır.¹ Deniz karanın tersidir. Tuzlu su veya bütün büyük su birikintilerine verilen addır. Denizlerin daha büyük olanları ise okyanus olarak adlandırılır.² Deniz kelime olarak yarmak ya da genişletmek manasındadır.³ Okyanus ve denizler yeryüzünün % 70.8 ini kaplarlar. Bu alan olarak ifade edilirse; 510 milyon km olan dünya yüzölçümünün 361 milyon km. si denizlere aittir. Okyanus ve denizlerin kapladığı bu büyük alan, yeryüzünün muhtelif kesimlerinde değişik bir oranda dağılmıştır. Özellikle Güney ve Kuzey Yarımkürelerinde, dağılışı bakımından bir tezat mevcuttur. Şöyle ki; Güney Yarımküresinde 80-90 enlemleri arasında okyanus ve denizlerin alanı 0 dır. Çünkü burada karaların oranı % 100 dür. Buna karşılık; Kuzey Yarımküresinde, 85 derece Kuzey paralelinin ötesinde denizlerin oranı % 100 e ulaşır.⁴ Dünya yüzeyinin büyük bir bölümünü oluşturan suların büyük bir bölümünü dört büyük deniz ve okyanus oluşturur. Bunlar, Atlas Okyanusu, Hint Okyanusu ve Büyük Okyanus ile Kuzey Kutbu'nun çevresindeki Kuzey Buz Denizidir.⁵ (Şekil 1.1)

¹ Heyet, *Deniz, Büyük Ansiklopedi*, Milliyet, Yay., 1991, I / 249

² Muhammed Ferid Vecdi, *Dairetu'l-Mearif el-Karni'l-İşriyn*, 3. Baskı, Beyrut, 1971, II / 46-47

³ Muhammed b. Yusuf, *Bahru'l- Muhit*, 1.Baskı, Beyrut, 1993, I/ 353

⁴ Ajun Kurter, *Oceanografya*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1977, s.19

⁵ Niyazi Akşit-Ferruh Sanır, *Gençler İçin Genel Bilgi Ansiklopedisi*, Ağaoğlu Matbaası, 1981, s.388



Şekil 1.1. Deniz görüntüsü

Deniz ve Okyanusların hacmi su dışında kalan karasal kütle için yaklaşık 14 katına eşdeğer olduğu saptanmıştır. Diğer taraftan denizlerin ortalama derinliği 3800 m. karaların ortalama yüksekliği ise 840 m. olarak tespit edilmiştir. Karasal kütle üzerindeki en yüksek noktayı oluşturan Everest Tepesi'nin yüksekliği 8882 m. olduğu halde okyanuslarda 12.000 metreye varan derinlikler ölçülmüştür. Bu verilerden de açıkça görülebildiği gibi okyanus ve denizler yeryüzünün esas unsurları, karalar ise bunları değişik genişlikte parçalara ayıran birer ada özelliğindedirler.⁶

Evet, dünyamızda mevcut suyun % 98 i okyanus ve denizlerde toplanmıştır. Bu muazzam hacimdeki su, yeryüzündeki geniş ve derin okyanus çanakları ile bunlardan daha az yer tutan ve daha sığ olan denizleri doldurmuştur.⁷

1.2. DENİZLERİN OLUŞUM ŞEKLİ

Eldeki bilimsel verilere göre dünya başlangıçta lavlardan ve kızgın gazlardan oluşuyordu. Uzun yıllar önce bu ateş kitlesi yavaş yavaş soğumaya ve biçimlenmeye başladı. Dünyanın etrafını saran buhar ve gaz kitlesi, soğumayla birlikte yoğunlaşarak, yer çekimi nedeniyle yağmur biçiminde yeryüzüne yağmaya başladı. Uzun süren bu buharlaşma, yoğunlaşma ve yağmur döngüsü, sonunda ırmaklar, denizler ve okyanuslar oluştu.⁸

⁶ Kocataş, *a.g.e.*, s. 3

⁷ Kurter, *a.g.e.*, s.19

⁸ Heyet, *Deniz, Büyük Ansiklopedi*, I / 249

1.3. DENİZLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Denizlerle ilgili uğraşlar çok eskiden başlamış ve günümüze değin çeşitli değişiklikler geçirmiştir. İlk denizciler denizleri yeni yerler keşfetmek ya da bir limandan diğerine taşımacılık yapmak amacıyla geçmişlerdir. Bu denizciler yolculukları sırasında etkili olan sadece akıntı, rüzgâr gibi faktörler hakkında bilgi toplamışlar, yolculuklarını etkilemeyen diğer faktörlerle hiç ilgilenmemişlerdir. İşte, okyanusların ticari ya da yeni yerler keşfetme yolunda da olsa ilk incelemeleri veya geçilmeleri M.Ö. 1500-1000 yıllarına kadar gider. İnsanlar bu sırada (M.Ö. 1000) dünyanın büyük bir kara parçası ile iki su kütesinden oluşmuş yassı bir disk şeklinde olduğunu kabul ediyorlardı. Daha sonra (M.Ö. 500) Hecataeus'un tanımladığı yeryuvarı haritası M.Ö. 1000 yıllarında tanımlanan haritadan pek az farklıydı. Bu sırada (M.Ö. 400) Pythae med-cezir ile ay arasındaki ilişkileri gözlemiş olup, İngiltere'ye yaptığı yolculukta enlem ve boylam dairelerini göstermiştir. ERATHOSTHENES (M.Ö.276-195) yerküresinin çevresini basit fakat duyarlı yöntemlerle saptamış ve bu arada Büyük İskender'in (M.Ö. 329-325) Hindistan bilimsel gezisinden sonra (M.Ö.250) daha önceden bilinen yeryuvarı haritasına İran Körfezi, Arap Denizi ve Hazar Denizi'ni ilave etmiştir.

M.S. 20 yıllarında STRABO Yunan coğrafyacılarının topladığı bilgileri içeren kitabını yayınlamış, bu devirde bazı oseanografik⁹ gözlemlerde bulunarak med-cezir olayı ile ilgili verileri toplamış ve ilk defa İskandil yöntemiyle¹⁰ 2000 m'ye kadar olan derinlikleri ölçmüştür. PTOLEMY'in M.S. 150 yıllarında hazırladığı yeryuvarı haritası Romalılar devrindeki tüm coğrafik bilgileri özetler düzeydedir. Daha sonra benzer duyarlıktaki haritalar Arap bilginleri tarafından da hazırlanmış olmasına karşın batılı bilginlerin hazırladığı yerküresi haritaları gerçekten çok uzaktı.¹¹

Bu devirden sonra denizlerle ilgili çalışmalarda bir duraklama olmuş, sadece Kuzey Avrupalılar iklimsel koşulların uygunluğu sayesinde Kuzey sularında keşifler yapmışlardır.

Portekizli Prens HENRY'nin 1420 yılında bir denizcilik okulu açması ve Fatih Sultan Mehmed'in 1453 yılında İstanbul'u alması 15. yüzyıldaki denizcilik araştırmalarını hızlandırmıştır. Zira İstanbul'un alınmasıyla Doğu ve Batı arasındaki karayolu kapatılmış, bu nedenle batılılar ikinci bir yolu

⁹ **Oseanografi:** Okyanus ve denizlerin tüm yönleriyle bilimsel olarak inceleyen ve tanımlayan bilimdir. Ahmet Kocataş, *Genel Oseanoloji Deniz Bilimlerine Giriş*, Dora Yayıncılık, 10. Baskı, Bursa, 2012, s.346

¹⁰ **İskandil yöntemi:** Denizin derinliğini ölçme ve bu iş için kullanılan alet. Ahmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Akçağ Yay., 2. Baskı, Ankara, 2013, s.559

¹¹ Kocataş, *a.g.e.*, s. 7-14

saptamak zorunda kalmışlardır. 1497 yılında Vasko Da Gama Hindistan'a varmak için Afrika'nın batı sahilinden yola çıkmış, bu esnada Avrupalı denizciler ilk defa tüm Afrika'yı keşfetmişlerdir. Christophe COLOMB dünyanın yuvarlak olduğuna inanmış ve Hindistan'a giden yeni bir kısa yolu ararken Amerika kıtasını keşfetmiştir. Keşfedilen bu yeni kıtanın ötesinde başka bir su kütlelerinin mevcudiyeti düşünülmüş ve İspanyolu Vasko NUNEZ Panama'daki bir tepeden Pasifik Okyanusu'nu ilk defa görmüştür. Daha sonraki yıllarda MAGELLAN dünyanın çevresini katetmiştir. Tüm bu keşifler Türk bilginlerini de etkilemiş olup, bu devirde büyük Türk denizcisi Piri Reis 1513 yılında meşhur yeryuvarı haritasını yapmıştır.

Deniz dibinin şekli üzerindeki ilk düşünceler 18. asırda ortaya konmuş olup, devrin büyük oceanografi MARSILLI (1735) denizlerin fiziki tarihçesini yayınlamıştır. Bu araştırmacı ilk defa Akdeniz'in dibi hakkında da detaylı bilgi vermiştir.¹²

19. yüzyılda gerek ekonomi gerekse bilimsel amaçlarla denizlerde yapılan araştırmalar hız kazanmıştır. İngilizler BEAGLE isimli gemiyle 1831 yılında Güney Amerika'nın güney sahillerine kadar inerek bölge suları üzerinde ilk sistemli araştırmaları yapmışlardır.

Ülkemizde de deniz araştırmalarına 1950 yıllarında başlanmış olup bu sırada İstanbul üniversitesine bağlı olarak kurulan Hidro Biyoloji Enstitüsü'nün Arar gemisiyle; Akdeniz, Ege Denizi, Marmara Denizi ve Karadeniz'de bilimsel araştırmalara girişilmiştir. İlk sismik araştırmalar ise 1976 yılında MTA Sismik I (Hora) araştırma gemisi ile yapılmaya başlanmıştır.¹³

1.4. DENİZ SUYUNUN TADI

Yeryüzündeki suların ancak yüzde üçü tatlıdır. Geri kalan kısım ise tuzlu denizlerde toplanmıştır. Deniz suyunun başlıca bileşenleri hidrojen, oksijen, sodyum klorür ve magnezyum klorürdür. Ayrıca hemen hemen bilinen bütün maddeler, az bir oranda bile olsa deniz suyunda bulunur. Almanya'nın 1925 yılında savaş borçlarını ödeyebilmek için denizden altın çıkarma çabasına girişmesi de bundandır.

Damıtılmış sular buz, kar ve yağmur suları, buharlaşma ve yoğunlaşmayla oluştuğu için tuz içermezler. Buna karşılık yeryüzündeki bütün sular farklı oranlarda da olsa çözülmüş elementler taşırlar. Bunun

¹² Kocataş, *a.g.e.*, s.11

¹³ *a.e.*, s.15-16

nedeni sürekli hareket içinde olan suların binlerce yıl boyunca bütün minarellerle karşılaşmış, sürtünme ve aşındırma yoluyla eriyebilen parçaları sürükleyip bileşimlerine katmalarıdır. Sürekli bir değişim içinde olan ırmak ve akarsularla beslenen göl sularının bir kısmının tatlı olması, bir kısmının ise tuz oranının çok düşük olmasından kaynaklanıyor. Oysa buharlaşan ve yoğunlaşan deniz suları, buharlaşmayan bol miktardaki minarel ve tuzu içermeye devam ederler. Deniz suyunun litresinde ortalama 35 gram tuz bulunur. Hazar denizi ve Lut gölü gibi küçük ve kapalı sulardaysa tuz oranı inanılmaz derecede yüksektir. Lut gölünde bir litreye 250-280 gram tuz düşen yerler vardır. Bunun başlıca nedenleri, tatlı sularını boşaltan böylece tuzluluk oranının düşmesini sağlayan nehir ağızlarından yoksun olmaları (kapalı havza) ve genellikle buharlaşmanın çok olduğu sıcak bölgelerde bulunmalarıdır.¹⁴

1.5. DENİZ SUYUNUN RENGİ

Su molekülleri, suda çözünmüş halde bulunan maddeler ve suda asılı halde bulunan parçacıklar renkli veya renksiz olsunlar, daima ışığın su içindeki yayılışında önemli etkiye sahiptirler. Bu nedenle sahil bölgelerindeki karasal ve denizel orijinli yığılım materyali suyun beyazımsı sarı ve kahverengi görünümüne neden olurlar. Aynı şekilde denizel organizmalardan özellikle planktonik¹⁵ formlar canlı veya cansız olsunlar, su içinde fazla miktarda bulduklarında ışık dağılışında etkili olurlar ve suyun renkli görünümünü sağlarlar. Bu organizmalar nedeniyle su yeşilimsi-kahverengi, turuncu veya kırmızı renkte olabilir.¹⁶

Deniz suyunun rengi açıklarda koyu maviden, kıyılarda yeşilimsi kahverengi ve hatta sarıya kadar değişir. Mavi renk denizin temiz olduğunu gösterir. Bu suyun çamursuz olmasının yanı sıra içinde küçük bitki ve hayvanlardan çok az miktarda bulunduğu anlamına gelir.¹⁷ Deniz suyunun rengini tam olarak saptayabilmek için düz bir su yüzeyine çok yakında dikey olarak bakmak gerekir. Bu yolla algılanan renk sadece suda yayılan ışınlardan oluşmuştur. Aslında suyun yüzeyinde bulunan dalgalardaki ışınlar yayılma sırasında hemen soğurulurlar¹⁸, buna karşın mavi ve yeşil ışınlar daha kolay yayılırlar. Bu nedenle, denizlerin mavi rengi gökyüzünün mavi

¹⁴ Heyet, *Deniz, Büyük Ansiklopedi*, 1 / 250

¹⁵ **Plankton:** Okyanus ve denizlerde dip bölgelerde yaşayan ve pasif olarak yer değiştiren organizmaların oluşturduğu topluluk. Kocataş, *a.g.e.*, s.346

¹⁶ Kocataş, *a.g.e.*, s.194

¹⁷ Heyet, *Deniz, Büyük Ansiklopedi*, V / 166

¹⁸ **Soğurma:** Güneş enerjisinin belli bir ortam tarafından tutulmasıdır. Kocataş, *a.g.e.*, s.333

renginden değil, mavi ışınların su içinde kolayca yayılabilmeye yeteneğinde olmasından ileri gelir.

Dünyada mevcut denizlerin rengi çevresel faktörlerin kontrolünde maviden yeşile veya yeşilimsi kahverengine kadar değişiklikler gösterir. Ekvator ve tropikal bölgelerdeki deniz sularının genellikle koyu mavi, yüksek enlemlerdeki suların ise yeşilimsi mavi veya yeşil renkte oldukları bilinmektedir. Aynı şekilde, sahillerde ve açık denizlerde yapılan gözlemlerde açık deniz sularının genellikle mavi renkte olduğu, buna karşın sahil sularının daha önce belirtilen etkenler nedeniyle mavimsi yeşil veya yeşilimsi kahverengi görünümüne sahip oldukları saptanmıştır.

Denizlerin yeşil renginin içerdikleri pigment maddelerinden veya su içindeki asılı renkli parçacıkların varlığından ileri geldiği bulunmuştur. Ayrıca, sularda yoğun olarak bulunan mikroskobik alglerde genellikle suyun kahverengi-yeşil görünümünü sağlayabilirler. Bu sonuca göre de suyun mavi renginin artışına paralel olarak içerdikleri mikroskobik organizma sayısı azalıyor demektir.¹⁹

1.6. DENİZLERİN SICAKLIĞI

Deniz suyu sıcaklığının ölçülmesi: Su yüzeyi ve muhtelif derinliklerdeki sıcaklığın ölçülmesi, su cereyanları ve onunla ilişkili fiziksel, kimyasal ve biyolojik özellikler yönünden son derece önemlidir. Yüzey sularının sıcaklığı, bez kova ile alınan su numunesinde, âdi sıvı termometre aracılığı ile ölçülür. Muhtelif derinliklerdeki sıcaklıklar için ise, tersine dönen termometreler kullanılır. Bunlarla sıcaklık, 1/100 dereceye kadar sıhhatle alınabilir. Ancak alınan sıcaklık derecesi üzerinde bazı düzeltmelerin yapılması gerekir. Zira, su sıcaklığı basınç oynamalarından etkilenir.²⁰

Eldeki bilimsel araştırmalara göre saf sular sıfır derecede donduğu halde deniz suyu içerdiği tuz oranına bağlı olarak daha düşük derecelerde donar. Diğer bir deyişle, deniz suyunun donma noktası tuzluluk artışıyla ters orantılıdır. Tuzluluğun artmasıyla deniz suyunun en yüksek yoğunluğa sahip olduğu sıcaklık derecesi de azalır.²¹ Tropik kuşakta deniz sıcaklığı, yaklaşık 60 metrelik bir derinlikten sonra hızla azalır. Derinliğin 750 metreye indiği yerlerde sıcaklık yalnızca 4 derecedir. Bir litre deniz suyunun ağırlığı, yaklaşık 1030 gramdır. Bu, 1 metre derinlikte her santimetre karede 103

¹⁹ Kocataş, *a.g.e.*, s.199-200

²⁰ Kurter, *a.g.e.*, s.14

²¹ Kocataş, *a.g.e.*, s.204

gramlık bir basınç demektir. Bu yüksek basınç derin sularda okyanus tabanına ulaşabilecek denizaltılarının yapılmasını güçleştirmektedir.²²

1.7. DENİZLERDE BUZLAR

Saf su soğutulduğu takdirde, sıfır derecede donar. Buna karşılık, deniz suyunun donma noktası, bu derecenin altında olup, içerisinde bulunan tuz oranına bağlıdır. % 33 tuzlulukta deniz suyunun donması -1.8 derecededir. Deniz suyunun donması muhtelif aşamalar halinde olur. İlk önce donma noktası altına düşen suda buz kristalleri oluşmağa başlar. Bunların arasında kalan suda ise tuzluluk oranı giderek artar ve yoğun bir tuz eriyiğine yani salamura²³şekline dönüşürler. Buzun oluşmaya devam edebilmesi için, sıcaklığın durmadan düşmesi gerekir. Çünkü oluşan salamura içerisindeki çeşitli tuzların donma noktaları değişiktir. Örneğin: Sodyum klorür -23 derecede kristalleşir. Böylelikle, sıcaklık düştükçe, deniz suyunun kristalleşme oranı artar ve ara yerde kalan tuz eriyiğinin hacmi giderek küçülüp, daha kaynaşmış kristallerin oluşumuna yol açar. -55 derecenin altında bütün tuzlar kristalize olurlar.²⁴

1.8. DENİZ SUYUNDAKİ BAŞLICA BİLEŞİMLER

	Litrede gr.	%
Klor	18.98	55.04
Sodyum	10.556	30.61
Magnezyum	1.272	3.69
Sülfatlar	2.649	7.68
Potasyum	0.380	1.10
Kalsiyum	0.400	1.16
Bikarbonatlar	0.140	0.41
Stronsiyum	0.013	0.04

²² Heyet, *Deniz, Temel Britannika*, Ana yayıncılık, 1992, V / 165

²³ **Salamura**: tuzlu su anlamındadır. Ahmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Akçağ Yay., 2. Baskı, Ankara, 2013, s.943

²⁴ Kurter, *a.g.e.*, s.33

Bunlardan başka, daha az miktarda olmak üzere; Brom, fosfor, silisyum, bor, arsenik, v.s.... bulunur. Bütün bu maddelerin adedi 44 ü bulur. Bunlara altın, gümüş, ve radyum da dahildir. Deniz suyundaki gazlar ise; Azot, oksijen, argon ve karbon dioksittir.²⁵

1.9. DÜNYADAKİ OKYANUSLAR VE DENİZLER

Okyanuslar ve Genel Özellikleri:

- a.) Denizlere göre çok geniş bir alana sahiptirler.
- b.) Ortalama derinlikleri oldukça fazla olup, 4100 m civarındadır.
- c.) Birbirleriyle olan ilişkileri çok geniştir.
- d.) Çeşitli kıtalara sahil verirler.
- g.) Okyanusların büyük bir bölümü güney yarım küresinde (% 80.9 su, %19.1 kara), geri kalan bölümü ise kuzey yarım küresinde (% 60.7 su, %39.3 kara) yer almıştır.
- f.) Yeryüzünün üç büyük okyanusu (Atlantik Okyanusu, Pasifik Okyanusu, Hint Okyanusu) Antarktiğin çevresinde²⁶ yer almış olup, aralarında geniş bir bağlantı mevcuttur.²⁷

Bunlar, buldukları yere göre değişik isimler taşırlar. Okyanusların en büyüğü; Kuzey ve Güney Amerika kıtaları ile batıda Asya ve Avustralya kıtaları arasında yer alır ve “Pasifik” veya “Büyük Okyanus” ismini taşır. Bahis konusu okyanusun alanı 180 milyon kilometre karadır. Yani kenar denizleri ile birlikte, bütün okyanus ve denizlerin yüzölçümünün yarısı kadar bir alan kaplar. Derinlik bakımından da rekor bu okyanustadır. Kenar denizleri dâhil edilirse, ortalama derinliği 4030 m. yi kadardır. Ayrıca dünyanın en derin çukurları bu okyanusta yer alır. Marianne adaları güneydoğusunda Marianne veya Guam çukuru 11022 m. derinliğe ulaşır. Tonga adaları doğusundaki Tonga çukuru ise, 10882 metredir.

Kuzey ve Güney Amerika kıtalarının doğusu ile Avrupa ve Afrika kıtalarının batısında “ Atlas Okyanusu” veya “Atlantik Okyanusu” veya sadece “Atlantik” ismini taşıyan okyanus uzanmaktadır. Atlantik’in yüzölçümü kenar denizleri ile birlikte 106 milyon kilometre karedir. Ortalama derinliği, kenar denizleri ile birlikte 3330 m., bunlar hariç tutulursa 3930 metredir. En derin çukur ise, Meteor çukuru olup 8428 m’dir. Afrika kıtasının doğusu, Asya’nın güneyi ve Avustralya’nın batısındaki “Hint

²⁵ Kurter, *a.g.e.*, s.26-27

²⁶ **Antarktik:** Güney kutbundaki kara bölgesi. Doğan,*a.g.e.*,s. 81

²⁷ Kocataş, *a.g.e.*, s.39

Okyanus’’ ise kenar denizleri ile birlikte kapladığı alan 75 milyon km. kare civarındadır. Ortalama derinlik, kenar denizlerle birlikte 3900 m. olup, bunlar hariç tutulursa 3960 m. kadardır. En derin yeri ise, Java çukuru olup 7450 m kadardır.

Bazı araştırmacılar, bahis konusu üç okyanus yerine beş okyanus ayırd etmektedirler. Onlara göre, Antarktika kıtası çevresinde bir ‘Antarktik Okyanusu’’ mevcuttur. Ancak bu okyanus kuzeyde Pasifik, Atlantik ve Hint Okyanusundan kesin sınırlarla ayrılmamaktadır. Böyle bir sınırlandırma sadece suların hidrolojik özellikleri ve iklim şartlarına dayanarak yapılabilir. Bunun dışında, Kuzey Kutup Denizi de ‘Arktik Okyanusu’’ olarak isimlendirilmektedir.²⁸

Denizler ve Genel Özellikleri

- a.) Genellikle okyanusların bitişiğinde bulunan denizlerin, okyanuslara göre sınırları oldukça belirlidir.
- b.) Bazı özel iklimsel koşullarda bulduklarından belli özelliklere sahiptirler.
- c.) Denizler topografik ve hidrografik özelliklerine göre dört bölümde incelenebilir. Bunlar; Kenar Denizler, Kıtalararası Denizler, İç Denizler ve Kapalı Denizlerdir.

Kenar Denizler: Okyanusların çevresinde yer alan denizlerdir; bitişiğindeki okyanusun bir çeşit körfezini oluştururlar. Genellikle okyanuslara geniş bir şekilde bağlanmışlardır ve derinlikleri fazladır. Manş Denizi, Kuzey Buz Denizi ve Bering Denizi v.b.

Kıtalararası Denizler: Bağlı buldukları okyanuslarla zayıf ilişkisi bulunan denizlerdir. Bunlar kıtaların içine yerleşmişlerdir. Kenar denizlere göre derinlikleri daha azdır. Akdeniz, Karaibler Denizi v.b.

İç Denizler: Dar ve derin olmayan bir eşikle başka bir denize açılan denizlerdir. Örn. Kuzey Deniziyle ilişkide bulunan Batık Denizi, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarıyla Akdeniz’e açılan Karadeniz tipik birer iç deniz örnekleridir.

Kapalı Denizler: Bunların okyanus veya diğer bir denizle ilişkileri yoktur. Hazar Denizi buna bir örnektir.²⁹

Atlantik Okyanusuna Bağlı denizler: Kuzey Denizi, Baltık Denizi, Akdeniz, Karadeniz, Karayip Denizi, Meksika Körfezi, Hudson Körfezi ve Gine Körfezidir. **Pasifik Okyanusuna Bağlı Denizler:** Kaliforniya Körfezi,

²⁸ Kurter, *a.g.e.*, s.19-20

²⁹ Kocataş, *a.g.e.*, s.40

Alaska Körfezi, Bering Denizi, Japon Denizi, Sarı Deniz, Doğu Çin Denizi, Sulu Deniz, Selebes Denizi, Güney Çin Denizi, Moluk Denizi, Seram Denizi, Java Denizi, Bali Denizi, Timor Denizi, Arafura Denizi ve Mercan Denizidir. **Hint Okyanusuna Bağlı Denizler:** Kızıl Deniz, İran Körfezi, Umman Denizi, Bengal Deniz ve Andaman Denizidir. **Arktik Okyanusuna Bağlı Denizler:** Norveç Denizi, Grönland Denizi, Barent Denizi, Beyaz Deniz, Karadeniz, Laptev Denizi, Doğu Sibirya, Beaufort Denizi ve Baffin Denizidir.³⁰



³⁰ Kocataş, *a.g.e.*, s. 43-44

2. AYETLER IŞIĞINDA DENİZLER

2.1. KURAN'DA DENİZ KAVRAMI

Kuran'da Deniz kavramı el-bahr (الْبَحْر) kelimesi ve ondan türeyen kelimeler ile ifade edilmektedir. Aynı kökten türeyen kelimeler Kur'an-ı Kerim'de 41 yerde geçmektedir.³¹ Bunlar: Bakara 50, 164; Maide 96; Enam 59, 63, 97; Araf 138, 163; Yunus 22, 90; İbrahim 32; Nahl 14; İsrâ 66, 67, 70; Kehf 60, 61, 63, 79, 109; Taha 77, 97; Enbiya 82; Hac 65; Nur 40; Furkan 53; Şuara 63; Naml 61, 63; Rum 41; Lokman 31; Fatır 12; Şura 32; Duhan 24; Casiye 12; Zariyat 40; Tur 6; Rahman 19, 24; Tekvir 6 ve İnfitar 3 ayetlerinde geçmektedir. Ayrıca deniz anlamına gelen el-yemm (الْيَمِّ) kelimeside 7 yerde geçmektedir. Araf 136, Taha 39, 78, 97, Kasas 7, 40, Zariyat 40 ayetlerinde geçmektedir.³²

2.2. KURAN'DA DENİZ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

2.1.1. el-Bahr: (الْبَحْر)

Kuran-ı Kerim'de (الْبَحْر) lafzı türevleri olmaksızın 33 yerde geçmektedir.³³ Misal olarak şu ayeti verebiliriz. وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ Meal: *“Hani bir zamanlar sizin için denizi yarıp, sizi kurtardık da Firavun'un adamlarını suda boğduk, siz de bakıp duruyordunuz.”*³⁴

2.1.2. el-Behran: (الْبَحْرَان)

Kuran-ı Kerim'de (الْبَحْرَان) lafzıyla bir yerde geçmektedir.³⁵ Oda Fatır suresinde şu şekilde geçer. وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ. وَمِمَّنْ كُلِّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حُلِيَّةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَازِرَ لِيَتَّبِعُوا مِمَّنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ Meal: *“İki deniz birbirine eşit olmaz. Bu tatlıdır, susuzluğu keser, içilmesi kolaydır. Şu da tuzludur, acıdır (boğazı yakar). Hepsinden de taze et (balık) yersiniz ve giyeceğiniz süs eşyası çıkarırsınız. Allah'ın lütfundan (nasibinizi) arayıp da şükretmeniz için gemilerin, denizi yarıp gittiğini görürsün”*³⁶

³¹ Muhammed Hasan Hımsı, *Faharis Kamiletun Li'l-Mevadı'ı ve'l-Elfazı*, Daru'r-Reşid, Beyrut, 1334 h.

³² Hımsı, *a.g.e.*, s.240

³³ *a.e.*, s.30

³⁴ Bakara, 2 / 50

³⁵ Hımsı, *a.g.e.*, s.30

³⁶ Fatır, 35 / 12

2.1.3. el-Behreyn: (الْبَحْرَيْنِ)

Kuran-ı Kerim’de (الْبَحْرَيْنِ) lafzı dört yerde geçmektedir. Kehf suresi 60. Ayeti kerimesi, Furkan suresinin 53. ayeti kerimesi, Rahman suresi 19. ayeti ve Neml suresinin 61. Ayeti kerimesinde geçmektedir.³⁷ Misal olarak şu ayeti gösterebiliriz. (وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخاً وَحِجْراً مَحْجُوراً) Meal: **“Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici, diğerininki tuzlu ve acı iki denizi salıveren ve aralarına bir engel, aşılmaz bir sınır koyan O’dur.”**³⁸

2.1.4. el-Bihar: (الْبِحَارُ)

Kuran-ı Kerim’de (الْبِحَارُ) lafzı iki yerde geçmektedir.³⁹ Misal olarak şu ayeti gösterebiliriz. (وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ) Meal: **“Denizler kaynatıldığı zaman.”**⁴⁰

2.1.5. Ebhur: (أَبْحُرُ)

Kuran-ı Kerim’de (أَبْحُرُ) lafzı bir yerde geçmektedir.⁴¹ Oda Lokman suresinin 27. ayeti kerimesinde şu şekilde geçmektedir. (وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةَ أَبْحُرٍ مَا نَوَدْتُمْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) Meal: **“Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa, denizler mürekkep olsa ve yedi misli deniz de yedekte bulunup yazılsa yine de Allah’ın sözleri bitmezdi. Doğrusu Allah güçlüdür, hâkim’dir.”**⁴²

2.1.6. el-Yemm: (الْيَمِّ)

الْيَمِّ Lafzı deniz anlamındadır.⁴³ Deniz anlamında kullanılan bu kelime Kuran-ı Kerim’de 7 yerde geçmektedir.⁴⁴ Kuran’ı Kerim’de kullanımına misal olarak şu ayeti gösterebiliriz. (فَانتقمنا منهم فأغرقناهم ففسي السيم بسأنتهم كذبوا بآياتنا وكأثوا عنها)

³⁷ Himsî, *a.g.e.*, s.30,

³⁸ Furkan, 25 / 53

³⁹ Himsî, *a.g.e.*, 81. Sure, ayet 6, 82 / 3, s.30

⁴⁰ Tekvir, 81 / 6

⁴¹ Himsî, *a.g.e.*, s.30

⁴² Lokman, 31 / 27

⁴³ Vecdî, *a.g.e.*, s.953; Cubran Mes’ud, *er-Raid, Mu’cemun Luğviyyun Asriyyun*, Daru’l-İlmi Li’l-Melayin, 7.Baskı, Beyrut, 1992, s.878

⁴⁴ Muhammed b. Yakub Feyruz Abadî, *Kamusu’l-Muhit*, 8.Baskı, Beyrut, 2005, s.1172

غـ.افـلـين Meal: *“Bu sebeple onlardan öç aldık, ayetlerimizi yalan sayıp umursamadıkları için onları denizde boğduk.”*⁴⁵

2.2. AYETLERDE DENİZLERİ BESLEYEN KAYNAKLAR

2.2.1. Ma’u: (ماء)

Bu bölümde denizleri besleyen kaynakları ifade eden lafızlar ele alınmıştır. Bunlardan bir tanesi su anlamına gelen (ماء) kelimesidir. Misal olarak şu ayeti gösterebiliriz. وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبَارَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ Meal: *“Gökten bereketli bir su indirdik, kullara rızık olmak üzere onunla bahçeler, biçilecek taneli ekinler, küme küme tomurcukları olan boylu hurma ağaçları yetiştirdik.”*⁴⁶

2.2.2. Metar: (مطرًا)

مطرًا Bulutlardan gelen su, yağmur anlamındadır.⁴⁷ Kuran’ı Kerim’de gelişine misal olarak şu ayeti gösterebiliriz. وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطْرًا فِسَاءً مَطْرَ الْمُنذِرِينَ Meal: *“Üzerlerine de yağmur yağdırdık. Uyarılan fakat yola gelmeyenlerin yağmuru ne kötü idi!”*⁴⁸

2.2.3. el-Ğays: (الغَيْث)

الغَيْث Bu kelime yağmur manasındadır.⁴⁹ Kuran-ı Kerim’de şu şekilde geçmektedir. وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ Meal: *“Umutsuzluğa düşmelerinin ardından yağmuru indiren, rahmetini yayan O’dur. O, övülmeğe layık olan dosttur.”*⁵⁰

2.2.4. el-Vedk: (الْوَدْق)

الْوَدْق Bu kelime yağmur anlamına gelir.⁵¹ Kuran-ı Kerim’de kullanımına misal olarak şu ayeti gösterebiliriz. أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُزْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَسْرِى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خَلَالِهِ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنِ مَنْ يَشَاءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقِقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ Meal: *“Bilmez misiniz ki,*

⁴⁵ Araf, 7 / 136

⁴⁶ Kaf, 50 / 9

⁴⁷ Abadî, *a.g.e.*, s.476

⁴⁸ Şuara 26 / 173

⁴⁹ Betrus Bustanî, *Muhitu’l- Muhit*, Beyrut, 1987, s.671

⁵⁰ Şuara, 42 / 28

⁵¹ Bustanî, *a.g.e.*, s.963

*Allah bulutları sürer, sonra onları bir araya getirir; üstüste yığar, sen de onların arasından yağmur yağdığını görürsün. Gökten içinde dolu bulunan dağlar gibi bulutlar indirir, dilediğini ona uğratar, dilediğinden de uzak tutar. Bu bulutların şimşeginin parıltısı nerdeyse gözleri alır!*⁵²

2.2.5. Bered: (بَرَدٍ)

Bered Karla karışık yağmur, buz parçacıkları ve dolu anlamına gelir.⁵³ Kuran-ı Kerim’de kullanımına örnek olarak şu ayeti gösterebiliriz. وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ Meal: **“Gökten içinde dolu bulunan dağlar gibi bulutlar indirir, dilediğini ona uğratar, dilediğinden de uzak tutar.”**⁵⁴

2.2.6. Sayyib: (صَيِّبٍ)

Sayyib Bulut ve yağmur anlamında kullanılmaktadır.⁵⁵ Kuran-ı Kerim’de kullanımına örnek olarak şu ayeti gösterebiliriz. أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌMeal: **“Bir kısmı da, karanlıklarda, gök gürlemeleri ve şimşek arasında gökten boşanan sağanağa tutulup, yıldırımlardan ölmek korkusu ile parmaklarını kulaklarına tıkayan kimseye benzer.”**⁵⁶

2.2.7. Vabil: (وَابِلٍ)

Vabil Şiddetli yağmur anlamına gelir.⁵⁷ Kuran-ı Kerim’de kullanımına örnek olarak şu ayeti gösterebiliriz. وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَنْبِيْئًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِن لَّمْ يُصِيبْهَا وَابِلٌ فَطُلٌّ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌMeal: **“Allah’ın rızasını kazanmak ve kalplerini sağlamlaştırmak için mallarını sarf edenlerin durumu, yüksekçe bir tepede bulunan, bol yağmur aldığında yemişlerini iki kat veren bir bahçedir; şayet sağanak yağmazsa incecik yağar. Allah yapıp ettiklerinizi görmektedir.”**⁵⁸

⁵² Nur, 24 / 43

⁵³ Bustaî, *a.g.e.*, s.34

⁵⁴ Nur, 24 / 43

⁵⁵ Bustanî, *a.g.e.*, s.523

⁵⁶ Bakara, 2 / 19

⁵⁷ İbn. Faris, *Mu’cemu Mekayisu’l-Luğeti*, Daru’l-Fikr,1979, VI / 82

⁵⁸ Bakara, 2 / 265

2.2.8. Tall: (طَلٌّ)

طَلٌّ Hafif yağmur, yağmurun zayıf olanı anlamındadır.⁵⁹ Kuran-ı Kerim’de kullanımına misal olarak şu ayeti gösterebiliriz. فَإِنْ لَمْ يُصِذْهَا وَأَيْلٌ فُطِّلٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ Meal: **“Bol yağmur aldığında yemişlerini iki kat veren, bol yağmur yağmasa bile çisentisi düşen bir bahçenin durumu gibidir. Allah işlediklerinizi görür.”**⁶⁰

2.2.9. en-Nehr: (النهر)

النهر Toprağı yarıp kendine yer yapıp akan sudur. Çoğulu “enhar” gelir.⁶¹ Kuran-ı Kerim’de kullanımına misal olarak şu ayeti gösterebiliriz. وَيَسِّرْ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنْ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رَزَقُوا قَالُوا هَذَا الَّذِي رَزَقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأَنُوسُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَنْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ Meal: **“İnananlar ve yararlı işler yapanlara, kendilerine altlarından ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele. Onlara buranın bir ürünü rızık olarak verildiğinde, "Bu daha önce de rızıklandığımızdır" derler. Bunlar, söylediklerinin benzerleri olarak sunulmuştur. Onlara orada tertemiz eşler vardır ve orada temelli kalırlar.”**⁶²

2.2.10. el-Ayn: (العَيْن)

العَيْن Kaynak olarak çıkan su, pınar, çeşme suyun akışı anlamındadır.⁶³ Bu kelimenin Kuran-ı Kerim’de kullanımına misal olarak şu ayeti gösterebiliriz. عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا Meal: **“Bu ancak Allah’ın kullarının taşra taşra içebileceği bir pınardır.”**⁶⁴

2.2.11. Nebe’u: (نَبْع)

نَبْع Kaynaktan akan su, pınar, anlamında kullanılmıştır.⁶⁵ Kuran-ı Kerim’de kullanımına misal olarak şu ayeti gösterebiliriz. أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ

⁵⁹ İbn Faris, *a.g.e.*, III / 406

⁶⁰ Bakara, 2 / 265

⁶¹ Zeynuddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ebi Bekr el-Hanefî, *Muhtaru’s-Sihah*, Mektebetu’l-Asriyye, 8.Baskı, Beyrut, 1999, s.320

⁶² Bakara, 2 / 25

⁶³ Abadî, *a.g.e.*, III / 359

⁶⁴ İnsan, 76 / 6

⁶⁵ Muhammed b. Mukrim b. Ali Ebu’l-Fadl Cemalüddin İbnu Manzur, *Lisanu’l-Arap*, Daru Sadr, Beyrut, 1414 h., VIII / 345

السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَكَ يَسَابِيعَ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعاً مُخْتَلِفاً أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهِيَجُ فَتَرَاهُ مُصْفَراً ثُمَّ يَجْعَلُهُ
أنزل من السماء ماء فسالت أوديةً قدراها
فاحتَمَل السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا
Meal: “Allah'ın gökten bir su indirip, onu yerdeki kaynaklara yerleştiren, sonra onunla çeşitli renklerde ekinler yetiştiren olduğunu görmez misin? Sonra onları kurutur ki sen de onları sapsarı görürsün, sonra da çer çöpe çevirir. Şüphesiz bunlarda, akıl sahipleri için öğüt vardır.”⁶⁶

2.2.12. es-Seyl: (السَّيْلُ)

السَّيْلُ Çok suyun sel halinde akması demektir.⁶⁷ Kuran-ı Kerim’de kullanımına misal olarak şu ayeti gösterebiliriz. أنزل من السماء ماء فسالت أوديةً قدراها فاحتَمَل السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا Meal: “Allah gökten su indirir, dereler onunla dolar taşar. Sel, üste çıkan köpüğü alır götürür.”⁶⁸

⁶⁶ Zümer, 39 / 21

⁶⁷ Bustanî, *a.g.e.*, s.446

⁶⁸ Ra’d, 13 / 17

3. NİMET OLMASI AÇISINDAN DENİZLER

3.1. DENİZLERİN MUSAHHAR KILINMASI

İnsanlar çok eskiden beri taşımacılıkta, savunmada ve balıkçılıkta geleneksel olarak belli ölçülerde denizlerden yararlanmışlar. Ancak günümüzde 6 milyar civarında olan dünya nüfusunun hızla yükseldiği ortadadır. Bu nedenle dünya ülkeleri giderek artan toplumların her yönüyle daha rahat ve daha mutlu bir yaşam sağlamaları amacıyla geliştirdikleri teknolojileri ve halkın beslenmesi için gerekli madde açığını denizlerden sağlamaya yönelmişlerdir. Denizlerin içerdiği kaynaklardan tüm ülkelerin aynı şekilde yararlanabilmesi için uluslararası düzeyde toplantılar düzenlenerek Deniz Kanunu hazırlanmıştır. Adı geçen kanunda denizlerin içerdiği kaynaklardan yararlanma şekilleri ile bu kaynakların korunması prensipleri ve kirlenme olayı ile ilgili önlemler alınmaya çalışılmaktadır.⁶⁹

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde denizlerin bir nimet olduğunu, içinde birçok nimeti barındırdığını ve denizlerin önemini haber vermektedir.⁷⁰ Bu başlık altında nimet olması açısından denizler konusu üzerinde durmaya çalışacağız. Ayeti Kerimede Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır.

اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمْ الْبَحْرَ لَتَجْرِيَ الْفُلُكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

“Allah, içinde gemilerin, emriyle akıp gitmesi, O'nun lütfunu aramanız ve şükretmeniz için denizi hizmetinize verendir”⁷¹

Denizler Allah'ın insanlar için musahhar kıldığı en büyük nimetlerden bir tanesidir. Onun içindeki güzel nimetlerden faydalanma, içindeki değerli hazinelerin çıkarılması, ticaret yoluyla faydalanmak gibi nimetleri karşımıza çıkarmaktadır.⁷² Nitekim el-Kasimi (1332 h.) denizin bir kısım nimetlerine şöyle dikkat çekmektedir. İlgili ilimlerin bilinmesi, ticaret için kullanılması, cihat için kullanılması, avlamak ve içindeki değerli eşyaların çıkarılması musahhar kılındığına en güzel örneklerdir.⁷³ Bir de belki de en önemlisi denizler yeryüzü sularını temizler. Yağmur suları, kuru, tuzlu ve yeryüzündeki bütün kirlilikleri sürükleyip denize döker. Bu sular tekrar

⁶⁹ Kocataş, *a.g.e.*, s. 301

⁷⁰ **Bkz.**, İsra 17 / 66,70, Yunus 10 / 22

⁷¹ Casiye, 45 / 12

⁷² Muhammed Seyyit Tantavî, *Tefsiru'l- Vasit Li'l-Kur'an'l-Kerim*, Daru'n- Nuhde, 1.Baskı, Mısır, 1998, XIII / 150

⁷³ Muhammed Celaluddin b. Muhammed Said b. Kasım el-Hellak el-Kasimî, *Mahasinu't-Tevil*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, 1418 h., VIII / 427

buharlaşır, bunaltıcı sıcaklıkları düşürecek yağmur olarak tekrar yeryüzüne döner. Eğer bu döngü olmasaydı yeryüzünde yaşam imkânı olmayabilirdi. Bu döngü suları temizler ve dolayısıyla denizler insanlar için musahhar kılınmış en büyük nimetlerden biri olur.⁷⁴

Bununla ilgili bir kaç ayeti şöyle sıralamak mümkündür.

*“Rabbiniz lütfünden nasip arayasınız diye sizin için denizde gemiler yürütendir. Şüphesiz O, size karşı çok merhametlidir.”*⁷⁵

*“Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızdan birçoğundan üstün kıldık.”*⁷⁶

*“Sizi karada ve denizde gezdiren O’dur. Hatta siz, gemilerde bulunduğunuz zaman, onlarda içindekileri güzel bir rüzgâr ile götürürken yolcular neşelenirler; bir fırtına çıkıp onları her taraftan dalgaların sardığı ve çepeçevre kuşatıldıkları anda ise Allah’ın dinine sarılarak, “Bizi bu tehlikeden kurtarırsan and olsun ki şükredenlerden oluruz.”*⁷⁷ diye O Yüce Allah’a yalvarırlar. Kelbi bu ayeti; “Kurtarma karşılığında sana itaat ile amel ederiz.” diye açıklamıştır. Fakat onları bu fırtınalardan, tehlikelerden kurtarıncaya, hemen arkasından yeryüzünde haksız yere taşkınlıklarda bulunurlar.⁷⁸ Dolayısıyla Allah Teâlâ denizleri musahhar kılıp insanları kurtarıncaya, insanlar tekrar eski nankörlüklerine dönerler.

3.2. GEMİLER

Yapılan bilisel araştırmalar tarihin en eski devirlerinde dahi insanlar; deniz, nehir ve göllerde gezmek için oyulmuş ağaç gövdeleri kullanırlardı. Bunların benzerleri hala Avustralyalı yerliler tarafından kullanılmaktadır. İlk büyük gemilerin eski Mısırlılar tarafından yapıldığı, eski Giritlilerin uzak çağlarda büyük ölçüde deniz ticareti yaptıkları söylenir. Fakat eski zamanların en büyük gemicilerinin Fenikeliler olduğu söylenmektedir. Milattan çok önceleri kıyıları takip ederek bir taraftan İskandinavya sahillerine, öte taraftan da Afrika’nın batı kıyılarına kadar gidip gelirlerdi. Dünya gemicilik tarihi başlıca iki büyük devire ayrılabilir. Birinci devir, en eski zamanlardan Roma İmparatorluğuna kadar olan devirdir. Bu devirde

⁷⁴ Zağlul en-Neccar, *Min Ayâti’l- ‘Icâzi’l – ‘Ilmi fi’l- Kurân’ı Kerim*, 12. Baskı, Kahire, 2008, II / 26

⁷⁵ İsrâ, 17 / 66

⁷⁶ İsrâ, 17 / 70

⁷⁷ Yunus 10 / 22

⁷⁸ Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Cami’u li-Ahkami’l-Kuran*, 2.Baskı, Daru’l-Kütübi’l-Misriyye, Kahire, 1964, VIII / 326

Mısır kralı Necho II'nin emriyle Fenikeli gemiciler Afrika etrafında seyahatler yapmışlar. 14. Yüzyılın sonlarında pusulada meydana gelen büyük gelişme, gemicilere okyanusa açılma imkânı vermiştir. Gemicilik tarihinin en mühim safhası bundan sonra başlar. 1492'de Christophe Colomb Amerika'yı keşfetti. 18. Yüzyılın sonlarına doğru buharın gemilere tatbiki gemicilikte engin ilerlemelere yol açmıştır.⁷⁹ Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de Nuh (a.s.)'in kıssasını anlatırken Nuh (a.s.)'a gemi inşa etmesi için şöyle buyurmaktadır.

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحَيْنًا

“Bizim gözetimimiz altında ve öğrettiğimiz şekilde gemiyi yap.”⁸⁰

Nuh (a.s.)'in soyu; (Nuh b. Lemak, b. Mettu Şelah, b. Ahnuh (Yani İdris (a.s.), b. Yerd, b. Mehlail, b. Kayn, b. Enuş, b. Şit, b. Âdem'dir.)⁸¹ Zuhayli Hud suresinin 37. ayetinin tefsirini yaparken “Yeryüzünde denizde yüzdürülen ilk gemi Hz. Nuh (a.s.)'in Allah Teâlâ'nın gözetiminde yaptığı gemidir.”⁸² demektedir.

Gemi anlamına gelen “الْفُلْكَ” Dönen, dönerek hareket eden demektir.⁸³ Bu kelime müfret ve cemi aynıdır. Müzekker ve müennes olarak kullanılır.⁸⁴

Yukarıda verilen ayette yer alan “الْفُلْكَ” kelimesinin aslı “felektir.” Dönen, dönerek hareket eden şeye “felek” denir. Suyun içinde kolayca öteye beriye döndüğü için, gemiye “الْفُلْكَ” adı verilmiştir. Yüce Allah, başka bir ayeti kerimede **“...,insanlara yararlı şeyler taşıyarak denizde seyreden gemilerde....., aklını kullanan bir topluluk için nice deliler vardır.”⁸⁵** Bu ayette Yüce Allah geminin denizde yüzüp gitmesini ve batmamasını sağlayan fiziki yasayı bulmaları için insanlara aklını kullanmaları çağrısında bulunmakta ve düşüncelerini önermektedir. Böylece bu ayette, cismin suda batmadan nasıl yüzdüğü meselesi üzerinde kafa yorulmasına ve deniz bilimlerinin, deniz araştırmalarının ve deniz sanayisinin kurulması ve geliştirilmesine işaret ettiği düşünülmektedir. Bu kelime dönmek manasına geldiğine göre, suyun çevirdiği türbini⁸⁶ de çağrıştırdığı düşünülebilir.

⁷⁹ İbrahim Alettin Gövsa, *Resimli Yeni Lügat ve Ansiklopedi*, İskit Yay., İstanbul, II / 917, ts.

⁸⁰ Hud, 11 / 37

⁸¹ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, T.D.V. Yay., 11. Baskı, Ankara, 2009, I / 87

⁸² Vehb b. Mustafa Zuhaylî, *Tefsiru'l- Munir fi'l-Akide ve'l-Şeriat ve'l-Miheci*, 2. Baskı, Daru'l-Fikri'l-Maasır, Dimeşk, 1418 h., XII / 71

⁸³ Ahmed b. Faris b. Zekeriyya el-Kazvinî, *Mucmelu'l-Luğeti li- ibn Faris*, 2. Baskı, Beyrut, 1986, 1 / 706

⁸⁴ Kurtubî, *el-Cami'u-Li-Ahkami'l-Kur'ân*, II / 194

⁸⁵ Bakara, 2 / 164

⁸⁶ **Türbin:** Kinetik enerjiiyi dönme hareketine çeviren araç. Doğan, *a.g.e.*, s.1126

Yani su gücünün enerjiye dönüştürülmesi için gerekli teknolojiyi üretme programına dikkat çekilmiş olabilir.⁸⁷

Allah Teâlâ birçok ayette söz konusu faydalara işaret etmektedir. Birkaç ayeti şöyle sıralayabiliriz.

وَالْفُلُوكَ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ يَمَّا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

“Şüphesiz ki, göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, insanlara yarar sağlayan şeylerle denizde akıp giden gemilerde, Allah’ın gökten indirip, öldükten sonra yeryüzünü dirilttiği suda ve her canlıyı orada serpiştirip yaymasında, gökle yer arasında hazır bekleyen rüzgârların ve bulutların değiştirilip döndürülmesinde, aklını kullanan bir topluluk için nice belgeler ve deliller vardır.”⁸⁸

“Denizde yüce dağlar gibi yükselen gemiler de O’nundur.”⁸⁹

“Görmüyor musun ki, Allah bütün yerdekileri ve emri uyarınca denizde akıp gitmekte olan gemileri sizin hizmetinize vermiştir.”⁹⁰

“Görmedin mi ki, gemiler Allah’ın nimetiyle denizde akıp gitmektedir. Allah, bunu ayetlerinden bir kısmını size göstermek için yapmaktadır. Şüphesiz ki bunda hakkıyla sabreden, hakkıyla şükreden herkes için ibretler vardır.”⁹¹

“Denizde dağlar gibi yüzen gemiler, O’nun varlığının delillerindendir.”⁹²

Sonuç olarak diyebiliriz ki gemilerde insanlar için birçok nimet, fayda ve menfaat vardır. Eskiden günümüze kadar değişik şekillerde insanlar gemilerden yararlanmışlardır.

3.2.1. GEMİLERİN İNSAN HİZMETİNE VERİLMESİ

Gemi yapma yeteneğini insana veren Allah’tır. On binlerce ton ağırlığında dev bir teknenin su üzerinde dengeli biçimde durabilmesi, şüphesiz ki bir hesap işi ve fiziksel bir olaydır. Büyük bir teknenin su üzerinde batmadan yüzebilmesi, hacminin kapladığı alanın altındaki sudan

⁸⁷ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul, II / 340-345

⁸⁸ Bakara, 2 / 164

⁸⁹ Rahman, 55 / 24

⁹⁰ Hac, 22 / 65

⁹¹ Lokman, 31 / 31

⁹² Şura, 42 / 32

daha fazla olması ve bu durumda sudan daha hafif gelmesi nedeniyledir.⁹³ Şu ayette: Bilhassa bu inceliğe işaret edilmektedir.

وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهَارَ

Yüce “*Allah...., Emri gereğince denizde yüzmek üzere gemileri emrinize veren nehirleri de hizmetinize sunandır.*”⁹⁴

İnsan denen şu küçük yaratık, Yüce Allah’ın nimetlerinden O’nun gözetiminde büyük pay almaktadır. Nitekim Allah evrende yer alan tüm varlıkları onun hizmetine vermiş, insanların onlardan yararlanmasına imkân vermiştir. Ancak bu yararlanma, evrene egemen olan yasalar sisteminin bir yönünü ortaya çıkarmakla mümkündür. Evren bu yasalara göre hareket eder ve kesinlikle onların dışına çıkmaz. Şayet evrene egemen olan yasalar sisteminin bir yönü ortaya çıkarılmasaydı insanoğlu sınırlı ve basit gücüyle evrenin birçok güçlerinden yararlanamazdı. İşte bu enerji kaynaklarından biri de denizdir. Yüce Allah, bu gücü insanın hizmetine sunmuş, onun yapısına ve özelliklerine ilişkin bazı sırları insanın önüne açmıştır. İnsanoğlu öğrendiği sırlardan biri sayesinde gemiyi yapmıştır. İnsanoğlu O, geminin içinde korkmadan denizin dağ gibi dalgalarının arasında süzülür gider. Hava basıncını, rüzgârın hızını ve yerçekimini var eden de Yüce Allah’tır. Bunun yanı sıra insanın denizden başka türlü de yararlanmasını göstermiştir. Denizden çıkarılan ürünler, süs eşyaları gibi... Aynı şekilde ticaret, bilgi, deneyim, spor, turizm gibi denizlerden yararlanılan nice nimetler vardır.⁹⁵

Kısaca diyebiliriz ki gemilerin insan hizmetine verilmesi insanlar için birçok safhada kolaylıklar sağlamaktadır. Ticaret, yolculuk, avcılık ve daha birçok yönden insanlar gemilerden faydalanmaktadırlar.

3.3. DENİZLERDE GIDA NİMETLERİ

Canlılar dünyasının yaklaşık 2.000.000 civarındaki türünün büyük bir bölümünü (9/10) içeren karasal ortamın sadece yüzeyi ve 1 m. derinliğe kadar olan bölümü canlıların yerleşmesi için uygun olduğundan yaşamlarını bu ortamdaki canlılar ancak 20 m. kalınlığa sahip bir tabakada sürdürebilirler. Hâlbuki denizler canlı organizmalar için üç yönlü bir yaşam sahası oluştururlar. Deniz canlılarının bir bölümü suda asılı veya yüzer

⁹³ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, Anadolu Yayınları, İzmir, 1986, VII / 3162

⁹⁴ İbrahim, 14 / 32

⁹⁵ Seyyid Kutup İbrahim Hüseyin eş-Şaribî, *Fi Zilâi’l-Kur’an*, 17.Baskı, Daru’ş-Şuruk, Beyrut, Lübnan, 1412 h., V / 3226

halde, diğerk bir bölümü ise dipte sabit veya gezer durumda yaşantılarını sürdürürler. Bu nedenle yerküresi yüzeyinin %70.8 bölümünü oluşturan ve ortalama 4000 m. derinliğe sahip okyanus ve denizler karasal ortama göre 300 defa daha geniş bir yaşam sahasına sahiptirler. Ancak deniz ortamındaki yaşam tüm derinliklerde homojen olarak dağılmamış olup, genellikle yüzey tabakaları ve sahiller, mevcut hayvan ve bitkilerinin önemli bir bölümünü içerdikleri halde derin bölgeler bu bakımdan oldukça fakir bir özellik gösterirler. Bugünkü bilgilere göre denizlerde 180.000 ile 200.000 civarında bitki ve hayvan türünün yaşadığı tahmin edilmektedir.⁹⁶

Allah Teâlâ Kuran-ı Kerim’de denizdeki nimetlerden, yiyeceklerden ve onların avlamalarından bahsetmektedir. Bir ayeti kerimede şöyle buyurmaktadır.

أَحِلَّ لَكُم مِّمَّا صَدَى الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِلنَّسِيَّارَةِ وَحُرْمَ عَلَيكُم صَدَى الْبَرِّ مِمَّا ذُكِرْتُمْ حُرْمًا وَأَنْقُوا اللّٰهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

“Deniz avı ve onu yemek size ve yeryüzünde dolaşanlara bir yarar olarak helal kılındı. İhramlı olduğunuz sürece kara avı ise size haram kılınmıştır. O’na götürülüp toplanacağınız Allah’tan korkup sakının.”⁹⁷

Beslenme, dolayısıyla da gıda maddeleri insanın vazgeçilmez tabii ve temel ihtiyaçlarından biri olup birçok bilim dalını uzaktan veya yakından ilgilendirdiği gibi İslam ve diğerk dinlerin de belli açılardan ilgi alanı olmuştur. Bunun sebebi, beslenmenin gerek kaynak gerekse sonuç itibariyle insanın beden ve ruh sağlığını, üçüncü şahısların haklarını, hatta bazı yönlerden sosyal düzeni yakından ilgilendirmesidir. Yiyecekler konusundaki yasakların en başta gelen amacı, insanın beden ve ruh sağlığının korunmasıdır. İnsanın beden ve ruh sağlığına zararlı olduğu sabit olan maddelerin yenilip içilmesi dinen haram görülmüştür.⁹⁸

Kur’ân-ı Kerim’de deniz avının ve denizden elde edilen yiyeceğin helal olduğu bildirilmiştir.⁹⁹ Hz. Peygambere de deniz yiyeceğinin helal olduğunu bildirmiştir. Bir adam; Resulullah (s.a.v.)’e gelerek “Biz deniz yolculuğu yaparız ve beraberimizde az su bulundururuz. O suyla abdest alırsak içme suyumuz kalmayacak ve susuz kalacağız. Bu durumda deniz suyuyla abdest

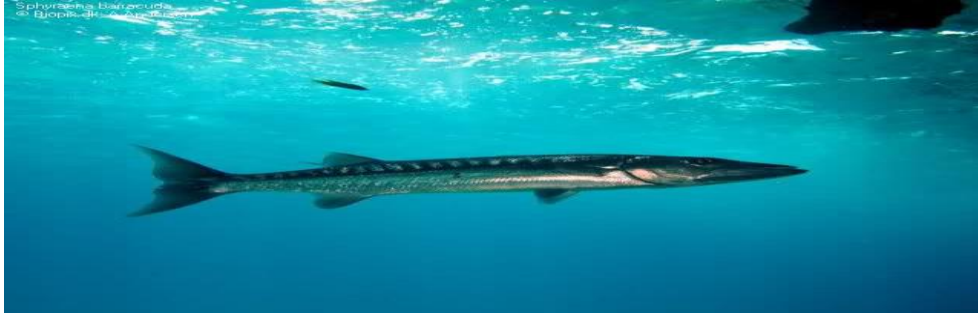
⁹⁶ Kocataş, *a.g.e.*, s. 255-257

⁹⁷ Maide, 5 / 96

⁹⁸ Ali Bardakoğlu, *Haramlar ve Helaller, İlmihal, İslam ve Toplum II*, 11. Baskı, T.D.V.,Yay., Ankara, 2007, II / 31-33

⁹⁹ Bkz., Maide suresi ayet 96

alabilir miyiz?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.) “هُوَ الطَّهُورُ مَاؤُهُ، الْجِلُّ مَيْتَتُهُ”
“Denizin suyu temiz, ölüsü helaldir.” diye buyurmuştur.¹⁰⁰ (Şekil.10.3.1.)



Şekil 10.3.1. Denizde Balık Görüntüsü

Gerek bu açıklamalar gerekse hakkında özel bir hüküm bulunmayan konularda mubahlığın esas alınması ilkesi suda yaşayan hayvanlarla ilgili hükmün temelini teşkil eder.¹⁰¹ Allah Teâlâ insanlara Deniz avının helal olduğunu açıklamaktadır. Deniz avı balıklar ve sadece suda yaşayan canlıları kapsamaktadır.¹⁰²

Bütün canlılar insanlar için yaratıldığı gibi, deniz hayvanları da insanların yararlanması, beslenmesi ve başka şekillerde faydalanması için yaratılmıştır.

3.3.1. DENİZ ÜRÜNLERİ

Bugünkü bilgilere göre 200.000 civarında bitki ve hayvan türünün denizde yaşadığı tahmin edilmektedir. Bunların ancak 500 kadarı direkt ekonomik öneme sahip görülmektedirler. Yüksek organik madde verimine sahip denizlerin sahip oldukları bu varlıklarından yılda ancak 70 milyon tonluk bölümünden yararlanılabilmektedir. 1971 FAO istatistiklerine göre direkt ekonomik öneme sahip 500 türden en önemli bölümü balıkların (% 90) oluşturduğu, deniz bitkilerinden oluşan alglerin¹⁰³ payının ancak % 1.3, omurgasızların % 7.2 civarında olduğu saptanmıştır.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Muhammed b. İsa et-Tirmizi, *Sünen et-Tirmizi*, 2. Baskı, Matbaati Mustafa el-Babi el-Halebî, Mısır, 1975, I / 100, hadis no:69

¹⁰¹ Bardakoğlu, *a.g.m.*, II / 41

¹⁰² Zuhayli, *a.g.e.*, VII / 49

¹⁰³ **Alg:** Deniz ve Tatlı sularda yaşayan bitkisel organizmalar

¹⁰⁴ Kocataş, *a.g.e.*, s. 302-303

Deniz ürünlerini açıklarken üzerinde duracağımız en önemli konulardan biri balıklardır. Yunus (a.s.)'ı yutması¹⁰⁵ konumuza ayrı bir renk vermektedir. Bu konuyu müstakil bir alt başlık altında ele almak istiyoruz.

a) Balıklar:

Mezhepler arasında balıklar ile ilgili görüşleri şöyle sıralayabiliriz.

Hanefî mezhebinde; Deniz hayvanları içerisinde balık dışındakiler helal değildir.¹⁰⁶ Şu var ki, Hanefilere göre kendiliğinden ölmüş ve su üzerine çıkmış balıklar yenmez. Hanefîlerin bu görüşü sağlık açısından ihtiyatı tercih etmiş olmalarından kaynaklanır. Fakat suyun çok sıcak veya soğuk olmasından, buzlar arasına sıkışmaktan, su içine hapsedilmekten ve suyun çekilmesinden ötürü ölen balıklar kendiliğinden ölmüş sayılmaz, yenebilir. Yine, balık avlamak üzere suya balık otu atıldığında balıklar ele geçirilmeden ölse ve onların bu yüzden öldüğü bilirse yenebilir. Keza kılıç balığı gibi büyük balıklar avlandığında sudan çıkmadan başına sert bir cisim vurularak öldürülse, yenebilir.¹⁰⁷ Hanefî mezhebinde ölmüş balıklar hakkında kısaca şunu diyebiliriz. Herhangi bir sebepten dolayı ölmüş balıklar yenebilir. Ölüm sebebi bilinmeyen balıkların etleri ise yenilmez.¹⁰⁸ Maliki mezhebinde balık dışındaki deniz hayvanları da balıklar gibi etleri helaldir. Ölü olsun, canlı olsun arasında bir fark yoktur. Kesilmesine de ihtiyaç yoktur.¹⁰⁹ Bazıları ise yeri ve yaşam alanı su olan bütün canlıların yenmesinin caiz olduğunu söylemişlerdir.¹¹⁰ Hanbelî mezhebinde sadece suda yaşayabilen balık ve benzeri hayvanların etleri helaldir. Denizde yaşayan hayvanların kesilmesine gerek yoktur denilmiştir.¹¹¹ Şafii mezhebinde ise denizde yaşayan bütün balık çeşitleri ölü olsun, canlı olsun etleri helaldir. Sadece suda yaşayabilen balık şeklinde olmasalar bile etleri yenilebilir. Su köpeği ile su merkebi gibi. Bazı âlimler ise suda yaşayan hayvanın karada benzeri olup yeniliyorsa oda yenilir, eğer karadaki benzeri yenilmiyorsa denizdeki hayvanda yenilmez.¹¹² Şafii mezhebindeki bazı âlimlere göre

¹⁰⁵ **Geniş Bilgi için Bkz.:** Saffat, 37 / 139-148; Nisa, 4/163; En'âm, 6 / 85-86; Yunus, 10 / 98; Enbiya, 21/ 87-88

¹⁰⁶ Abdullah b. Mahmud Ebu'l-Fadl el-Hanefî, *el-İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1937, V / 15

¹⁰⁷ Bardakoğlu, *a.g.m.*, II / 41

¹⁰⁸ Muhammed b. Ahmed b. Ebi Ahmed Ebu Bekr Âlauddin es-Semerkindî, *Tuhfetü'l-Fukahai*, 2. Baskı, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyyeti, Beyrut, Lübnan, 1994, III / 63

¹⁰⁹ Muhammed b. Muhammed b. Mahmud er-Rumi el-Babirtî, *el-İ'naye Şerhu'l-Bidaye*, Daru'l-Fikr, IX / 503-504, ts.

¹¹⁰ Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubî, *el-Beyan ve't-Tahsi'l ve's-Şerhu ve't-Tevcih ve't-Ta'lili li Mesail'l el-Mustehreç*, Daru'l-Ğerbi'l-İslami, 2. Baskı, Beyrut, Lübnan, 1988, III / 300

¹¹¹ Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudame el-Hanbelî, *el-Muğni li İbn Kudame*, Kahire, 1968, IX / 424

denizde bulunan bütün canlılar balık olarak adlandırılmaktadır. Bu görüşe göre sadece suda yaşayabilen bütün canlılar helal sayılmaktadır. Bazı âlimler ise balıkların dışında kalan diğer canlıların helal olmadığı görüşündedirler.¹¹³ Balıkların kesilmesine de gerek yoktur. Hatta balık kesilirse mekruh olur. Ancak büyük olur ve epeyce canlı kalırsa, o zaman kuyruk tarafından kesilmesi sünnettir.¹¹⁴ (Şekil 10.3.2.)



Şekil 10.3.2. Denizlerdeki canlılardan bir görüntü

i.) Hem Karada Hem de Denizde Yaşayan Hayvanlar

Ebu Hanife'ye göre, bütün kurbağa türleri haramdır.¹¹⁵ Balık türü dışında kalan midye, yengeç, timsah ve yılan gibi hayvanlarda haramdır.¹¹⁶ Şafii mezhebine göre hem karada hem de suda yaşayabilen kurbağa, yengeç, timsah ve yılanın eti haramdır. Bazı âlimler ise balık dışında kalan bütün hayvanların etlerinin haram olduğunu söylemişler.¹¹⁷ Malikiler kurbağa ve deniz kaplumbağasının yenilebileceğini söylerler. Bu mezhebin bazı âlimleri ise yeri ve yaşam alanı su olan bütün canlıların yenilebileceğini belirtmişler.¹¹⁸ Yine bu mezhebin bazı âlimleri yengeç, yılan, timsah gibi hayvanların da yenilebileceğini söylemişler.¹¹⁹ Hanbelîlere göre timsah, kurbağa ve yılanın yenmesi helal değildir, bunların dışında kalan hayvanlar yenilir. Ancak bunlardan, akıcı kanı olan (kaplumbağa, su aygırı gibi)

¹¹² Yahya en-Nevevî, *Siracu'l-Vehhac*, Daru ofsayt, İstanbul ts., s.565; Muhammed Emin Erbili, *Tenvîru'l-Kulûb fi Muameleti Âllami'l-Ğuyub*, el-Mekatibu's-Şehireti, Mısır, 1377 h., s.256

¹¹³ Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Hecer el-Heytemî, *Tuhfetu'l-Muhtaç fi Şerhi'l-Minhac*, Mektebetu't-Ticaretî'l-Kübra, Mısır, 1983, IX / 378

¹¹⁴ Erbilî, *a.g.e.*, s.253

¹¹⁵ Ebu'l-Fadl el-Hanefî, *a.g.e.*, V / 15

¹¹⁶ Bardakoğlu, *a.g.m.*, II / 41

¹¹⁷ İbn Hacer el-Heytemî, *a.g.e.*, IX / 378

¹¹⁸ Er-Rumi el-Babirtî, *a.g.e.*, IX / 504

¹¹⁹ Bardakoğlu, *a.g.m.*, II / 42

hayvanlar için boğazlama işlemi gerekir, akıcı kanı olmayanlar için boğazlama da gerekmez. Kurbağanın kesilip yenilebileceğini söyleyenler vardır. Yengecin akıcı kanı olmamakla beraber bu mezhepte yaygın görüş, herhangi bir yerini keserek boğazlama yerine geçecek bir işlemin yapılması gerektiği yönündedir. Ahmet b. Hanbel'den ise boğazlama gerekmediği rivayet edilmiştir.¹²⁰

Bilimsel olarak insan sağlığı için en faydalı etlerden birinin de balıketi olduğu kanıtlanmıştır. Balık denizin tuzlu suyunda yaratıldığı halde bu su balıkları olumsuz anlamda etkilemediği gibi tatlarını da bozmaz.¹²¹ İşte Allah'ın insanlara verdiği sayısız nimetlerden biri de hem tuzlu suda yaşayan, hem de suyun tuzlu olmasından etkilenmeyen balıklar.

b) İnci ve Mercan

Denizde bulunan sayısız nimetlerden biri de Kur'ân-ı Kerim'de geçen "lü'lü" ve "mercan"dır. Allah Teâlâ'nın "Lü'lü" ve "Mercan"ı Kur'ân-ı Kerim'de insanların yaratılması gibi nimetlerle zikretmesi, bu nimetlerin önemini bizlere göstermektedir.¹²² Allah Teâlâ onların varlığını bize şu ayetle haber vermektedir.

يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ

"Bu iki denizden¹²³ de inci ve mercan çıkar"¹²⁴

İnci lugatta istiridyeye¹²⁵ gibi bazı deniz hayvanlarının içinden çıkan sedef¹²⁶ renginde kıymetli bir taştır.¹²⁷ (Şekil 10.4.1.)

¹²⁰ Kudame el-Hanbelî, *a.g.e.*, IX / 424

¹²¹ Neccar, *Min Ayati'l-İcazi'l-İlmi fi'l-Kur'an'i'l-Kerim*, II / .29

¹²² Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer b.el-Hasan b el-Hüseyn et-Teymi er-Razi, *Mefâtihu'l-Gayb*, Daru İhyai' t-Turasi , 3.Baskı, Beyrut, 1420 h., XXIX / 352

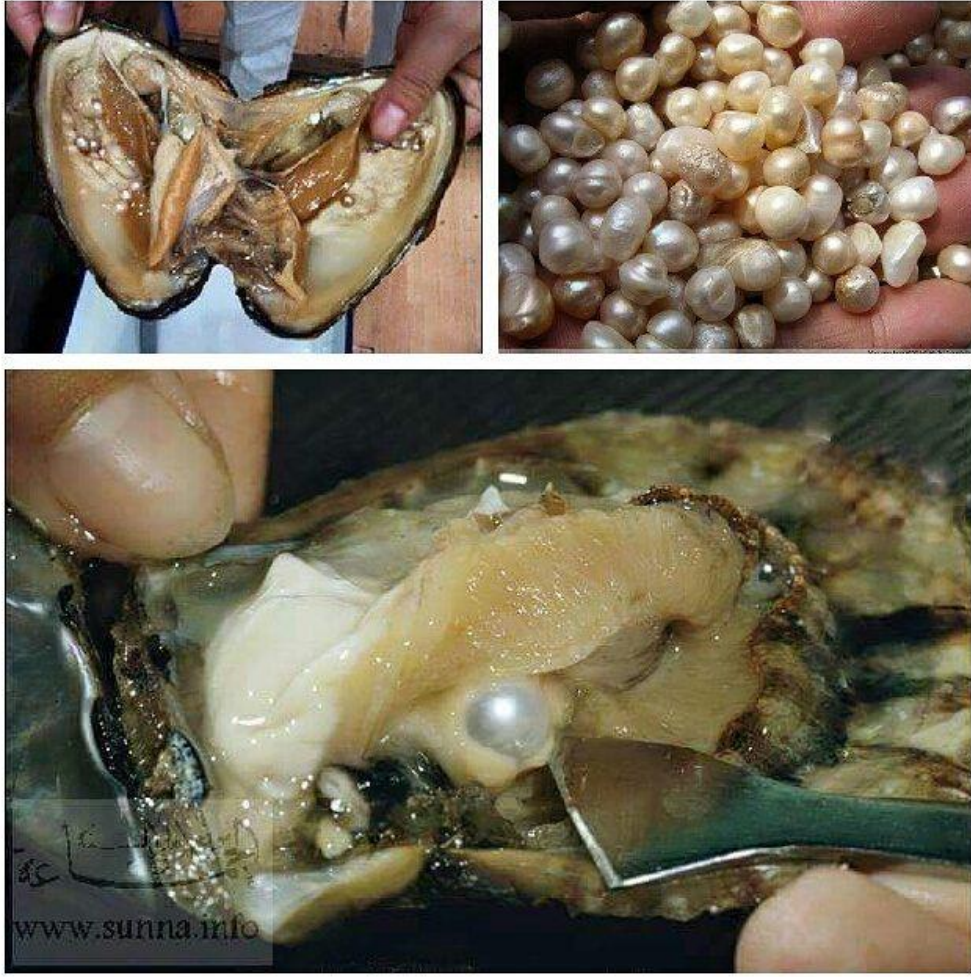
¹²³ **İki deniz konusunda Bkz:** Bu çalışmanın 61-65. Sayfalarına "**İki Denizin Karışmaması Olayı**" Başlığına

¹²⁴ Rahman, 55 / 22

¹²⁵ **İstiridyeye:** Yumuşakçaların yassı solungaçlılar sınıfından eti için avlanan bir deniz hayvanı. Doğan, *a.g.e.*, s.564

¹²⁶ **Sedef:** Midye, İstiridyeye gibi hayvanların düğme ve süs eşyası yapmak için kullanılan beyaz, parlak kabuğu. Doğan, *a.g.e.*, s.960

¹²⁷ Doğan, *a.g.e.*, s.550



Şekil 10.4.1. İncilerden Bir Görüntü

Sözlük anlamı olarak Lü'lü ile incinin iri olanı,¹²⁸ Mercan ile de ufak olanı kastedilmektedir.¹²⁹ Bazı âlimler ise inci ve mercanın deniz hayvanları olduğunu bunlardan, mercanın kırmızı bir iskelete sahip olduğunu ifade etmektedirler. Mercanın canlı kısımlarının yok olmasından sonra geriye kalan katı kısmının kıymetli taşlara dönüştüğünü belirtmişlerdir.¹³⁰

İnci de suyun derinliklerinde yaşadığı, yapısı ve yaşamıyla diğer deniz canlılarından farklı olduğu belirtilmiştir. İncinin balıkçı ağına benzeyen ince bir ağının olduğunu ve bu ağ suyun, havanın ve besin maddelerinin incinin vücuduna girmesini sağlarken, kum, çakıl taşları v.b. zararlı maddelerin hayvanın vücuduna girmesini engellediğini dile getirmişlerdir. Bahsedilen ağın alt kısmında da hayvanın ağzının olduğunu söylerler. Zararlı her hangi bir madde incinin vücuduna bir şekilde girerse, inci hemen kaygan bir sıvı

¹²⁸ Zeynuddin el-Hanefi, *a.g.e.*, I / 277

¹²⁹ *a.e.*, I / 292

¹³⁰ İbrahim Mustafa ve bşk., *Mu'cemu'l-Vasit*, Daru Da'vet, Kahire, II / 861

salgılayıp o zararlı maddeyi kuşatır. Daha sonra bu sıvı vücuda giren yabancı maddeyle donarak inciye dönüştüğü söylenmektedir.

Mercan da ilginç canlılardan sayılmaktadır. Denizlerde beş metre ile üç yüz metre arasında değişen derinliklerde yaşarlar. Vücudunun alt kısmıyla taş ve bitki gibi sabit maddelere yapışırlar. Ağız üst taraftadır, çıkıntılarla kaplıdır. Bu çıkıntıları beslenmek için kullanır. Deniz böcekleri gibi küçük canlılarla beslenir. Bu küçük canlılar bu çıkıntılara dokunduklarında hareketsiz kalırlar. Sonra bu çıkıntılar kasılarak ağza doğru eğilirler. Mercanlar üreyici hücreler salgılama yöntemiyle çoğalır. Mercanların başka bir üreme biçiminin de olduğunu söyleyenler vardır. Bu üreme biçimi ise tomurcuklanma yöntemiyledir. Meydana gelen tomurcuklar ana mercan ile birlikte kalırlar. Daha sonra bu tomurcuklar mercan ağacını oluştururlar. Bu ağacın kalın olan gövdesi dallanma noktasına yaklaştıkça incilir. En üst noktası son derece incilir. Mercan olarak adlandırılan değerli taşlar, hayvanın canlı kısımlarının yok oluşundan sonra geride kalan katı omurgalardan meydana geldiği söylenmektedir.¹³¹ (Şekil 10.4.2.)



Şekil 10.4.2. Denizde Kırmızı Mercan Görüntüsü

c) Petrol

Denizin dibindeki toprak ve diğer maddelerden elde edilen kıymetli ve değerli nimetlerden biride petroldür.

Petrol deniz yosunlarının ve kıyı şeritlerindeki alg ve eğrelti otlarının ayrışmasından oluştuğu sonra arzın tabakaları içindeki yapıya uyarak,

¹³¹ Kutup, *a.g.e.*, VI / 3453

dereler halinde akarak petrol gölcükleri meydana getirdiği ve bu yüzden petrol yataklarında bazen deniz hayvancıkları bulunduğu görüşü ileri sürülmektedir. Deniz yosunlarının da petrolün teşekkülünde önemli rolü olduğu savunulmuştur.¹³² Denizlerin dibini örten sedimentlerin¹³³ içindeki organik birikimlerin orijinini de ölmüş organizma artıkları oluşturduğu kabul edilmektedir. Bu artıklar zamanla diğer sediment tabakaları altında kalarak uzun zaman sonra petrol ve doğal gazları oluşturduğu ifade edilmektedir.¹³⁴ Petrolün oluşumu konusunda şu ayet bizlere bir fikir vermektedir.

وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَىٰ فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَىٰ

“O (Rabb’iniz ki) *merayı çıkardı. Sonra da onu siyah bir sel suyuna çevirdi.*”¹³⁵ Bu ayetin petrolü tarif ettiği düşünülmektedir. Bu ayet, petrolcülerin “petrol göçü” dedikleri petrol derelerinin akışını da bize haber vermektedir.

Allah Teâlâ Nahl suresinin 14. ayetinde “وَلْيَتَّبِعُوا” “*nimetlerini araştırmasını*” buyurmaktadır.¹³⁶ Bu ayette Müslümanların denizlere sahip olmaları ve ondaki zengin kaynakları ihmal etmemeleri bildirilmektedir.¹³⁷

Günümüz dünyasına baktığımız zaman önde gelen ülkelerinin denizlerde hâkimiyet kuranların, denizleri araştırıp petrol, doğalgaz v.b. enerji kaynaklarını elde eden ülkelerin önde olduğu görülmektedir. Ne yazık ki Kur’an-ı Kerim’in bildirmesine rağmen denizleri araştırma konusunda Müslümanlar olarak henüz istenilen seviyede değiliz.

3.4. CUMARTESİ YASAĞI

Yahudilerde yasak edilen Cumartesi avlanması bir deniz avı olması hasebiyle bu konuyu da ayrı bir başlık altında işlemek icabet etmektedir.

Bilindiği üzere Cumartesi Yahudilerin kutsal günüdür. Yahudi şeriatında cumartesi haftalık tatil günü olup o gün çalışmak ve dolayısıyla avlamak yasaklanmıştır. Cumartesi günleri balıklar avlama yasağı dolayısıyla ürkütülmedikleri için diğer günlere göre daha rahat hareket eder, sahile yaklaşır, su

¹³² Haluk Nurbakı, *Kur’an-ı Kerim’den Ayetler ve İlmi Gerçekler*, T.D.V., 14. Baskı, Ankara, 2014, s.33-34

¹³³ **Sediment:** Katılmış halde bulunan organik parçacıklar

¹³⁴ Kocataş, *a.g.e.*, s.311

¹³⁵ A’la, 87 / 4-5

¹³⁶ Nahl, 16 / 14

¹³⁷ Yıldırım, *a.g.e.*, VI / 3281-3282

yüzüne çıkarlardı. Yahudiler söz konusu geleneği ihlal ederek cumartesi günleri de avlandıkları için eleştirilmişlerdir. Çünkü onlar bu suretle dinlerinde on emrin¹³⁸ dördüncüsü olarak yer alan önemli bir kuralı ihlal etmişlerdir.¹³⁹

Cumartesi anlamına gelen "السَّبْتِ" kavramı "rahat etmek, uyumak, cumartesiye girmek, sakin olmak, bir şeyi kesmek, başı traş etmek ve şaşırmak manalarına gelmektedir."¹⁴⁰ İbn Abbas ve Mücahid'e göre Yahudiler de Cuma gününü tazim etmekle emir olundular. Ancak onu terk edip Cumartesi'yi seçtiler. Allah Teâlâ onları bu günle imtihan etti. Onlara Cumartesi günü avlamayı yasakladı ve o günü tazim etmelerini istedi. Bu Yahudiler için bir belaydı. Allah tarafından onlara verilmişti.¹⁴¹ Muhammed Reşid b. Ali Rida bu konuda şunları söylemektedir. "Balıklar Yahudilere tazim ettikleri Cumartesi günü gelirdi. Onlar Cumartesi günü çalışmazlardı. Cumartesi gününü sadece ibadete ayırmışlardı. Haddi aştıklarından dolayı ibadete ayırdıkları günde balıklar gelirdi ve Allah onları bu şekilde imtihan etti."¹⁴²

Yüce Allah (c.c.) peygamberimiz (s.a.v.)'e Yahudilerin eskiden beri günah işledikleri hatırlatarak ilgili ayette şöyle buyurmaktadır.¹⁴³

وَأَسْأَلُهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْتَدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِينًا لَهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرْعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ كَذَلِكَ نَبُئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ

"Ey Muhammed! Onlara, deniz kıyısında bulunan kent halkının durumunu sor. Hani onlar Cumartesi yasağı konusunda haddi aşıyorlardı. Zira tatil yaptıkları cumartesi günü balıklar onlara akın akın geliyor, tatil yapmadıkları (diğer) günlerde ise gelmiyorlardı. İşte onları yoldan çıkmaları sebebiyle böyle imtihan ediyorduk ."¹⁴⁴

Ayette geçen "الْقَرْيَةِ" ifadesinin köy mü? Şehir mi? olduğu hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. Şehir olması daha kuvvetli bir görüştür. Çünkü

¹³⁸ On Emir, şunlardan oluşmaktadır. Seni Mısır diyarından, esaret evinden çıkaran Tanrı benim; Benden başka Tanrın olmayacak; Tanrının adını boş yere ağzına almayacaksın; Cumartesi gününü daima hatırlayıp onu kutsal bileceksin. Haftanın altı günü çalışacak, yedinci gün dinleneceksin. Cumartesi, (Rabbine tahsis edilmiş) genel dinlenme günüdür. O gün, ne sen, ne oğlun, ne kızın, ne hizmetçilerin ne de hayvanların bir iş yapmayacaktır. **Geniş Bilgi İçin Bkz:** Baki Adam, *Yahudilik, Yaşayan Dünya Dinleri*, 2. Baskı, D.İ.B.Yay., İstanbul, 2007, s.212

¹³⁹ Hayreddin Karaman ve bşk., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir II*, D.B.Y., Ankara, 2007, II / 613

¹⁴⁰ Ebu Bekr el-Hanefî, *a.g.e.*, I / 140

¹⁴¹ Razi, *a.g.e.*, XV / 391

¹⁴² Muhammed Reşid b. Ali Rida, *Tefsiru'l-Menar*, Mısır, 1990, IX / 317

¹⁴³ Kutup, *a.g.e.*, III / 1383

¹⁴⁴ Araf, 7 / 163

Araplar şehirlere de köy demektedirler.¹⁴⁵ Ayette bahsedilen kentin “Eyle”¹⁴⁶ olduğu söylenmektedir. Bu kent Medyen¹⁴⁷ ile Tur¹⁴⁸ arasında deniz kıyısındadır. Bazılarına göre ise, “Medyendir.” Bazıları da “Taberiye”¹⁴⁹ olduğunu söylemektedir.¹⁵⁰ İbn Zeyd’e göre Medyen ile Aynuni¹⁵¹ arasında bulunan “Mukanna”¹⁵² şehridir.¹⁵³ Müfessirlerin çoğuna göre, “Şam Taberiyesidir.” Celal Yıldırım görüşleri aktardıktan sonra şöyle demektedir. “Bizim de katıldığımız görüşe göre, Eyle şehridir. Bu da, Medyen ile Tur arasında deniz kıyısında meşhur bir kasabadır. Orada oturan Yahudiler, dik başlılık edip cumartesi yasaklarına uymadılar. Allah da onları çetin bir denemeden geçirdi: Cumartesi günleri balıklar akın akın gelir, diğer günlerde ise gelmezlerdi. Yahudilerden bir kısmı ilahi yasağa rağmen balıkları avlamaya devam ettiler; bir kısmı ise, onları bu günahtan alıkoymak için öğüt vermeyi kendilerine görev saydılar. Bir üçüncüsü ise, fazilet düzeyinde olup sapıklara öğüt vermenin bir yararı olmadığını savundular. Sonunda ilahi sınırı aşıp büyük günah işleyen ve aynı zamanda verilen öğütlere, yapılan uyarılara kulak tıkayanlar üzerine şiddetli sıkıntı, üzüntü ve bunalıma sebep olan azap indirildi.”¹⁵⁴ Kent halkının 70 bine yakın olduğu söylenmektedir. Bunlar yukarıda anlatıldığı gibi, üç kısma ayrılırlar. Birinci kısım cumartesi günü avlananlardı. İkinci kısım ise; bu avlananları uyarılardır. Üçüncü kısım ise; avlananları haddi aştıkları için herhangi bir öğüt ve uyarının onları azaptan kurtaramayacağını düşünen dolayısıyla onlardan uzak duranlardır. İbn Abbas cumartesi günü avlananların çok şiddetli bir azapla cezalandırıldıklarını, onları uyarıların ise kurtulduklarını söyler. Üçüncü kısım ise; onlara ne olduğunu

¹⁴⁵ Razî, *a.g.e.*, XV / 390

¹⁴⁶ **Eyle:** Şam’dan sonra Kalzum denizinin kıyısında bir şehirdir. Ebu Ubeyde ise Eyle’nin Fustat ile Mekke arasında Şam şehirlerinden birisi olduğunu söylemektedir. Şehabuddin Ebi Abdullah Yakut b. Abdullah el- Hamevi er-Rumi el-Begdadi, *Mu’cemu’l-Buldan*, Daru Sadır, Beyrut, 1997, I / 292

¹⁴⁷ **Medyen:** Ebu Zeyd Medyenin Kalzum denizinin kenarında olduğunu söylemektedir. Hazimi ise Kurra vadisi ile Şam arasında olduğunu söylemektedir. Bazıları ise Medyenin Tebuk yönünde Medine ile Şam arasında olduğunu belirtmişlerdir. Hamevi, *a.g.e.*, V / 77

¹⁴⁸ **Tûr:** Ürdün topraklarında uzayan bir dağ olduğunu söylemişler. Bazıları ise Mısır topraklarında birkaç köye verilen bir isim olduğunu söylemişlerdir. Hamevi, *a.g.e.*, IV / 47

¹⁴⁹ **Taberiye:** Taberiyye gölünün kenarında bulunan bir şehirdir. Ürdün’de bulunmaktadır. Dimeşk ile Kudüs’e üç günlük mesafededir. Hamevi, *a.g.e.*, IV / 17

¹⁵⁰ Nasiruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazi el-Beydavi, *Envaru’t-Tenzil ve Esraru’t-Tevil*, Daru İhya’i et-Turasi, 1.Baskı, Beyrut, 1418 h., III / 39

¹⁵¹ **Aynuni:** Beytu’l-Mekdis’in bir köyü olduğu söylenmekte. Bazıları ise Şam tarafında Kalzum denizinin kıyısında bir köy olduğunu söylemişlerdir. Hamevi, *a.g.e.*, IV / 180

¹⁵² **Mukanna:** Eyle şehrine yakın bir şehir olduğu söylenmektedir. Hamevi, *a.g.e.*, V / 178

¹⁵³ Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Kesir b. Galib el-Âmalı Ebu Cafer et-Taberi, *Tefsiru Taberi, - Camiu’l-Beyan an Tevilu’l-Kur’an*, Daru’l- Hicr,1.Baskı, 2001, X / 508

¹⁵⁴ Yıldırım, *a.g.e.*, V / 2257-2258

bilmiyorum. der. İkrime bu üçüncü kısımdaki insanların da kurtulduğunu söylemektedir.¹⁵⁵

Netice itibariyle denilebilir ki, Yahudilerden, Cumartesi gününde konan yasaklara uymayanların, o gün balıkların sürü halinde kıyıya doğru akın akın gelmeleriyle çetin bir sınavdan geçirilmişlerdir. Allah'ın emirlerine uymak ile Cumartesi gününde avlaması yasaklanan balıkları avlama arasında nasıl bir tercih yapacakları denenmiştir. Çoğunun bu sınavı kaybettiği görülmektedir. Ayrıca ilgili ayetle Müslümanların da zaman zaman Allah'ın emirlerine uymak ile dünya arasında birtakım sınavlardan geçirileceklerine işarette bulunmaktadır. Kendilerine ulaşan her nimete çok dikkat etmeleri; nereden geldiğini, nasıl ve ne yolla kullanılmasının uygun olacağını; Allah'a karşı bir günaha sebep olup olmayacağını iyice araştırmaları üzerinde durulmaktadır. Böylece Yahudilerin günahı gerektiren anlayış ve tutumları, ibret ve öğüt alınacak bir misal şeklinde nakledilmektedir.¹⁵⁶

Sonuç olarak bu konuyla ilgili denilebilir ki, Allah'a iman eden herkes hayatı boyunca bu gibi deneme ve sınavlarla sık sık yüz yüze gelmektedir. Kuran'ı ve ondaki uyarıları ve tarihi misalleri çok iyi bilenler ve bildikleriyle amel edenler o sınavları başarıyla atlatırlar. Dünyalığı ön plana alanlar ise hep kaybederler.

3.4.1. DENİZLERDE AV

Günümüzde 6 milyar civarında olan dünya nüfusu için yılda ortalama 3 milyar ton civarında besin üretildiği kabul edilirse, üretilen bu besinin büyük bir bölümünü eti yenen veya yenmeyen hayvanlar tarafından tüketildiği anlaşılmıştır. Buna rağmen kalan besinin insanlar için yeterli olduğu düşünülürse de yapılan istatistikî araştırmalarda mevcut besinin dünya ülkeleri arasında homojen olarak dağılmadığı ve mevcut nüfusun hemen hemen yarıya yakın bölümünün protein yetersizliği ile karşı karşıya bulunduğu gözlenmiştir. Yine 1950-1970 yılları arasında yapılan istatistikî araştırmalardan besin miktarının önceki yıllara göre % 100, nüfusun ise % 50 oranında arttığı saptanmıştır. Ancak bu artışların tüm ülkelerde birbirine paralel olarak gelişmediği de gözlenmiştir. Diğer bir deyişle nüfus artışı gelişmekte olan ülkelerde, besin artışı ise gelişmiş ülkelerde gerçekleşmiştir.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Mazherî Muhammed Senaullah, *et-Tefsiru'l- Mazherî*, Mektebetu'r-Rüşdiyyeti, Pakistan, 1412 h., III / 423

¹⁵⁶ Bayraklı, *a.g.e.*, VII / 352-356

¹⁵⁷ Kocataş, *a.g.e.*, s.305-307

Bu açıklamalardan anlaşılacağı gibi beslenme gelecekte özellikle gelişmekte olan ülkelerde önemli sorunlar yaratacaktır. Karasal üretim ne kadar zorlanırsa zorlansın bugünkü miktarının iki katını aşamayacağı da saptanmış durumdadır. Bu neticeler bize ileride bir açlık sorununun söz konusu olabileceğini göstermektedir. Bu nedenle üreticiler ve araştırmacılar yetersiz duruma gelen veya gelebilecek olan karasal tarım ürünleri yanında denizlerden yararlanmayı öngörmüş bulunmaktadırlar.

Bu gerçekler karşısında okyanus ve denizlerde kıyısı bulunan ve hatta bulunmayan tüm dünya ülkeleri mevcut besin açıklarını kapatmak amacıyla denizlere yönelmiş durumdadırlar. Bu nedenle daha 40 yıl öncesine kadar 20 milyon ton civarında olan su ürünleri av miktarı günümüzde 142 milyon tona ulaşmış bulunmaktadır. Bununla beraber üretimde gözlenen 70 milyon tonluk total artış miktarı ülkelerde farklı gelişmiş olup, üretimini arttıran ülkelerin başında Japonya, Çin, Peru, Şili, A.B.D., Endonezya ve Rusya gelmektedir.

Günümüz dünyasında yıllık su ürünleri av miktarı bakımından ortalama 17 milyon tonla Japonya, A.B.D. ve diğer ülkeler gelmektedir. Ülkemizin ise bu total yıllık av miktarı sıralamasındaki yeri 40. sıralarda bulunmaktadır. Bununla beraber 1950 yıllarından sonra diğer ülkelerdeki artışa paralel olarak ülkemizde de su ürünleri av miktarında önemli ilerlemeler kaydedilmiş olup, 1952 yılında 84.000 ton civarında olan av verimi 1980 yıllarında 400.000 tonu aşmış, 2001 yılına gelindiğinde ise toplam su ürünleri üretimi 600.000 ton civarına ulaşmıştır.

Bunun yanında birçok ülke içsu ve denizlerde yaşayan bitkisel ve hayvansal organizmaların yapay üretim ve yetiştirilmelerine başlamış bulunmaktadırlar. Bu günkü araştırmalara göre 100 kadar bitki ve hayvan türünün yetiştiricilik için uygun olduğunu tespit etmişlerdir.¹⁵⁸ 1975 yılı istatistiklerine göre akuakültürden¹⁵⁹ toplam olarak 6 milyon ton civarında ürün elde edilmiştir. Bu bölümün önemli bir bölümünü balıklar, az bir bölümünü de omurgasızlar ve algler oluşturur.¹⁶⁰

Allah Teâlâ denizlerin bir nimet olduğunu ve bu nimetlerden faydalanmamızı ayeti kerimelerde bize haber vermektedir. Örnek olarak bu ayetlerden birini vermek istiyoruz. Maide suresinin 96. ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır.

أَحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرْمًا
وَأَنْقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

¹⁵⁸ Kocataş, *a.g.e.*, s.305-307

¹⁵⁹ **Akuakültür:** Ekonomik öneme sahip akuatik formların yapay yöntemlerle üretilmeleridir.

Kocataş, *a.g.e.*, s.334

¹⁶⁰ *a.e.*, s.308

“Deniz avı ve onu yemek size ve yeryüzünde dolaşanlara bir yarar olarak helal kılındı. İhramlı olduğunuz sürece kara avı ise size haram kılınmıştır. O’na götürülüp toplanacağınız Allah’tan korkup sakının.”¹⁶¹

Bu ayet deniz hayvanlarının avlanmasının helal olduğunu bildirmektedir. Hatta su hayvanlarının ihramlı iken de avlanabileceği bildirilmiştir. Âyette geçen “الْبَحْرُ” kelimesi Arapçada “deniz” anlamına geldiği gibi ister tatlı, ister tuzlu su ihtiva etsin, akarsuları ve büyük su birikintilerini ifade etmek üzere de kullanılır.¹⁶² Müfessirler, burada kelimenin bu geniş anlamıyla kullanılmış olduğu kanaatindedirler. Bu sebeple söz konusu ayetin mealinde “deniz avı” yerine “sulara avlanma” denilmiştir. Bazı müfessirler ayetteki “صَيْدٌ” kelimesini taze, “طَعَامٌ” kelimesini de tuzlayıp kurutma vb. yollarla muhafaza altına alınmış su ürünü olarak açıklamışlardır.¹⁶³

Burada ayrıca Müslümanlara yasama ile ilgili bir hitap yöneltiliyor. Buna göre Yüce Allah onlara deniz avını ve bu hayvanları yemeyi helal kıldığını belirtmektedir. Deniz avı konusundaki bu ruhsattan yolcu ya da mukim olan tüm Müslümanların yararlanması bildirilmektedir. İslam’dan önce ihramlıyken denizde avlanmanın helal mi? yoksa haram mı? Olduğuna ilişkin bir ifadeye rastlayamadık ancak geleneksel olarak, Arapların ihramlıyken kan dökmeyi sakıncalı görmelerinden hareketle, bununda sakıncalı görüldüğü sonucuna varıyoruz. Ama ayetlerin inişine esas oluşturan hikmet, genelde Müslümanlar ve özelde de deniz ya da kara yoluyla uzak seferlerde bulunanlar için bir kolaylık olsun diye, deniz avının helal kılınmasını öngörmüştür. Bu da bizi şu sonuca götürür: İhramlıyken denizde avlanmak ve bu avların etinden yemek mubahtır.¹⁶⁴ İhramlı olma haliyle avlanma arasında sıkı bir bağlantı kurulurken, bütün dünya insanlığına, avlanma yasağı hukukunun öğretisi başlatılmış oldu.

Tevrat Cumartesi gününde avlanma yasağı getirmişti. Haftada bir gün, yani Cumartesi günü balık avlamamakla başlayan bu yasak süreci Kur’an’da hac esnasında ihramda iken avlanmama şekline dönüştü ve giderek günümüzde av yasağı hukuku oluştu.¹⁶⁵

Allah Teâlâ deniz avının helal olduğunu ayeti kerimede insanlara bildirirken hızla çoğalan dünya nüfusunun beslenmesine katkı yapacak ek

¹⁶¹ Maide, 5 / 96

¹⁶² Vecdî, *a.g.e.*, II / 46-47

¹⁶³ Karaman ve bşk., *a.g.e.*, II / 344-345

¹⁶⁴ Muhammed İzzet Derzeve, *et-Tefsiru'l-Hadis*, Daru'l- İhya'î Kütübi'l-Arabiyyeti, Kahire, 1383 h., IX / 230

¹⁶⁵ Bayraklı, *a.g.e.*, VI / 152-160

bir besin hazinesine işaret etmektedir. Son zamanlarda birçok devletin deniz avına yönelişi bu gerçeği göstermektedir.

3.5. DALGIÇLIK

Hz. Süleyman (a.s.), Kur'ân-ı Kerim'de¹⁶⁶ kişiliğinden ve faaliyetlerinden genişçe söz edilen peygamberlerden biridir. Yahudi literatüründe kendisinden, peygamberden çok “Kral” olarak bahsedilir. Kit'âb-ı Mukaddes'te ismi “barış, selâmet” anlamında Şelomo olarak geçmektedir. Babası Hz. Davut, annesi Betşaba'dır. Yaklaşık olarak milattan önce 970'te İsrail tahtına geçmiş. Kırk yıl hükümdarlıkta kalmış Kudüs'teki ünlü mabedi inşa etmiştir. Kur'ân-ı Kerim'in on altı yerinde Hz. Süleyman'ın adı anılmaktadır. Keskin zekâsı, engin bilgisi ve hikmetinden söz edilmektedir. Kuşların ve diğer hayvanların dillerini bildiği, bitkilere, rüzgâra, hayvanlara ve cinlere hükmettiği, erimiş bakır kullanarak çeşitli araçlar ve gereçler yaptığı bildirilmektedir.¹⁶⁷

Dalgıçlıkla ilgili ayette Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır.

وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ

*“Şeytanlar arasında da, onun için dalgıçlık eden ve bundan başka işler görenler vardı. Biz onları gözetim altında tutuyorduk.”*¹⁶⁸

Cinlerin varlıklarına inanmak Kur'ân-ı Kerim¹⁶⁹ ve Sünnet'le¹⁷⁰ sabit olmuştur. Cinler latif cisimli, çeşitli şekillere giren ve ağır işlere gücü yeten mahlûklardır. Onların salih ve mümini olduğu halde, fasıkı ve kâfirleri de vardır. Müminlerin dışında kalan bir kısım cinler şeytan olarak iş görmektedir. İşleri güçleri kötülük ve günah ile lezzetleri hatırlatmak suretiyle insanları fitne ve fesada sokmaktır.¹⁷¹ Cinler tamamen gizli yaratıklardır. Kur'an ayetleri cin adı verilen ve bize görünmeyen bu varlık türünden bahsetmektedir.¹⁷²

Müslüman fırkalardan Mutezile ve cuhmiyye dışında hiçbir fırka cinlerin varlığını inkâr etmemiştir. Kâfirler de cinlerin varlığını kabul etmektedirler.

¹⁶⁶ Bkz., 2 / 103, 4 / 163, 6 / 84, 21 / 78, 27 / 15

¹⁶⁷ Karaman ve bşk., a.g.e., I / 166-167

¹⁶⁸ Enbiya, 21 / 82

¹⁶⁹ Bkz., 6 / 112, 17 / 88, 18 / 50, 27 / 39, 34 / 12, 7 / 184, 34 / 41

¹⁷⁰ Bkz., Hanifi Akın, *Safvetu'l-Kâri bi İhtisari Sahihi Buhari, Sahih-i Buhari Muhtasarı*, Beka Yayınevi, İstanbul, 2008, I / 292, II / 230-231

¹⁷¹ Erbilî, a.g.e., s.52

¹⁷² Kutup, a.g.e., IV / 2391

Ehli kitap olanlar da çoğunluk olarak cinlerin varlığını kabul etmektedirler. Ayrıca cinlerin varlığı bütün peygamberler tarafından dile getirilmiştir.¹⁷³

Ayette geçen (يَغْرُسُونَ) fiili, “suya dalmak” demektir. Bu fiilden türeyen “Ğavvas” kelimesi denize dalan, dalgıçlık yapan kimse anlamındadır.¹⁷⁴ Yüce Allah denizlere dalan, ihtiyaç duyduğu madenleri çıkararak, bundan başka bina, kale, heykel, havuz kadar geniş leğen ve sabit kazanlar yapmayı bilen şeytanları Hz Süleyman’ın emrine vermiştir.¹⁷⁵ Mezkûr ayeti kerimede Cinlerin Hz. Süleyman (a.s.) için dalgıçlık yaptığı ifade edilmektedir. Başka işler görenlerinin de olduğu bildirilmektedir. Demek ki cinler dalgıçlık yaparak, denizden inci v.b. eşyaları çıkarıyor, yapı ve sanat işlerinde çalıştırılıyor, zor işlerde istihdam ediliyorlardı.¹⁷⁶

Bu ayeti başka bir açıdan ele almak istiyoruz. Ayeti Kerime’nin zahiri ifadesinde, Allah Teâlâ cinleri Hz. Süleyman (a.s.)’a müsahhar kıldığını bildirmektedir. Ancak ne var ki Cenab-ı Hakkın, mümin değil de kâfir cinleri müsahhar kıldığı doğruya daha yakındır.¹⁷⁷ Onlar ne kendileri için ne de kendi istekleriyle dalmazlardı. Ancak Hz. Süleyman (a.s.)’ın emri ile daldardılar ve O’nun menfaati için hareket ederlerdi.¹⁷⁸

Hız. Süleyman (a.s.)’ın cinleri istihdam etmesi olayı sadece tarihsel bir olguyu aktarmaktan ibaret mi kalacak, yoksa ayetlerin içeriğini günümüze aktaracak mıyız? Sorusunu sormak icap etmektedir.

Bununla ilgili bir iki görüş aktarmak istiyoruz. Bir gün insanlar âlemi, cinler âlemi ile ilişki kuracak. Bu ilişki sistemi, insanların faydasına neticeler verecektir. Cinlerin Müslümanları ile insanların Müslümanları arasında iyi ilişkiler devam ederken, şeytanlar gibi kâfir cinler de daima insanları yoldan çıkarma gayretinde olacaklardır. Şimdi de, cinlerin şeytanlar kısmı insanları daima kötünden yana etkilemektedirler.¹⁷⁹ Bayraktar Bayraklı bu ayetle ilgili Muhammed Esed’e atıfta bulunarak şöyle bir yorum yapmaktadır. Muhammed Esed’in “Şeyatin” kelimesine verdiği manayı burada kullanabiliriz. “Baş eğmeyen, asi güçler” o zaman Hz. Süleyman, baş eğmeyen, asi başkanları, reisleri ister insanlardan olsun ister cinlerden olsun boyun eğdirip çalıştırdığı fikrine varabiliriz.

¹⁷³ Muhammed b. Abdullah eş-Şibli ed-Dimeşkî el-Haneffî- Ebu Abdullah Bedruddin İbn Takyeddin, *Âkâmi'l-Mercan fi Ahkâmi'l-Cann*, Mektebetu'l-Kur'an, Mısır-Kahire, ts. I / 20-21

¹⁷⁴ Bustani, *a.g.e.*, s.670

¹⁷⁵ Muhammed Mahmud Hicazi, *Furkan Tefsiri*, (Çev., Mehmet Keskin)İlim Yayınları, İstanbul, IV / 96-98 ts.

¹⁷⁶ Bayraklı, *a.g.e.*, XII / 491-498

¹⁷⁷ Razî, *a.g.e.*, XXII / 170

¹⁷⁸ Tantavî, *a.g.e.*, IX / 239

¹⁷⁹ Enbiya, 21 / 82

Eğer Muhammed Esed'in "şeytan" kelimesine verdiği "Baş eğmeyen, asi güçler" manasını kabul edersek şu neticeyi çıkarıp günümüze aktarabiliriz. Devleti idare eden siyasi erkân, toplumda asi olan, baş eğmeyen ve dik başlı insanları kontrol altına alıp disipline ederek onları, istihdam edip düzeltebilir. Kontrol altına alıp istihdam etmek onların topluma zarar vermesini önlemek demektir. Buradan önemli bir pedagoji ilkesi de çıkarılabilir. Asi ve yaramaz olan, okulun veya sınıfın düzenini bozan öğrencileri cezalandırmadan önce, onları okuldaki kollarda, sportif faaliyetlerde görevlendirmek yerinde olur. Bu şekilde onları istihdam etmekle, hem isyanları durdurulacak hem de kendileri bir faaliyet yapmaları nedeniyle istifade etmiş olacaktır. Ayrıca insanlığı rahatsız eden bazı toplulukların reislerini de bu şekilde kontrol altına alıp zararlarını önlemek mümkündür. Ayetten milletlerarası ilişkilerde de istifade edilebilir. Günümüzde olduğu gibi gelecekte de bazı toplumların başında şeytan denecek kadar asi güçler olabilir. Buna karşı onlara "Dur" diyebilecek ve kontrol altına alabilecek güçlü bir dünya liderine ihtiyaç duyulur.¹⁸⁰

Netice itibariyle bu ayeti kerimenin Hz. Süleyman (a.s.) döneminden günümüze kadar cinlerle ilgili bir bilgi, asi insanların istihdam edilerek topluma yeniden kazandırılması, dalgıçlıkla ilgili bir ders, dalgıçlığın amacını ve dalgıçlığın ne zamandan beri yapıldığını haber verdiğini düşünebiliriz.

¹⁸⁰ Bayraklı, *a.g.e.*, XII / 491-498

4. KISSALAR BAĞLAMINDA DENİZLER

4.1. HZ. MÛSÂ VE FİRAVUN

Allah Teâlâ Kuran-ı Kerim'in birçok ayeti kerimesinde Hz. Musa ve Firavun¹⁸¹ kıssasını anlatmaktadır.¹⁸² Konumuz olan denizler kısmına geçmeden önce Hz. Musa (a.s.) ve Firavun hakkında kısa bir ön bilgi sunmak istiyoruz.

Hız. Musa (a.s.)'ın soyu Mûsâ b. İbrahim, b. Yasher, b. Kahis, b. Lâvi, b. Yâkub, b. İshak, b. İbrahim Aleyhisselamdır. İsrailoğulları için Firavun'la mücadele etmiş ve onları içinde buldukları zulümden kurtarmıştır. Hız. Musa (a.s.) döneminin Firavun'u ise, Kâbus b. Mus'ab idi. Kâbus kâfir ve zorba biriydi. Âsiye bint-i Müzahim b. Ubeyd, b. Reyyan, b. Velid ile evliydi. Kâbus b. Mus'ab ölünce, yerine, kardeşi Velid b. Mus'ab geçti ve kardeşinin zevcesi hayırlı hatun Âsiye ile evlendi. Velid b. Mus'ab kardeşi Kâbus'tan daha zorba, kâfir ve azgındı. Mısır Firavunları arasında, ondan daha uzun ömürlüsü ve israiloğullarına ondan daha kötü ve ağır işkence yapanı görülmemiştir.¹⁸³ Bu Firavun'un döneminde Musa (a.s.) kavmiyle Mısır'dan çıkana kadar 80 yıl geçtiği söylenmektedir. Bu dönemin Firavun'u Velid b. Mus'ab israiloğullarına işkence yapıp erkek çocuklarını öldürüyor, hamile kadınların çocukları doğurmaması için kadınlara azap ediyordu. Hız. Musa peygamber seçilince Firavun'la mücadele etmiş, iman getirmeleri için mucizeler¹⁸⁴ göstermiştir. Nihayet Firavun ve kavminin iman getirmeyeceğini anlayınca kavminin bu Firavun'un zulmünden kurtulması için Allah'tan yardım istemiştir.¹⁸⁵ Allah Teâlâ Hız. Musa'ya konumuzla ilgili ayetlerin birinde şöyle buyurmaktadır. “**Musa kullarımı geceleyn yola çıkar, çünkü takip edileceksiniz**”,¹⁸⁶ Firavun ve adamları gün doğumunda İsrail oğullarının ardına düştüler.¹⁸⁷ Mısır'ı gecenin karanlığında terk eden Hız. Musa (a.s.) İsrail oğullarıyla birlikte Kızıldeniz'in kenarına geldiler. Onları denizin öbür kıyısına taşıyacak ne bir gemi, ne de bir tekne bulunuyordu, Allah'tan başka yardımcıları da yoktu. Zulüm ve esaretten kaçıp bir olan Allah'ın kendilerine vereceği hürriyet ve

¹⁸¹ **Firavun:** Eski Mısır hükümdarlarına verilen isimdir. Doğan, *a.g.e.*, s.408

¹⁸² **Geniş bilgi için Bkz.,** Bakara, 2 / 50; Araf, 7 / 138; Yunus, 10 / 90; Taha, 20 / 77,97; Şuara, 26 / 63; Duhan, 44 / 24; Zariyat, 51 / 40

¹⁸³ Köksal, *a.g.e.*, II / 7-8

¹⁸⁴ **Mucizeler:** Asasının büyük bir yılana dönüşmesi, elinin nurlanıp beyazlaşması gibi. **Geniş Bilgi için Bkz:** Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdulkerim b. Abdulvahid eş-Şeybani el-Ceziri, *el-Kamil fi't-Tarih*, 1.Baskı, Daru'l-Kütübi'l-Arabi, Beyrut-Lübnan, 1997, I / 157

¹⁸⁵ Şeybanî el-Cezirî, *a.g.e.*, I / 152-162

¹⁸⁶ Taha, 20 / 77

¹⁸⁷ Şuara, 26 / 52-60

emniyet ülkesine doğru göç etmişlerdi. Mevcut imkânlarını bütünüyle ortaya koymuşlardı. Ama bu imkânlar önlerinde engel olarak duran denizi aşmaya yeterli değildi. Ne var ki, Hz. Musa (a.s.) sünnetullahı uymuş ve belli sınıra gelip dayanmıştı. Bu durumda Allah'ın kudretinin onlarda tecelli etmesinin vakti, saati gelmiş bulunuyordu.¹⁸⁸ Firavun'un askerleri Hz. Musa (a.s.) ve kavmine yaklaştığında aralarına sis girdi birbirlerini göremediler. Böylece Firavun ve askerleri onlara zarar veremedi. Firavun askerlerine "Bekleyin gün aydınlansın nasılsa kaçacak bir yerleri yok. Önlerinde deniz arkalarında da biz varız." Musa (a.s.)'ın kavmi ise Hz. Musa'ya "Neden bizi Mısır'da bırakmadın Firavun'a hizmet etseydik şimdi önümüzde deniz var girsek boğulacağız arkamızda da Firavun dönsek bizleri öldürecek. Sen ise Allah'ın peygamberisin O seni mutlaka kurtaracaktır." Hz. Musa kavminin bu endişesini gördüğünde Allah'tan denizi kendilerine musahhar kılmasını diledi.¹⁸⁹ ***"Bunun üzerine Musa'ya asanı denize vur diye vahyettik. Böylece deniz yarılıverdi de her bir parçası büyük bir dağ gibi yükselip kaldı."***¹⁹⁰

Hz. Musa Allah'ın yardımıyla kavmini Firavun'un zulmünde kurtarmıştır. Bu kıssadan şunu anlıyoruz ki Allah'ın yolunu takip edenler üzerinde buldukları hakikatlerden ayrılmazlarsa er veya geç Allah'ın yardımı onlara ulaşacaktır.

4.1.1. DENİZ'İN YARILMASI

Denizin yarılması olayı Allah Teâlâ tarafından Hz. Musa'ya verilen büyük mucizelerden biridir. Bu başlıkta denizin yarılması mucizesi üzerinde durmaya çalışacağız.

Allah (c.c.) denizin yarılmasını Hz. Musa (a.s.) için bir mucize yapmıştır. Hz. Musa'nın denize vurmasıyla denizin yarılması Hz. Musa'nın Allah katında ne kadar önemli ve değerli olduğuna delalet etmektedir.¹⁹¹ Bu konu Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde anlatılmaktadır.¹⁹² İlgili ayetlerin iki tanesinde Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır.

وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمْ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ

¹⁸⁸ Yıldırım, *a.g.e.*, VII / 3826-3827

¹⁸⁹ Hatip el-Bağdadî Ebi Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit b. Ahmed b. Mehdî, *Tarihu'l-Enbiya*, 1.Baskı, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyyeti, Beyrut-Lübnan, 2004, s.185

¹⁹⁰ Şuara, 26 / 63

¹⁹¹ Razî, *a.g.e.*, XXIV / 509

¹⁹² **Geniş Bilgi İçin Bkz:** Bakara, 2 / 50; Taha, 20 / 77-78; Şuara, 26 / 63; Zariyat, 51 / 40

“Bir zamanlar biz sizin için denizi yardık, sizi kurtardık, Firavun'un taraftarlarını da, siz bakıp dururken denizde boğduk.”¹⁹³

“Gerçek şu ki, Musa'ya Kullarımla beraber geceleyin yola çık ve onlara denizin ortasında kupkuru bir yol tutuver; arkanızdan yetişirler diye korkup kaygılanma.”¹⁹⁴ Yola çıktıklarında Musa (a.s.)'ın kavmi “Ey Allah'ın peygamberi hangi tarafa doğru gidelim.” Musa (a.s.) onlara “Denize doğru gidin” dedi. Firavun ve askerleri de onları takibe aldı. İki topluluk karşılaşınca Musa (a.s.)'ın kavmi “Ya Musa Firavun bizi öldürecek ne yapacağız şimdi.”¹⁹⁵ Hz. Musa kavmine “Denize girin Allah sizi koruyacaktır.” dedikten sonra Yuşa b. Nun ile Kalun b. Yufeta'nın denizi olduğu hal üzere geçtikleri rivayet edilmektedir. Bunlar karşıya geçip tekrar geri döndüler deniz onlara zarar vermedi. Yine Musa (a.s.)'ın kavmi denizi geçmekte tereddüt edince bu sefer Hz. Musa (a.s.) Allah'tan kavmi için denizin yarılmasını diledi.¹⁹⁶ Bunun üzerine ilk önce Hz. Harun denizin yanına gelerek denize vurdu, deniz yarılmadı. Daha sonra Hz. Musa denizin yanına gelerek asasıyla¹⁹⁷ deniz'e vurunca denizde 12 kuru yol açıldı.¹⁹⁸ Bir rivayete göre Musa (a.s.) denize “Ey Eba Halid! Allah'ın izniyle yarıl” diyerek asasını, vurunca, deniz, derhal yarıldı.¹⁹⁹ Firavun ve 800 bin askeri Musa (a.s.) ile kavmini takip etti. İsrail oğulları sudan geçip karşıya geçtiklerinde Mikail ve Cebrail (a.s.) Firavun ve askerlerinin denize girmelerini sağladı.²⁰⁰ Bir mucize²⁰¹ olarak açılan deniz Firavun ve bütün askerleri denize girdikten sonra açılan yollar su dolmuş ve deniz onların üzerine kapanıp boğulmalarına sebep olmuştur.²⁰²

Bu olayı med-cezir (gel-git) olayıyla yorumlayanlar olmuşsa da, dini ve ilmi hiçbir değer ve anlamı yoktur.²⁰³

¹⁹³ Bakara, 2 / 50

¹⁹⁴ Taha, 20 / 77

¹⁹⁵ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Muluk, Tarihu Taberî*, Beytu'l-Efkari'd-Devliyyeti, Ürdün-S.Arabistan, ts. s.139

¹⁹⁶ Şuara, 26 / 63

¹⁹⁷ Taberî, *Tarihu Taberî*, s.139

¹⁹⁸ Hatip Bağdadî, *a.g.e.*, s.185

¹⁹⁹ Mustafa Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, D.V.Y., 11.Baskı, 2009, Ankara, II / 61

²⁰⁰ Şirbini, Şemsuddin Muhammed b. Ahmet el-Hatibî, *Siracu'l-Munir fi İ'neti ala Merifeti Ba'dı Meani Kelami Rebbine'l-Hekim*, Kahire, 1868, II / 35

²⁰¹ **Mucize**: Kâinat kanunların üstünde meydana gelen olaylardır. Allah tarafından peygamberlerine peygamberliklerini ispat için verilen olağan dışı olaylardır. Muhammed Mutevella eş-Şa' ravi, *Mucizetu'l-Kur'an*, Daru Ahbari'l-Yevm, I / 6, ts.; **Geniş Bilgi İçin Bkz**: Abdurrahman b. Ebi Bekr Celaluddin es-Suyuti, *el-Itkan fi 'Ulumi'l-Kur'an*, el-Hey'etu'l-Mısriyye, 1974, IV / III

²⁰² Mutahhir b. Tahir el-Makdîsî, *el-Bed'u ve't-Tarih*, Mektebetu's-Sekafeti'd-Diniyyeti, ys., ts. III/ 95; **Ayrıca Bkz**: Cevzî, *Muntazam fi Tarihu'l-Ümemi ve'l-Mülük*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyyeti, I.Baskı, Beyrut, 1992, I/ 349

²⁰³ Yıldırım, *a.g.e.*, VII / 3825

Bu mucizenin denizleri geçmek için denizlerde yapılan ve yapılacak olan her türlü çalışmalar için bir takım işaretler taşıdığı düşünülebilir.

4.1.2. BOĞULMA ESNASINDA FİRAVUN'UN İMAN GETİRMEK İSTEMESİ

Firavun'un iman getirme konusu her ne kadar akait konusu olsa da olayın denizde meydana gelmesinden dolayı burada zikretmek istiyoruz.

Bu bölümde Firavun'un ümitsizlik haline düştükten sonra getirdiği iman üzerinde duracağız. Ümitsizlik ve ye'se düştükten sonra getirilen iman Allah katında geçerli mi? Yoksa geçersiz mi? bu soruların cevabını vermeye çalışacağız. İlk önce "iman" kelimesinin lugevî ve ıstilahî manalarını vermek istiyoruz.

İman lugatta "tasdik etmek" anlamındadır.²⁰⁴ İstilahta ise "Gönderilen peygambere ve getirdiklerine inanmaktır." İman eğer gücü yeterse dil ile ikrar edilmesi gerekmektedir. Gücü yetenin dil ile ikrar etmemesi durumunda getirdiği iman makbul değildir. İman kalp ile tasdik etmektir. Dil ile iman getirip de kalp ile tasdik etmeyen iman da geçerli değildir.²⁰⁵ Ancak zahiri hükümlerde faydalanabilir. İman kelimesinin lugavî ve ıstilahî manasını verdikten sonra konumuza geçebiliriz.

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi İsrail oğullarının ilâhî emir uyarınca Mısır'dan ayrılmaları zamanı gelmiş ve bu amaçla yola çıkmışlardı. Firavun ve adamları da onların peşine düşmeleri neticesinde deniz mucizesi gerçekleşmiştir. İsrail oğulları Allah'ın yardımıyla denizin öteki yakasına geçmeyi başarmış Firavun ve taraftarları ise boğulmuşlardır.

Boğulacağını anlayan Firavun'un o esnada iman sözcüklerini söylemiş olması, Yunus suresinin 91. ayetindeki ifade ve diğer deliller ışığında geniş biçimde tartışılmış ve farklı kanaatler ileri sürülmüş olmakla birlikte, İslam âlimlerinin çoğunluğu Firavun'un bu imanının geçerli olmadığını sonucuna varmışlardır.²⁰⁶ Ayeti kerimede:

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدُوًّا حَنَسَى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ

²⁰⁴ İbrahim Mustafa ve bşk., *a.g.e.*, I / 28, **Geniş Bilgi için bkz:** Cemaluddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, *Nüzhetu'l-A'yani'n-Nevazir fi İlmi'l-Vucuhi ve'n-Nezair*, Muessesetu'r-Risaleti, 1. Baskı, Lübnan, 1984, I / 145

²⁰⁵ Şemsuddin Ebu'l-Avn Muhammed b. Ahmed b. Sâlim es-Seferânî el-Hanbelî, *Levamiu'l-Envar el-Behiyyeti ve Sevati'u'l-Esrari'l-Eseriyyeti li Şerhi'd-Dürreti'l-Madiyyeti fi Âkdi'l-Firkati'l-Mardiyyeti*, Muessesetu'l-Hafikiyn, Dimeşk, 2.Baskı, 1982, I / 403-404

²⁰⁶ Hayreddin Karaman ve bşk., *a.g.e.*, III / 135

“İsrail oğullarını denizden geçirdik; Firavun ve askerleri de zulmetmek ve saldırmak için onların arkalarına düştü. Nihayet boğulma kendisini yakalayınca Firavun: gerçekten İsrail oğullarının inandığından başka tanrı olmadığına inandım, bende Müslümanlardanım.” dedi.²⁰⁷

Firavun Allah'ın cezası gelip boğulma ile yüz yüze kalınca iman etmek istedi. Boğulma olayı Firavun'un şuur altındaki tevhit inancını şuur alanına çıkardı. Yüce Allah'ın insanın fitratına yerleştirdiği Allah'ı bulma duygusu, yani inanç duygusu harekete geçmiş, tam ortamını bulunca kendisini göstermiştir.²⁰⁸

Firavun'un boğulma esnasında getirdiği iman geçerli mi? Yoksa geçersiz mi? Bu soruya birçok cevap verildiği halde aslında cevap olarak bir sonraki ayet gösterilebilir.

الآن وقد عصيت قبل وكنت من المفسدين

“Şimdi mi? Oysa daha önce isyan etmiş, bozgunculardan olmuştun.”²⁰⁹ Âlimlerin çoğu, can boğaza gelince yapılan imanın geçerli olmadığını söylemişlerdir.²¹⁰ İmanın geçerli olması için dil ile ikrar edilmesi, kalp ile tasdik edilmesi ve azalarla amel edilmesi şarttır.²¹¹ Firavun ise azaptan kurtulmak için taklidi bir iman getirmiş ve bu iman ondan kabul edilmemiştir.²¹² Nitekim kişinin İmkânı varken İslam'ı yaşamayıp son anda ümitsizliğe düştükten sonra iman etmesi geçersiz kabul edilmiştir.²¹³ Kısaca şu tespitte bulunabiliriz. Başka bir seçeneği kalmamış, mecburiyetten, istemeyerek getirilen iman makbul değildir.²¹⁴

Firavun'un boğulması hakkında rivayet olunur ki; Cebrail (a.s.) bir gün Firavun'a “Ey Melik eğer bir kölemi kullarımın üzerine padişah yapmışsam ve ona hazinelerimin anahtarını da vermişsem ve o bana düşmanlık yapıyorsa onun hakkı nedir?” Firavun Cebrail (a.s.)'e “Benim böyle bir kölem olursa onu kalzum denizinde boğardım.” Cebrail (a.s.) O'na “Bu hükmü benim için yazar mısınız?” Firavun kalem ve kâğıt getirip bu hükmü Cebrail (a.s.) için yazdı. Firavun denizde helak olacağı sırada Cebrail (a.s.) O'nun yanına geldi, Firavun O'nu tanıdı, Cebrail (a.s.) O'na “Bu senin kendi

²⁰⁷ Yunus, 12 / 90

²⁰⁸ Bkz: En'am, 6 / 64; “Denizde size bir sıkıntı dokunduğunda bütün taptıklarınız kaybolur, yalnız Allah kalır.”

²⁰⁹ Yunus, 10 / 91

²¹⁰ Bayraklı, a.g.e., IX / 66

²¹¹ Zeynu'l-Abidiyn Amedî, *el-Fetava'l-Amediyyeti*, Mektebetu's- Seyda, 1.Baskı, D.Bakır, 2012, I / 62

²¹² İsmail Hakkı b. Mustafa İstanbulî, *Ruhu'l- Meani*, Beyrut, IV / 78 ts.

²¹³ Muahammed Reşid b. Ali Rida, *Tefsiru'l-Menar*, Mısır, 1990, XI / 388

²¹⁴ Ahmed b. Mustafa el-Merağî, *Tefsiru'l-Merağî*, 1. Baskı, Mısır, 1946, XI / 151

nefsin hakkında verdiği hükümdür.”²¹⁵ Cebrail (a.s.) Firavun’un ağzına toprak doldurduğu ve sebep olarak da Allah’ın rahmetinin firavun’u da kapsayacağı korkusuydu diyenler, Allah’a ve Meleğine iftira ediyorlar. İftira olmasının iki sebebi var. Birincisi iman kalp ile tasdiktir. Dilsiz olanın imanı da geçerlidir. Denizde olması bunu değiştirmez. İkincisi kâfirin iman etmesini istemeyerek, onun kâfir olarak kalmasını dilemek küfürdür. İmanın geçersiz olmasının sebebi kalpten getirmemiş olması ile zorda kaldığı için iman getirmesindedir.²¹⁶

Burada dikkat edilmesi gereken önemli nokta insanların yaşamlarını İman ile sürdürmeleri, yoksa son anda imanın ümitsizlik halinde getirilmesi durumunda geçerli olamayacağıdır. Kişinin elinde bulunan dünyalık mevki ve makamın mutlaka bir gün elinden çıkacağı netice olarak Allah’a döndürüleceğini unutmamak gerektiğidir.

4.1.3. FİRAVUN’UN CESEDİ

Londra’daki British Müzesi’nde gezenlerin hayret ve dikkatle izledikleri bir bölüm vardır. Mumyalar bölümü.

Cam bir fanus içinde bulunan bir ceset bulunmaktadır. Bu ceset secde vaziyetinde duran bir insana aittir. Bu cesedin bütün organları tam olduğu anlatılmaktadır. Hatta başındaki sararmış saçları ile sakalları dahi rahatlıkla görülebildiği ifade edilmektedir. Cesedin en hayret verici özelliği ise mumyalanmamış oluşudur. Bilindiği gibi mumyalanmış cesetlerin iç organlarından bazıları çıkarılıp diğer kısımları da ilaçlanmaktadır. Oysaki bu cesede el sürülmemiş ve hiçbir kimyevi muamelenin yapılmadığı aktarılmaktadır. Acaba cesetlerin birkaç haftada bozulduğu bir gerçek iken, bu ceset nasıl olmuş da 30 asır boyunca çürümemiş ve dağılmamıştır. Mumyaların dahi zamanla bozulduğu bilinen dünyada bir eşi daha bulunmayan bu cesedin bozulmamasındaki sır nedir. Bu ceset hakkında yapılan yorumlardan yola çıkarak bu sırrın çözümünü mukaddes kitabımız Kuran’a bırakıyor ve 1400 sene öncesinden bildirilen ve günümüzde açıklığa kavuşan bu hadiseyi, ilgili ayetle açıklamak istiyoruz.²¹⁷ İlgili ayette Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

فَا لْيَوْمَ نُنَجِّبُكَ بِيَدِنَا لِيَتَكُونَ لِمَنْ خَلَقَكَ آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ عَنِ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ

²¹⁵ İstanbulî, *a.g.e.*, IV / 78

²¹⁶ Zamehşerî, *a.g.e.*, II / 367

²¹⁷ Köksal, *a.g.e.*, s.65

“Ey Firavun! Senden sonra geleceklere ibret olması için, bugün senin bedenini (cansız olarak) kurtaracağız. İşte insanlardan birçoğu, hakikaten ayetlerimizden gafildirler.”²¹⁸ (Şekil 11.1.)



Şekil 11.1. Londra British Müzesi Firavun'un cesedi

Âlimler Firavun'un cesedinin akıbetiyle ilgili farklı yorumlarda bulunmuşlar.

Mesela Zamehşeri (v.1144) Yunus suresinin 92. ayetinin tefsirini aynen şu şekilde yapmakta ve kendisinden 8 asır sonra bulunacak olan bu cesedi, adeta görür gibi tasvir etmektedir. **“Seni, deniz kenarında bir köşeye atacağız... Cesedini tam noksansız ve bozulmamış halde, çıplak ve elbisesiz olarak, senden asırlar sonra geleceklere bir ibret olmak üzere koruyacağız.”**²¹⁹ Ayet ve tefsirlerde, firavun cesedinin “tam” olacağına da işaret etmektedir. Çünkü mumyılanmış cesetlerin iç organları çıkarılmaktadır. O halde, bir benzeri daha bulunmayan bu ceset, ayet ve tefsirlere bu noktadan da uygunluk arz etmektedir.²²⁰

²¹⁸ Yunus, 10 / 92

²¹⁹ Zamehşerî, *a.g.e.*, II / 368

²²⁰ Köksal, *a.g.e.*, II / 67

Ayette geçen ve Firavun'un cesedi olduğu iddia edilen bu ceset 3000 yıllık bir mucizeyi gözler önüne sermek üzere asrımızın sahillere Yunus suresi 92. ayette belirtilen yere²²¹ atılmıştır. Cesedin bulunduğu yer, son derece dikkat çekicidir ve bu mucizenin ispatı için yeterli bir delil sayılmaktadır. Çünkü ceset, hadisenin meydana geldiği yerde, Kızıldeniz'in kenarındaki Cebelein mevkiinde bulunmuş ve onu kızgın kumlar arasında çıkaran İngiliz araştırma ekibi tarafından ülkelerine götürülmüştür.²²² Cesetlerin yaşını tespit etmekte uygulanan metotların, günümüzde kesin bir sonuç vermediği kabul edilmektedir. Fakat karbon 14 metodunun uygulandığı bu cesedin en az 3000 senelik olduğu, yani Hz. Musa (a.s.) devrinde yaşadığı tahmin edilmektedir. Bütün bu delillerin, mucizenin ispatı için yeterli olduğu kabul edilmektedir. Âyet ve tefsirler, hadiseyi teyit eder mahiyettedirler.²²³

Netice olarak diyebiliriz ki Mısır'da Firavun'ların cesetleri mumyalanarak koruma altına alındığı bilinmektedir. Yunus suresinin 92. ayetinden ise Hz. Musa'ya karşı direnen ve denizde boğulan bu Firavun'un cesedinin mumyalanmadan, bir mucize eseri korunmuş olduğu anlaşılmaktadır. Cebelein mevkiinde mumyalanmamış halde hiç bozulmamış olarak bulunan bu cesedin en az 3000 yıllık olduğu tahmin edilmektedir. Halen British Museum'da muhafaza edilmektedir.²²⁴

Bir cesedin uzun yıllar muhafaza edilmesi, mukaddes kitabımızın sahibi olan Rabbimizin kudretiyle, elbette ağır gelmeyecektir. Ancak bizler, o secde vaziyetindeki cesetten ibret almalı ve kulluk vazifemiz olan Rabbimize secdeyi ihmal etmemeliyiz.

4.2. HZ. MUSA VE HZ. HIZIR

Allah Teâlâ Kehf suresinin 60. ayetinden 82. ayetine kadar olan bölümde Hz. Musa (a.s.) ile Hz. Hızır arasında geçen olayları anlatmaktadır. İlgili ayetlerin birinde Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِفَتَاهُ لِمَا أَبْرَئُكَ حَتَّىٰ أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا

²²¹ Bkz., Yunus 10 / 92 “*Seni deniz kenarına bir köşeye atacağız...*”

²²² Köksal, *a.g.e.*, s.67

²²³ *a.e.a.y.*, s.67

²²⁴ Karaman ve bşk., *a.g.e.*, III / 135

“Musa, genç arkadaşına: "Ben iki denizin birleştiği yere ulaşmağa yahut yıllarca yürümeye kararlıyım.”²²⁵ demektedir.

Ayette geçen “فَتَسَاءُ” kelimesini “Genç, köle, adam, delikanlı”²²⁶ anlamlarına gelmektedir. “Genç” kelimesinin yerine “Yardımcı” demek daha doğru sayılabilir. Müfessirler bu gencin Yuşa b. Nun olduğunda ittifak etmişlerdir ki bu zat Hz. Musa’nın yardımcısı konumunda bir kişiydi.²²⁷

Ayette geçen “لَا أَبْرَحُ” “بَرَحَ” kelimesinden gelmektedir. “الْبَرَحُ” kelimesi “Ayrılmak, bırakmak” manasını ifade etmektedir.²²⁸ Bazıları da “Devam edeceğim, gideceğim” anlamına geldiğini söylemektedirler. Yani bırakmamak, devam etmek, ayrılmamak anlamlarına geldiğini belirtmişler.²²⁹ Zeccac (v.311 h.) bu kelimenin “Terk etmeyeceğim” manasında olmadığını, çünkü eğer bu manada olursa manası “Terk etmeyeceğim yerimde kalacağım” olacağını belirttikten sonra, belki bu kelimenin manası “Burayı terk edeceğim ve durmadan gideceğim.” olacağını ifade etmektedir. Cumhura göre ise, bu kelime “Bırakmayacağım” manasındadır.²³⁰

Ayette geçen “مَجْمَعٌ” kelimesi “Birleşme, cem olma yeri” anlamına gelmektedir.²³¹ İki deniz hakkında âlimlerin farklı yorumları olmuştur. Kastedilen mananın tam anlaşılması için bu yorumlardan birkaç tanesine değinmek istiyoruz. Bazı âlimler iki denizden maksat Fars denizi olarak Basra Körfezi, Rum denizi olarak da Akdeniz’dir. Birleştikleri nokta ise doğu tarafına düşen noktadır. Ebu Hayyan iki denizin birleştiği yer için “Şam sahrasına düşen taraftır” demiştir. Muhammed b. Ka’bu’l- Kurez’inin de aralarında olduğu bir grup âlime göre ise bu iki denizin birleşme noktası “Tanca”²³² yanındadır. Yani Sebte²³³ boğazıdır. Bazıları bu iki denizin Hz. Musa ile Hz. Hızır’dan kinaye olduğunu söylemişlerdir. Çünkü onların ikisi de ilim denizidirler. Onların birleşme noktalarından maksat buldukları yer olduğunu ifade etmişler. Fakat bu sofi meşrepli bir tevil olduğu için ayetin

²²⁵ Kehf, 18 / 60

²²⁶ Abâdî, *a.g.e.*, s. 1320

²²⁷ Bayraklı, *a.g.e.*, XII / 13-19

²²⁸ İbn Faris, *a.g.e.*, I / 123

²²⁹ Ebi Bekr el-Hanefî, *a.g.e.*, I / 31

²³⁰ Razî, *a.g.e.*, XXI / 479

²³¹ Ebu Bekr el-Hanefî, *a.g.e.*, I / 60

²³² **Tanca:** Fas’ın kuzeybatısında tarihi bir şehrin ismidir. Nadir Özkuyumcu, *Tanca, Diyanet İslam Ansiklopedisi*, T.D.V., İstanbul, 2010, XXXIX / 560

²³³ **Sebte:** Fas’ın kuzeyinde Cebeli Târik boğazının Akdeniz’e açılan kesiminde İspanya hâkimiyetinde bir şehirdir. İsmail Ceran, *Sebte, Diyanet İslam Ansiklopedisi*, T.D.V., İstanbul, 2009, XXXVI / 258

siyakı bu tevilden uzaktır.²³⁴ Bazıları da Hz. Musa (a.s.)'nın yaşadığı yere bakılırsa Kızıldeniz ile Hint Okyanusu olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu söylemişler. Bu buluşma yerinin Kızıldeniz ile Akdeniz olma ihtimali de vardır. Biz buna başka bir açılım getirebiliriz. Zahiri ilim ile batini ilmin buluşacağı yer anlamına da gelebilir. Ledünni ilme sahip kişi, konuların batini boyutunu biliyordu. Hz. Musa'da onların görünen yani zahiri bilgilerine sahipti. Bu iki bilgiye sahip olanların buluşması iki denizin birleştiği yer olabilir.²³⁵ Bazı âlimlerde iki denizin birleştiği yer, acı göllerle timsah gölünün buluşma noktalarıdır. Ya da Kızıldeniz'deki Akabe Körfezi ile Süveyş Kanalı'nın birleştiği bölgedir. Çünkü bu bölge Mısır'ı fethettikten sonra İsrail oğullarının tarihinin yaşandığı yerlerden birisidir. Bununla neresi kastedilmiş olursa olsun Kuran'ı Kerim bu noktayı kapalı bırakıyor. Biz de bu işaretlerle yetiniyoruz.²³⁶

Ayette geçen “الحقب” kelimesi hakkında âlimlerin farklı yorumları olmuştur. Bir kaç tanesini şöyle sıralayabiliriz. “Uzun süre”, “Seksen sene”, ya da “Daha çok” ya da “Belli bir sınırı olmayan zaman” anlamlarına gelmektedir.²³⁷ Hukuba kelimesi, “Ne’be” suresinin 23. ayetinde “*ahkaba*” kalıbında geçmekte ve “çağlar boyu” anlamını ifade ettiği belirtilmektedir. Hz. Musa bu kelimeyi Kehf suresindeki kullanımda “uzun süre, yıllar boyu” anlamında kullandığı anlaşılıyor.²³⁸ Bazılarına göre de bu kelime “zaman manasına gelir.”²³⁹ Kimileri ise, “seksen veya yetmiş senelik bir zaman dilimi olduğunu belirtmişlerdir. Ayetten anlaşılan zaman ne olursa olsun kast ettiği şeye ulaşana kadar yürümek anlamına gelmektedir.”²⁴⁰ Ebu Hayyan ise, “seneler” olduğunu ifade etmektedir.²⁴¹ Evet, ayette geçen el- Hukb kelimesi hakkında birçok görüş söylendi. Bir yıl, seksen yıl vb. görüşler zikredildi. Fakat burada bu kelime bir zaman dilimini belirlemekten çok, kararlığı ve samimiyeti ifade etmek için kullanıldığı aktarılmaktadır.²⁴²

Kehf suresinin 61. ayetinde geçen ve balık manasına gelen “الدهون” kelimesi tercih edilen görüşe göre pişirilmiş olduğu ve dirilip denizde yolunu tutup gittiği söylenmektedir. Bu da Allah'ın Hz. Musa (a.s.)'a

²³⁴Ali Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri “Hulasatü'-Tefâsir”*, Arslan Yay.,İstanbul, X / 525, ts.

²³⁵ Bayraklı, *a.g.e.*, XII / 13-19

²³⁶ Kutup, *a.g.e.*, IV / 2278

²³⁷ İbrahim ve bşk., *a.g.e.*, 1 / 187

²³⁸ Bayraklı, *a.g.e.*, XII / 13-19

²³⁹ Buharî, *a.g.e.*, VI / 88

²⁴⁰ Derveze, *a.g.e.*, V / 82

²⁴¹ Arslan, *a.g.e.*, X / 525-526

²⁴² Kutup, *a.g.e.*, IV / 2278

verdiği mucizelerden biridir. Çünkü eğer balık canlı olup denize düşüp gitseydi bunda herhangi bir gariplik olmazdı. Bu balık onları Salih kulla buluşacakları yere götürmüştür.²⁴³

Ayette zikri geçen Musa hakkında âlimlerin farklı yorumları olmuştur. Kastedilenin peygamber olan Hz. Musa mı? Yoksa başka bir Musa mı? Şimdi bu yorumlara değinmek istiyoruz. Bazı âlimlere göre burada kastedilen Musa, Musa b. İmrân'dır. Yani Allah'ın peygamberi Hz. Musa'dır. Ka'bu'l-Ahbar ise, burada zikri geçen Musa'nın, Musa b. Mişâ olduğunu Hz. Yusuf (a.s.)'in soyundan geldiğini belirtmektedir. Hz. Musa (a.s.)'dan önce yaşadığı ifade edilmektedir.. Buradaki Musa'nın peygamber olan Hz. Musa olması daha sahihtir. Çünkü Kuran-ı Kerim'de Musa ismi geçtiği zaman Allah Teâlâ peygamberini kastetmiştir. Yanındaki genç ise, Yuşa b. Nun b. Efra'dır. Yusuf (a.s.)'in çocuklarından²⁴⁴ Bazı Tarihçiler de yukarıda değinildiği gibi sözü edilen, Musa'nın Musa b. Mişâ olduğunu belirtmişlerdir. Rivayete göre bu, İsrail oğullarına gönderilen peygamber olan Hz. Musa (a.s.)'dan önce ki, birinci Musa'dır. Kehf suresinde adı geçen Musa'nın Peygamber olmadığını savunanların delillerini şöyle özetleyebiliriz.

a) Hz. Musa (a.s.) ulu'l-azm bir peygamber olup büyük mucizelerle desteklenen yüce bir peygamberdir. Bu durumda onun bilgi bakımından noksan olup başka birinden yararlanması düşünülemez.

b) Hz. Musa (a.s.) Mısır'dan çıkıp çöle girdikten ve İsrail oğullarını Arz-ı Mev'ud'a yerleştirdikten sonra iki denizin birleştiği yere gitmemiş ve çok geçmeden vefat etmiştir.

c) Böyle bir olay meydana gelseydi, herhalde Yahudi ilim adamları bilir ve bunu tespit edip tarihlerine yazarlardı.

Celal Yıldırım bu konuda şöyle bir tespitte bulunmaktadır. 'Bizce burada birçok âlimin de tercihi gibi kastedilen Musa'nın peygamber olan Hz. Musa olduğudur.'²⁴⁵

Peygamber olduğunu savunanların delillerini de şöyle özetleyebiliriz.

a) Kur'an-ı Kerim'de Musa ismi geçtiğinde, Allah Teâlâ peygamber olan Hz. Musa'yı kastetmiştir.

²⁴³ Kutup, *a.g.e.*, IV/2278

²⁴⁴ Aladdin Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Hazin, *Lubabu't-Tevi'l fi Ma'ani't-Tenzil*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1.Baskı, Beyrut, 1415 h., III / 169

²⁴⁵ Yıldırım, *a.g.e.*, VII / 3669

b) Eğer ayette adı geçen Musa peygamber olarak gönderilen Hz. Musa olmasaydı, bu adı geçen ve peygamber olmayan Musa'yı peygamber olarak gönderilen Hz. Musa'dan ayırmak için bir delil, karine veya özelliklerinden birisini beraberinde zikretmek icap ederdi.²⁴⁶

c) Bu konu hakkında şöyle bir hadis de nakledilmiştir. Tabiiinden Said b. Cübeyr anlatıyor. İbn Abbas'a (r.a.) dedim ki Nevf el- Bukeli, Hz. Hızır (a.s.) ile buluşan Musa'nın, İsrail oğullarına gönderilen peygamber Musa olmadığını iddia ediyor. Buna ne dersiniz? İbn Abbas (r.a.) şöyle dedi: "O Allah düşmanı yalan söylüyor. Ubey b. Kaab (r.a.) Peygamber (a.s.)'ın şöyle buyurduğunu haber verdi." "*Şüphesiz ki Hz. Musa (a.s.) bir gün İsrail oğulları arasında ayağa kalkıp bir konuşma yapmıştı. O sırada birisi O'na "insanların en bilgini kimdir?" diye sormuştu. Musa (a.s.) da "benim" diye cevap vermişti. Bu yüzden Allah O'nu, bilgiyi Allah'a ait kılmadığı için kınamış, sonra da O'na şöyle vahyetmişti. "Ya Musa! Benim, iki denizin birleştiği yerde bir kulum var. O senden daha bilgilidir." Musa (a.s.)'da "Ya Rabbi! Onunla nasıl görüşebilirim" diye sorunca, Cenabı Hak O'na: "Yanına bir balık al, onu bir sepete yerleştir. Artık o balığı nerede kaybedersen, işte sözünü ettiğim kulum oradadır." diye buyurmuştur. Bunun üzerine Musa balığı sepete koyup genç Yuşa b. Nun'u da yanına alarak yola çıkmıştır. Sonunda bir kayaya gelip orada uyumuşlar. Balık orada kendine bir yol bulup gitmiş. Musa (a.s.) ile arkadaşı uyanınca, Yuşa balığın kaybolduğunu hatırlatmayı unutmuş ve öylece yollarına devam etmişler. Günün kalan kısmında ve gecesinde yol almışlar. Sabah olunca Musa (a.s.) O'na "bu yolculuğumuzda bize yorgunluk ve bitkinlik geldi." demiş ve olayı Kuran'da açıkladığı şekilde anlatmıştır.²⁴⁷*

d) Kastedilenin Hz. Musa (a.s.) olduğu hakkında başka bir rivayette yine anlatılır ki Allah (c.c.) Hz. Musa (a.s.)'e Levhaları verdikten sonra Allah (c.c.) Hz. Musa (a.s.) ile konuştu. Hz. Musa (a.s.) "Ey Yüce Rabbim benden daha üstün ve bilgili bir kulun var mı?" Allah (c.c.) Musa (a.s.)'e "Denizdeki adada yaşayan Hz. Hızır (a.s.) kulum senden daha bilgilidir." Başka bir rivayette ise, Allah (c.c.) Hz. Musa (a.s.) ilim verdikten sonra Hz. Musa (a.s.) onun gibi bilgili kimsenin bulunmadığını düşündü. Deniz kıyısında olduğu bir anda Cebrail (a.s.) onun yanına geldi. O esnada küçük bir kuş gagasıyla denizden su alıyordu. Cebrail (a.s.) Musa'ya "Ey Allah'ın peygamberi senin ilmin ancak bu kuşun gagasıyla denizden aldığı su

²⁴⁶ Razî, *a.g.e.*, XXI / 477

²⁴⁷ Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah el-Buharî, *Sahihu Buhari el-Muhtasar Min Umuri Resulullah ve Sünenihi ve Eyyamihî*, Daru't- Tuki'n-Necat, 1.Baskı, 1422 h., I / 35 hadis no:122

kadardır.” Usulcüler bu son görüşü zayıf görmüşler. Çünkü peygamberler insanların ilminin bir sonu olduğunu biliyorlar ve Allah’ın ilminin de nihayetsiz ve sonsuz olduğunu da biliyorlar. Üçüncü bir rivayette ise, Hz. Musa (a.s.) Rabbine sordu. Kullarından en sevdiğin kimdir? Allah (c.c.) sürekli beni zikredip unutmuyandır. En güzel hüküm veren kulun hangisidir? Hak ile hükmedip nefesine uymuyandır. En bilgili kulun kimdir? İnsanların ilmini kendi ilmine katmayı isteyen ve bu sayede hidayetine sebep olacak bir kelime elde edip uçurumdan kendini kurtarandır. Hz. Musa (a.s.) Ey Yüce Rabbim benden daha bilgili bir kulun varsa bana göster ve Yüce Allah Hz. Hızır (a.s.) adındaki kulum senden daha bilgilidir diye buyurdu.²⁴⁸ Biz de ayette geçen Musa’nın peygamber olarak gönderilen Hz. Musa olduğu kanaatindeyiz. Çünkü peygamber olmadığı hakkındaki görüş hadisi şerifte belirtildiği gibi Hz. Abbas (r.a.) tarafından çürütülmüştür.

Hz. Musa (a.s.) ve Hz. Hızır (a.s.) kıssasında sabır, ilim, azim ve nefisini yenme gibi çok önemli kavramlar karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Hz. Musa peygamber olmakla birlikte ilim konusunda bilmediği ve tanımadığı bir kula, ilim elde etmek için tabi olmak istemesi aktarılmaktadır.

4.2.1. HZ. HIZIR KİMDİR?

Hz. Hızır’ın kişiliği hakkında birçok görüş bulunmaktadır. Hz. Hızır denilmesinin nedeni nedir? İnsan mı? Melek mi? İnsansa peygamber mi? Yoksa sadece Salih bir kul mu? Bu bölümde bu sorulara cevap vermeyi amaçlıyoruz. İlgili ayette Allah Teâlâ Hz. Hızır hakkında şöyle buyurmaktadır.

فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عَدِينَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا

“Orada kendisine tarafımızdan rahmet sunduğumuz ve katımızdan ilim öğrettiğimiz bir kulumuzu buldular.”²⁴⁹

Asıl adı Belya b. Melkan’dır. Hızır lakabıdır. Künyesi Ebu’l-Abbas olup Nuh (a.s.)’ın neslinden olduğu babasının da kendi zamanının meliklerinden olduğu belirtilmektedir. İlim adamlarının çoğuna göre, Allah’ın salih ve veli kullarından biridir. Geniş çapta iltifat ve inayete mazhar kılınmış ve ledünni²⁵⁰ ilimle donatılmıştır.²⁵¹ Hızır denilmesi hakkında âlimlerin farklı

²⁴⁸ Razî, *a.g.e.*, IXXI / 478

²⁴⁹ Kehf, 18 / 65

²⁵⁰ **Ledünni İlmi:** Tasavvufta Allah’tan vasıtasız gelen bilgi, ilhamı ifade etmektedir. Ledünni ilmi çalışarak elde edilmez, tamamen ilahi bir mevhıbedir. Mehmet Canbulat, *Ledünni, Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 3. Baskı, D.İ.Y., Ankara, 2007, s.395

görüşleri bulunmaktadır. Bazı âlimler Bastığı yerler yeşillendiği için Hızır ismiyle anıldığını söylemektedirler.²⁵² Mücahid ise “Namaz kıldığında etrafı yeşerirdi. Bundan dolayı O’na Hızır denildiğini.” aktarmaktadır. Ebu Hüreyre’nin rivayet ettiği hadisi şerifte ise, Hızır denilmesinin nedeni “*Bir yere oturduğunda orası yeşerirdi.*”²⁵³ Bundan dolayı ona Hızır denilmektedir. Hattabi Hz. Hızır’ın cumhur ulemaya göre peygamber olduğunu söylemektedir. Bazı âlimler salih bir kul olduğunu, peygamber olmadığını söylemişlerse de peygamber olması daha kuvvetlidir. Çünkü kendisine verilen ilim vahi yoluyla verildiği ifade edilmektedir.²⁵⁴ Maverdi de bu kul hakkında âlimlerin ihtilafa düştüklerini belirtmektedir, Melek mi? Yoksa insan mı? İnsan olduğunu söyleyenlerin de iki gruba ayrıldığını belirtmektedir. Peygamber olduğunu savunanlar, peygamber olmadığını savunanlar vardır.²⁵⁵ Her birisinin görüşlerini delilleriyle aktarmaya çalışacağız.

Peygamber olduğunu söyleyenlerin delillerini şöyle sıralayabiliriz

a) Allah (c.c.) O’nun hakkında “***Biz ona kendi katımızdan rahmet verdik.***”²⁵⁶ demesi peygamberliğine bir işaret olabilir. Çünkü rahmetin peygamberliği gerektirdiğini savunmaktadırlar.

b) Yine Allah (c.c.) O’nun hakkında “***Biz ona kendi katımızdan ilim verdik.***”²⁵⁷ Evet, hiçbir öğreticisi ve mürşidi olmadan Allah (c.c.) O’na ilim öğretmesi bununda peygamberliği gerektirdiğini belirtmişler.

c) Hz. Musa (a.s.)’ın O’na “***Bana ilim öğretmen için sana tabi olabilir miyim?***”²⁵⁸ demesi. Bir peygamberin O’nun gibi peygamber olan birisinden ilim öğrenmesini savunmuşlardır.²⁵⁹

Bayraktar Bayraklı Hz. Hızır hakkında şöyle bir tespitte bulunmaktadır. “Bu kulun adı Kuran’da geçmiyor. Ama kendisine Hızır denen bu kulun, melek olduğunu söyleyenler de vardır. Ebu Hüreyre’den rivayet edilen hadiste²⁶⁰ bu esrarlı bilge kuldun “*yeşil adam*” anlamına gelen “el-Hadır”

²⁵¹ Muhyeddin b. Ahmet Mustafa Derviş, *İrabu’l-Kur’an ve Beyanuhu*, Daru’l-İrşadi Li’ş-Şuuni’l-Cami’iyyeti, 4. Baskı, Hıms, 1415 h., V / 639

²⁵² Yıldırım, *a.g.e.*, VII / 3667-3669

²⁵³ Muhammed b. İsa b. Sevrete b. Musa b. ed-Dehhak et-Tirmizi Ebu İsa, *Sünen Tirmizi*, Matbe’etu Mustafa el-Babi el-Helebi, Mısır, 1975, V / 313, hadis no: 3151

²⁵⁴ Kurtubî, *el-Camiu li Ahkami’l-Kur’an*, XI / 16

²⁵⁵ Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed el-Maverdî, *Tefsiru’l-Maverdi an-Nüketu ve’l-Uyun*, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, III / 325

²⁵⁶ Kehf, 18 / 65

²⁵⁷ Kehf, 18 / 65

²⁵⁸ Kehf, 18 / 66

²⁵⁹ Merağî, *a.g.e.*, XV / 173

²⁶⁰ **Bkz.**, Buharî, *a.g.e.*, IV / 156, hadis no: 3402

yahut “el-Hıdr” olarak bahsedilmektedir. “Yeşil adam” anlamına gelen Hıdr, isim olmaktan ziyade, bir sıfattır. Neden bir isimle anılmayıp sıfatla anılmaktadır? Bize göre bu esrarlı, ilahi rahmete ve ledünni ilme sahip kul, bir melektir. O’nun Kuran’daki sıfatı, kendisine rahmet verilen ve ledünni ilme sahip olan bir kuldur. Bu noktada şu soruyu sorabiliriz: Neden meleğin ismi verilmiyor da niteliklerinden söz ediliyor? Bize göre her çağda, insanlara öğretim vereceği ve bilgisi her çağ için geçerli olacağındandır. Onu, belli bir zamanda yaşayıp, geçici olan bilgilerle insanlığa katkıda bulunan bir kul olarak görmemek gerekiyor. Peki, bu kişi bir melek olabilir mi? Bu sorunun cevabını Kehf 65’te²⁶¹ arayabiliriz. Bu kişinin ayetteki özelliklerine bakarsak soruya cevap bulabiliriz. Mehmet Okuyan’ın da Melek olduğunu delillerle ispatlamaya çalıştığını ifade etmektedir. Mehmet Okuyan’ın getirdiği delilleri şöyle sıralayabiliriz.

a) Bilgin kulun gaybı bilmesi, onun melek olduğunun bir delilidir. Gemiye zarar vermesi, duvarı düzeltmesi ve çocuğu öldürmesini Allah O’na bildirmişti. Peygamberlerin ise gaybı bilmediklerini ifade etmişler.

b) Bu kulun Kehf suresindeki 82. ayetindeki açıklamasında “**Bunu ben kendiliğimden yapmadım**” demiş olmasını melek olduğuna en büyük delil olarak getirmişler. Ve bu ayetlerin bunu desteklediğini belirtmişler.

i. “**Melekler ondan önce söz söylemezler, O’nun emrini aynen yerine getirirler**”²⁶²

ii. “**Üstlerindeki Rab’lerinden korkarlar ve emredildikleri şeyi yaparlar**”²⁶³

iii. “**Allah’ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmezler ve emredildikleri şeyi yaparlar**”²⁶⁴

c) Yüce Allah, suçsuz bir insanın canını alma, ya da hayatına son verme görevini meleklerle vermiştir. Bir insanın, peygamber bile olsa suçsuz bir insanın, özellikle bir çocuğun hayatına son veremeyeceğini savunmuşlar.

d) Hz. Musa ve melek, uğradıkları kent halkından yemek istediler; kent halkı bunları misafir etmekten kaçınmasına rağmen ledünni ilme sahip olan kul, yıkılmakta olan duvarı düzeltmiştir. Bunun anlamı şudur: Kul, kendilerini misafir etmeyen kent halkına kızmamıştı. Çünkü melek olduğu

²⁶¹ Bkz: Kehf 18 / 65, “**Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.**”

²⁶² Enbiya, 21 / 27

²⁶³ Nahl, 16 / 50

²⁶⁴ Tahrir, 66 / 6

için yemeğe ihtiyacı yoktu. Acıkma hissi bulunmadığı için yorgun da düşmemiş ve tek başına duvarı düzelttiğini aktarmışlar.

Bayraktar Bayraklı “Bize göre ayette geçen “abd” kelimesi, meleği ifade etmektedir. Zira bu kelimenin Kuran’daki kullanımlarına bakıldığında 143 yerde değişik formlarda isim olarak kullanılmıştır. Söz konusu kelimenin Nisa 4/172; Enbiya 21/26; Zuhuruf 43/ 15 ve 19. ayetlerindeki kullanımlarına bakıldığında işaret edilen varlığın melek olduğu görülmektedir.”²⁶⁵ Biz burada şunu ifade etmek istiyoruz. Melek olduğunu savunanların getirdikleri deliller, peygamberlik içinde gerekli sıfatlardır. Gaybı bilmesi konusunda vahi yoluyla da yaptığı şeyleri öğrenmiş olabilir. Uğradıkları kent halkından yemek istediklerinde ikisini ifade eden bir sözcük kullanılmıştır. Ayeti kerimede “**Bir şehir halkına varıp onlardan yiyecek istediler**”²⁶⁶ Eğer adı geçen ve melek olduğu iddia edilen kul sadece Musa (a.s.) için yemek isteseydi ayette geçen “İstediler” yerine istedi şeklinde bir ifade kullanılacaktı. Vahi aldıktan sonra peygamberlerde bahsi geçen konuları işleyip yapabilirler. Said Nursi’nin (v.1960) de Hz. Hızır hakkında O’nun hayatta olduğunu, bizim gibi beşeriyet levâzımatıyla daimî mukayyed olmadığını, bazen istediği vakit bizim gibi yiyip, içtiğini; fakat bizim gibi mecbur olmadığını belirtmesi²⁶⁷ melek olmadığına bir delil olabilir.

Hz. Hızır ister melek, ister insan olsun O’nun kıssasından alınacak dersler daha çok önem arz etmektedir. Ayrıca Hz. Hızır Allah’ın gücüne ve kudretine delalet eden, ilimlerle donatılan bir kul olduğu anlaşılmaktadır.

4.2.2. HZ. MUSA’NIN HZ. HIZIR’LA BULUŞMA İSTEĞİ

Hz. Musa’nın Hz. Hızır ile buluşmak istemesinde birkaç önemli noktaya değinmek istiyoruz.

- a) Hz. Musa’nın, Hz. Hızır’ın arkadaşlık etmesi için ricada bulunması.
- b) Hz. Musa’nın peygamber olmakla birlikte ona tabi olmak istemesi.
- c) Hz. Musa bu arkadaşlığa sadece ilim elde etmek için başvurmak istemesi.
- d) Salih kulun yanında mevcut olan ilim kendi nefsiyle elde ettiği bir ilim olmaması.

²⁶⁵ Bayraklı, *a.g.e.*, XII / 19-26

²⁶⁶ Kehf 18 / 77

²⁶⁷ **Geniş Bilgi İçin Bkz.**Said Nursi, *Mektubat*, Tuğlar Matbaacılık, İstanbul, 2005, s.5-6

e) Bu ilim insanları kötü yoldan alıkoyacak ve hidayete ulaştıracak bir ilim olması.²⁶⁸

Buluştuklarında Hz. Musa (a.s.) ayeti kerimede geçtiği gibi Hz. Hızır'a kendisinde bulunan ilimden öğretmek şartıyla kendisine tabi olmak istediğini söylemiştir. İlgili ayeti kerimelerde:

قَالَ لَهُ مُوسَى هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَٰ رُشْدًا ۖ قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ
مَعِيَ صَبْرًا ۖ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهٖ خَبْرًا ۚ قَالَ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا
وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا

Musa ona: "*Sana öğretileni bana hayra götüren bir bilgi olarak öğretmen için peşinden gelebilir miyim?*" dedi.²⁶⁹

O : "*Sen doğrusu benim yaptıklarına dayanamazsın, bilgice kavrayamadığın bir şeye nasıl dayanabilirsin?*" dedi.²⁷⁰

Musa: "*İnşallah sabrettiğimi göreceksin, sana hiçbir işte baş kaldırmayacağım.*" dedi.²⁷¹

Ayette anlatıldığı gibi aralarında geçen konuşmadan sonra Hz. Musa (a.s.) ile Hz. Hızır (a.s.)'ın yolculuğu başlamış oldu. Hz. Musa Hz. Hızır ile buluştuktan sonra Hz. Musa (a.s.) ile birlikte bu yolculuğa çıkan gençten (Yuşa b. Nun) ayetler haber vermiyor. Çünkü Hz. Musa'nın O'nu kavmine durumu bildirmesi için tekrar geri gönderdiği söylenmektedir. İlk olarak Hz. Musa Hz. Hızır ile birlikte bir gemiye biniyorlar. Hz. Hızır bir çapa, balta çıkarıp gemiyi delmiş. Gemidekiler bunu görünce Hz. Hızır'a "Ne yapıyorsun?" dediler. Hz. Hızır cevap vermedi. Onlarda Hz. Hızır ve Hz. Musa'ya "Sizden daha kötü ve şerlisini görmedik." dediler. Hz. Musa (a.s.) Hz. Hızır'a "*Ne oluyor sana içindekiler boğulsun diye mi deliyorsun? Gerçekten kötü bir iş yapıyorsun.*"²⁷² dedi. Hz. Hızır Hz. Musa'ya "*Ben sana demedim mi benimle birlikte sabredemezsin?*"²⁷³ Hz. Musa (a.s.) ayette geçtiği gibi "*Unuttuğum için bana çıkışma ve bu işimde bana güçlük çıkarma*"²⁷⁴ dedi. Hz. Musa (a.s.) bir köşede oturup kendi kendine

²⁶⁸ Abdulkerim Yunus el-Hatib, *et-Tefsiru'l-Kuran'ı Li'l-Kuran'ı*, Daru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, VIII / 652 ts.

²⁶⁹ Kehf, 18 / 66

²⁷⁰ Kehf, 18 / 67

²⁷¹ Kehf, 18 / 68

²⁷² Kehf, 18 / 71

²⁷³ Kehf, 18 / 72

²⁷⁴ Kehf, 18 / 73

“Ben israiloğulları arasında en fazla Allah’ın kelamını okuyayım” diye geçirdi. Hz. Hızır (a.s.) bu düşünceleri anladı ve tebessüm etti. Sonra Hz. Musa’ya “Ya Musa sen böyle böyle düşünüyorsun” dedikten sonra yanında olan bir maddeyi çıkarıp geminin delinen yerine yapıştırdı. Delinen yer ondan sonra hiçbir zaman su geçirmedi. Gemiden indikten sonra bir köye geldiler. Köyün dışında çocuklar oynuyordu. Çocukların içerisindeki en güzel ve yapılı olanı alıp “İsminin Deyşun veya Hayser olduğu söylenir” duvarın arkasına götürüp onu kesti veya boğdu. Hz. Musa (a.s.) bu olayı gördü ve bu sefer birinci seferden daha kızgın bir şekilde “Gerçekten bugün gibisini görmedim.” **“Bir cana karşılık olmaksızın suçsuz iken öldürdün mü? Gerçekten çok kötü bir iş yaptın.”**²⁷⁵ Hz. Hızır (a.s.) Hz. Musa’ya **“Ben sana demedim mi benimle birlikte sabredemezsin?”**²⁷⁶ Bu sefer Hz. Musa (a.s.) ikisinin arkadaşlığını bitirecek bir şey söyledi. **“Eğer bundan sonra sana bir şey hakkında soru sorarsam, artık benimle arkadaşlık etme.”**²⁷⁷ Yine yollarına devam ettiler. **“Bir şehir halkına varıp onlardan yiyecek istediler.”** Müfessirlerin çoğu göre bu yerin Antakya olduğu söylenir. Bazıları da bu yerin Bacirevan²⁷⁸ olduğunu söylemektedirler. Şehrin kapılarını kapatıp onlara yiyecek bir şey vermediler. Sabahladıktan sonra meyledip düşmek üzere olan bir duvarın yanından geçtiler. Hz. Hızır (a.s.) duvarı düzeltmeye çalıştı. Hz. Musa’nın da duvarı düzeltmede ona yardım ettiği söylenir. Duvarı bitirdikten sonra duvarın gölgesinde oturdular. Hz. Musa (a.s.) Hz. Hızır’a açlığından dolayı **“Eğer isteseydin bunun karşılığında bir şey alırdın.”**²⁷⁹ Bu insanlar ne bizi misafir ettiler ne de yiyecek bir şey verdiler. Ne hakla onların duvarını düzelttik. Hz. Hızır (a.s.) Hz. Musa (a.s.)’a **“İşte bu birbirimizden ayrılmanız demektir. Şimdi sana sabredemediğin şeylerin iç yüzünü anlatacağım. Deldiğim O gemi denizde çalışan fakir kimselere aitti. Onu kusurlu yaptım. Çünkü karşı tarafta her gemiyi zorla alan bir kral var.”**²⁸⁰

Bu kralın Umman krallarından Ceyfer b. Celendi’l Azdi olduğu söylenir. Gemiler kralın sarayının yanından geçtiklerinde kral bakar eğer gemi güzel ve yeni ise; onu alır. Eğer delinmiş, kusurlu ise onu almazdı. Bu

²⁷⁵ Kehf, 18 / 74

²⁷⁶ Kehf, 18 / 75

²⁷⁷ Kehf, 18 / 76

²⁷⁸ **Bacirevan:** Cezire topraklarındandır. Fırat nehri ile Irak topraklarında Rikka şehrindeki Belig nehri arasında bir yer ismidir. Ebu Abdullah b. Abdulaziz b. Muhammed el-Bekri el-Endülüsî, **Mu’cemu ma İste’ceme min Esmâ’l-Biladi ve’l-Mevad’ı**, 3.Baskı, Âlemü’l-Kütüp, Beyrut, 1403 h., I / 220,278

²⁷⁹ Kehf, 18 / 77

²⁸⁰ Kehf, 18 / 78

geminin sahibi de geçtikten sonra gemimizi kusurlu yapanlar kadar kimse bize iyilik yapmamıştır. Bizi bu kralın zulmünden kurtarmıştır.

Öldürdüğüm çocuğa gelince **“Onun anne ve babası Müslüman kimselerdi.”**²⁸¹ Çocuk ise; yalancı, yol kesen biriydi. Çocuk kötülük yaptıkça anne ve babası onu kurtarmak için insanlara yalan söyleyip yemin ederlerdi. Çocuk hakkında ne yapacaklarını bilmiyorlardı. **“Çocuğun onları azgınlığa ve küfre sürüklemesinden korktuk. Böylece, Rablerinin onlara, bu çocuğun yerine daha hayırlı ve daha merhametli bir çocuk vermesini diledik.”**²⁸²

Düzelttiğimiz duvara gelince! **“Şehirdeki iki yetim çocuğa aitti.”** “Çocuklardan birisinin isminin Esrem diğerinin Seyrem olduğu söylenir.” **“Duvarın altında onların bir hazinesi vardı. Babaları da Salih bir insandı.”** Babalarının isminin Kaşih olduğu söylenir. Hazine ise; altından bir levha olduğunu söyleyenler olduğu gibi levhanın içindeki yazı olduğunu da söyleyenler vardır. Yüce Allah (c.c.) **“Onların olgunluk çağına ulaşmalarını ve Rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarmalarını istedi. Bunları ben kendi görüşüme göre yapmadım. İşte senin, sabredemediğin şeylerin içyüzü budur.”**²⁸³ Hz. Musa (a.s.) ayrılacakları sırada, Hz. Hızır (a.s.)’a “Bana tavsiyen nedir?” Hz. Hızır (a.s.) “Ya Musa güler yüzlü ol, sinirli olma, faydalı ol, zararlı olma, düşmanlık ve inat etme, hatası olanı hatasından dolayı kınama, kendi hatalarını düşün.” Bundan sonra Hz. Musa (a.s.) ondan ayrılarak beni İsrail oğullarının yanına döndü.²⁸⁴

Bu olaydan biz bunu çıkarıyoruz. İlim elde etmek için karşılaşacağımız zahmetlere sabretmeliyiz. İlim öğreneceğimiz insanın kişiliğinden çok ilmine bakmalıyız. Bir de hakikatini bilmediğimiz konuların sonunu görmeden hüküm vermemeliyiz. Sabredip sonunu gördükten sonra hüküm vermeliyiz.

4.3. HZ. YUNUS

Yûnus (a.s.) kıssasının bir bölümü deniz, gemi ve balıkla alakalı olarak geçmektedir. Yaptığımız çalışmaya olan münasebetinden dolayı bu kıssayı da ayrı bir başlık altında sunmayı amaçladık.

²⁸¹ Kehf, 18 / 80

²⁸² Kehf, 18 / 80-81

²⁸³ Kehf, 18 / 82

²⁸⁴ Hatib Bağdadî, *Tarihu'l-Enbiya*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 2004, s.197-198

Yûnus b. Matta; İbrahim (a.s.)'ın soyundan olduğu anlatılmaktadır. Matta'nın, Hz. Yûnus (a.s.)'ın annesinin adı olduğu söylenmektedir. Peygamberlerden Yûnus b. Matta ile İsa b. Meryem (a.s.)'dan başka hiç biri, annesine nispetle anılmamıştır.²⁸⁵ Bazı âlimler ise Matta'nın Hz. Yunus'un annesi değil de babası olduğunu, Bünyamin b. Yakup (a.s.)'ın çocuklarından olduğunu belirtmişlerdir.²⁸⁶ Hz. Yûnus (a.s.) MÖ. VIII. Yüzyılın sonu ile VII. Yüzyılın başlarında yaşadığı değerlendirilmektedir. Hz. Yûnus, Irak bölgesinde yaşayan Asurlular'a gönderilmiş, tebliğ faaliyetlerini büyük ölçüde Ninova²⁸⁷ kenti ve çevresinde yürüttüğü ifade edilmektedir.²⁸⁸

Yûnus (a.s.) Kur'an-ı Kerim'de²⁸⁹ kendisinden bahsedilen peygamberlerden biridir. Konumuzla ilgili birkaç ayette Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır.

وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ , إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلِّ الْمَشْحُونِ , فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ , فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ , فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبَّحِينَ , لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ , فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ , وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ , وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ , فَآمَنُوا فَمُنَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ

“Şüphesiz Yûnus da peygamberlerdendi. Hani o kaçıp yüklü gemiye binmişti. Gemidekilerle kur'a çekmiş ve kaybedenlerden olmuştu. Böylece, Yûnus kendini kınayıp dururken balık onu yuttu. Eğer O, Allah'ı tespih edip yüceltenlerden olmasaydı, mutlaka insanların diriltileceği güne kadar balığın karnında kalırdı. Derken biz onu hasta bir halde sahile attık. Üzerine geniş yapraklı bir ağaç bitirdik. Biz onu yüz bin Yahut daha fazla insana peygamber olarak gönderdik. Nihayet onlar iman ettiler. Biz de onları bir süreye kadar geçindirdik.”²⁹⁰

Yûnus (a.s.) Ninova halkını Allah'ın dinine çağırıp onlardan olumlu bir cevap alamayınca ailesiyle birlikte Ninova halkını terk edip deniz kenarına geldiği söylenmektedir. Kıyıda bir gemiye ailesini bindirip, kendiside yer olmadığı için başka bir gemiye bindiği ifade edilmektedir. Bindiği gemi hareket etmeyince gemidekiler “Ne oluyor neden gemi hareket etmiyor?” diye birbirlerine sorunca Yûnus (a.s.) “Ben neden hareket etmediği

²⁸⁵ Köksal, *a.g.e.*, II / 147

²⁸⁶ Ebu'l- Ferec el-Cevzî, *a.g.e.*, I / 395

²⁸⁷ **Ninova:** Irak'ta Dicle'nin kıyısında Musul'un karşısında bir kent olduğu söylenmektedir. Asurlular döneminde başkent olduğu ifade edilmektedir. Ahmed Zeki Beg, *Kamusu'l-Coğrafiyyeti'l-Kadimeti*, 1.Baskı, Matbaati'l-Kübra'l-Emiriyyeti, Mısır, 1899, s.84; Atk b.Gaysu'l-Beladiyyu, *Mu'cemu'l-Mealimu'l-Coğrafiyyeti fi's-Sireti'n-Nebeviyyeti*, Daru Mekkete, 1.Baskı. 1982, s.323

²⁸⁸ Ömer Özsoy, *Konulara Göre Kur'an-Sistemik Kur'an Fihristi*, 12.Baskı, Fecr Yayınevi, Ankara, 2006, s.792

²⁸⁹ **Bkz:** 4,165; 6, 86; 10, 98; 37, 139

²⁹⁰ Saffat, 37/ 139-148

biliorum. Rabbinden kaçan bir köle gemiye binmiştir.” Gemidekiler bunun kim olduğunu araştırınca Yûnus (a.s.) “Bu benim eğer beni denize atmazsanız geminiz hareket etmeyecektir.” Bunun üzerine gemidekiler “Biz seni tanıyoruz. Sen Allah’ın peygamberisin biz seni denize atamayız. Sonunda birkaç kere kur’a çektiler. Kur’a hep Yûnus (a.s.)’a çıkınca ya onu denize attılar, ya da kendisi denize atladı. Bu esnada balığın O’nu yuttuğu ifade edilmektedir.²⁹¹ Balığın O’nu yutmasından sonra ilgili ayette olduğu gibi Allah’a dua edip yaptığı şeyin yanlış olduğunun farkına varıp tövbe etmiştir. İlgili ayette:

وَدَا النُّونَ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ

“Zünnûn’u da hatırla Hani öfkelenerek (halkından ayrılıp) gitmişti de kendisini asla güç yetiremeyeceğimizi sanmıştı. Derken karanlıklar içinde, “Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum.” diye dua etti.”²⁹²

Ayeti kerimede geçen “الظُّلُمَاتِ” “karanlıklar” hakkında âlimler, balığın karnındaki karanlık, gecenin karanlığı ve denizin karanlığı olarak ifade etmişlerdir.²⁹³

Yûnus (a.s.)’ın balığın karnında kaldığı süre hakkında âlimlerin farklı görüşleri olmuştur. Bazı âlimler bir saat, bazıları ise yedi saat kaldığını söylemektedirler. Mukatil b. Hayyan ise 3 gün kaldığını, Âlâ b. Ebi Rebbah 7 gün kaldığını, Ebu Malik ile Süddi ise 40 gün kaldığını ifade etmektedirler.²⁹⁴

Bazı âlimler balığın Hz. Yunus’u birçok nehir ve denizde dolaştırdığını daha sonra O’nu ağaçsız bir yere²⁹⁵ bıraktığını ifade etmişler. Yukarıdaki Yunus (a.s.)’ın balığın karnında kaldığı süreler hakkında Razi bu âlimler bu zaman dilimlerini hangi delillere dayanarak söylemişler bilmiyorum demektedir.²⁹⁶

Yukarıda belirtilen sürelerden birini balığın karnında geçirdikten sonra kıyıya atılmış ve kavmini tekrar hidayete çağırmak için geri döndüğü

²⁹¹ Bağdadî, *a.g.e.*, 288-289

²⁹² Enbiya, 21 / 87

²⁹³ Taberî, *Tarihi’r-Rüsülü ve’l-Mülük*, 2.Baskı, Daru’l-Meârif, Mısır, II / 16, ts.

²⁹⁴ Ebu Muhammed Abdulhak b. Abdurrahman b. Tema b. Âtiyyeti’l-Endülüsî el-Meharibî, *el-Muharriri’l-Veciz fi Tefsiri’l-Kitabi’l-Aziz*, 1.Baskı, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyyeti, Beyrut, 1422 h., IV / 486

²⁹⁵ Razi bırakıldığı yer için **Nesibine** denilen yere bırakıldığını ifade etmektedir. Razi, *a.g.e.*, XXVI / 327

²⁹⁶ Razî, *a.g.e.*, XXVI / 357

belirlenmektedir. Allah'ın hükümlerini kavmine öğrettiği, yeryüzü ve gökyüzü bereketleriyle O'nun kavmine yöneldikleri anlatılmaktadır.²⁹⁷

Bu kıssadan varılan tespit, Allah'ın verdiği göreve sabır ve azimle çalışmanın yararlı olacağı, Allah dilemedikten sonra hiçbir şeyin insana zarar veremeyeceğini ve yaşam alanı olarak Allah'ın seçtiği her yerde insanın yaşayabileceğini unutmamak gerektiğidir. Ve yapılan hatalardan sonra yapılan tövbenin kabul edileceğine güzel bir örnektir.



²⁹⁷ Bağdadî, *a.g.e.*, s. 291

5. DENİZLER VE OLAĞAN ÜSTÜ DURUMLARI

5.1. İKİ DENİZ'İN KARIŞMAMASI OLAYI

Denizlerin karışmaması olayını anlatan ayetlerde önemli iki nokta vardır. Birincisi; denizlerin, aralarındaki boğazlar aracılığı ile birbirine karışmaları ki normal olan budur. İkincisi; aralarındaki engel nedeniyle iki denizin birbirine karışmaması keyfiyettir. Biz bu başlık altında suların birbirine kavuştukları halde neden karışmadıklarının cevabını bulmaya çalışacağız.

Birbirlerine karıştıkları halde iki denizin kendi özelliklerini koruyup birinin diğerine karışmaması olayı Kuran'ın üç²⁹⁸ ayrı yerinde az farklı anlatımla açıklanmaktadır. Allah Teâlâ ilgili iki ayette şöyle buyurmaktadır.

وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَحْجُورًا

“O ki, iki denizi Saltverip yaklaştırdı. Şunun suyu, tatlı içimi kolay, bunun suyu, tuzlu acı; aralarında (aralarında birbirlerine karışmalarını önlemek için) bir engel, aşılması zor bir sınır koydu.”²⁹⁹

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ إِن بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا

يَبْغِيَانِ

“İki denizi birbirine kavuşmak üzere saltvermiştir.(Böyle iken) aralarında yekdiğerine tecavüz etmeye mani bir perde vardır.”³⁰⁰

Âyeti kerimede geçen مَرَجَ: Kelimesi lugat kitaplarında “Gidip gelme, sallantı, hayvanların otlanaacağı yer ve karışma manalarına gelmektedir.”³⁰¹ أمرجهما: Denildiğinde onları serbest bıraktı ve birbirlerine karışmadılar.³⁰² anlamına gelmektedir.

Bazı âlimler ise el-Merec kelimesiyle ilgili üç görüşün olduğunu söylemektedirler:

- 1.) Denizlerin ayrılması anlamına gelmesidir. Bu görüş İbn Sağra aittir.
- 2.) Denizlerin akışı anlamında olmasıdır. Bu görüşte İbn Abbas'ın görüşüdür.
- 3.) Denizlerin bir olması anlamına gelmesidir.³⁰³ Bu görüşte Mücahid'e aittir.

²⁹⁸ Bkz.: Furkan, 25/53; Neml, 27/ 61; Rahman, 55/ 19

²⁹⁹ Furkan, 25 / 53

³⁰⁰ Rahman, 55 / 19-20

³⁰¹ Ahmed b.Faris b. Zekeriyya el- Kazvini er-Razi, *Mucmelu'l-Luğeti*, 2. Baskı, Muessesetu'r-Risaleti, Beyrut, 1986, I / 829

³⁰² Abadî, *a.g.e.*, I / 205

³⁰³ Maverdî, *a.g.e.*, V / 430-431

“الْبَحْرَيْنِ” yani “iki deniz” hakkında birçok görüş belirtilmiştir. Bunlardan birkaç tanesini sunmak istiyoruz.

1.) Hasan ve Katade ise; Faris denizi ile Rum denizi olduğunu belirtmişlerdir.

2.) Bazı âlimler ise; denizlerden maksadın Fırat nehri ile Acem denizi olduğunu söylemişler.

3.) Bazı âlimlerde doğu ile batı denizlerinin olduğunu beyan etmişler.³⁰⁴

4.) Bir kısım âlimlerde iki denizden maksadın tatlı sular ile tuzlu sular olduğunu beyan etmişlerdir.³⁰⁵

5.) Diğer bazı âlimler ise; ayeti kerimede geçen suların, nehirlerin denize döküldüğü yerlerdir. Nehir suyu tatlı deniz suyu ise tuzludur.³⁰⁶ (Şekil 12.1.)



Şekil 12.1. Baltık Deniz'i ile Kuzey Deniz'inin kavuşması

“بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ” “Aralarında bir engel vardır” kavramı hakkında da âlimlerin birçok görüşü vardır. Bunlardan da birkaç tanesini burada aktarmak istiyoruz.

1.) Bazı âlimler iki denizin arasındaki engelin toprak olduğunu söylemişler.³⁰⁷

³⁰⁴ a.e.a.y., V / 430-431

³⁰⁵ Tantavî, a.g.e., XIV / 137; Muhammed Ali es-Sabunî, *Safvet'u- Tefasir*, Beyrut, 1401 h., III / 295

³⁰⁶ Neccar, *Min Ayati'l- 'Icazi'l- 'Ilmi Fi'l- Kuran'ı'l- Kerim*, II / 21-22

2.) Bir kısım âlimler de Güneş'in sıcaklığı altında büyük denizler buharlaşır ve yağmur olarak döner. Bu yağmur sularından tatlı su ırmakları oluşur. Bu sularla bütün canlılar hayatlarını sürdürürler. Sonunda yaklaşık olarak bütün nehirler denizlere dökülürler ve denizler kendilerine has olan özelliklerini korurlar, bozulmazlar. Nehirler de yapıları itibariyle denizlerden daha yüksektedirler. Böylece denizlerin suyu nehirlerle karışmaz. Sürekli aralarında bu ilahi perde vardır.³⁰⁸ demektedirler.

3.) Bazılarına göre ise; iki denizin arasındaki engel, yeryüzü, yeryüzü sakinleri ve havadır.³⁰⁹

4.) Diğer bazılarına göre de nehirlerin denizlere döküldüğü yerler engeldir. Nehir suyu tatlı deniz suyu ise tuzludur. Sular karıştı mı ne tatlı ne de tam tuzlu olan bir su ortaya çıkar. Bu az tuzlu olan su denizde epey gider. İşte iki su arasındaki perde bu sudur. Yine ne gariptir ki; tatlı su denize döküldüğünde tuzlu suyun üstünde kalır. Çünkü tuzlu suyun ağırlığı tatlı suyun ağırlığından daha fazladır. İşte buda bir fasıla, ara olur. Yine suyu tuzlu olan denizlerin ortasından tatlı su kaynakları çıkar ve başlangıçta tam olarak tuzlu suya karışmaz.³¹⁰

6.) Bangladeş'te Tşatgam'dan Birmanya'daki Arakam'a doğru akan iki nehir biri tatlı, öbürü tuzlu aynı yatakta karışmaksızın ve birbiri içinde erimeksizin akmaktadır. Yine Hindistan'da Ganj ve Camira nehirleri, Allahabad şehrinde birbirlerine kavuştuklarında biri diğerine karışmaksızın akmaya devam etmektedir.³¹¹ Bunun gibi birçok örnek bulunmaktadır.(Şekil 12.3.)

³⁰⁷ Nasiruddin Ebu Said Abdullah b.Ömer b. Muhammed eş-Şirazi el-Beydavî, *Tefsiru'l-Beydavî, el-Musemma bi Envaru't-Tenzil ve Esrarı't- Tevil* , 1.Baskı, Beyrut, 1418 h., V / 172; Celaluddin Muhammed b. Ahmed el-Mahalli ve Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyuti, *Tefsiru'l-Celaleyn*, 1.Baskı, Kahire, I / 709

³⁰⁸ Kutup, *a.g.e.*, V / 3452-3453

³⁰⁹ Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim es-Semerandi, *Bahru'l-Ulum*, III / 381

³¹⁰ Neccar, *Min Ayati'l- İ'cazi'l- İlmi Fi'l- Kuran'ı'l-Kerim*, II / 21-22

³¹¹ Yıldırım, *a.g.e.*, VIII / 4327-4328



Şekil 12.3. Rhone ve Arve nehirleri arasındaki kavşak (Cenevre, İsviçre)

Bu konu hakkında aktardığımız görüşlerin dışında Bâtını ve mecazi görüşleri belirtenler de olmuştur. Bu görüşlerden de birkaç tanesini şöyle sıralayabiliriz:

1.) Salebi bu ayeti³¹² kerimenin tefsirinde kesinlikle uzak durulması gereken bazı görüşlerin olduğunu söyleyerek şöyle demektedir. Sevri'den nakledilen görüşe göre iki denizden maksadın Hz. Fatma ile Hz. Ali olduğu Lü'lü ve Mercan ise; Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin olduğu görüşü gibi. Bu ve buna benzer görüşlerden uzak durulması gerektiğini söyler.³¹³

2.) Bazılarına göre Allah kalpte iki deniz yarattı, Korku denizi ile Ümit denizidir. Lü'lü'lerin çıkarılması ise; güzel ve halis durumların meydana gelmesidir.

3.) Diğer bazılarına göre ise iki deniz, nefis ve kalptir. Kalp tatlı deniz, nefis ise tuzlu denizdir. Bütün değerli cevherler kalp denizindedir. Bütün kötülükler ise nefis denizindedir. Aradaki engel ise haktır. Biri diğerine zulüm etmez.³¹⁴

4.) İbn Abas; iki deniz hakkında gökyüzü ile yeryüzü denizleri olduğu ifade etmektedir. İbnu Cerir de bu konu hakkında İbn Abbas gibi düşünmektedir.³¹⁵ Abdullah b. Ebza ile Said b. Cübeyr'de bu görüşü

³¹² Rahman, 55 / 19

³¹³ Ebu Zeyd Abdurrahman b. Muhammed es-Se'alibî, *el-Cevahiru'l-Hisan fi Tefsiri'l-Kur'an*, 1. Baskı, Beyrut, 1418 h., V / 349-350

³¹⁴ Abdulkerim b. Hevazin b. Abdulmelik, *Letaifu'l-İşarat, Tefsiru'l-Kuşeyri*, 3. Baskı, Mısır, III / 507

³¹⁵ Kutup, *a.g.e.*, V / 3452-3453

savunmakta ve bu denizlerin her yıl bir kere karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Taberi’de bu görüşü tercih etmiştir.³¹⁶

Denizlerin karışmaması olayıyla ilgili bilimsel olarak da denizaltı araştırmaları ile ünlü, Fransız bilim adamı Kaptan Cousteau, Akdeniz’le Atlantik Okyanusu’nun kimyasal ve biyolojik yapı açısından farklılığını tespit etti. Bu olayın izahını yapmak için Cebel-i Tarık Boğazında çeşitli denizaltı araştırması yaptı bu araştırmalar neticesindeki tespitlerinde “Cebel-i Tarık boğazında, güney yakasında (Fas) ve kuzey yakasında (İspanya), deniz dibinden akıl almaz şekilde tatlı sular fişkırmaktadır. Her iki kıyının dibinden birbirlerine doğru 45 derecelik açılar halinde fişkiran bu dev su kanalları, tarağın dişleri gibi karşılıklı birer baraj oluşturur. Bu nedenle, ne Akdeniz Atlas Okyanusu’na, ne de Atlas Okyanus’u Akdeniz’e karışmamaktadır.³¹⁷ (Şekil 12.2.)



Şekil 12.2. Atlas Okyanusu ile Akdeniz’in birbirinden net bir sınırla ayrılması

Sadece bu konu tek araştırılıp düşünülse denizlerdeki eşsiz ve mükemmel tasarım ortaya çıkacaktır. Allah (c.c.)’nun kudret ve gücü ile kâinata yarattığı eşsiz ve mükemmel harikalarından biri olarak örnek gösterilebilir.

5.2. DENİZLERDEKİ BOZULMALAR

Yeryüzü, üzerinde taşıdığı sayısız nimetler ve güzelliklerle insana emanet edilmiştir. Bu emanete, ancak onun tabii dengesini koruyarak riayet edilebilir. Hâlbuki insan eliyle yeryüzünün tabii dengesi bozulmaya başlamıştır. Teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı çevre sorunları, sanayi atıkları çevre dengesini bozmaktadır. Bunun sonucunda toprak, su ve hava kirlenmekte ve zehirlenmekte, nice hayvan ve bitki türleri yok olup

³¹⁶ Taberî, *a.g.e.*, XXII / 200

³¹⁷ Nurbakî, *a.g.e.*, s. 64

gitmektedir. Hatta bu bozulmanın genetik bozulmaya bile yol açması söz konusudur. Buna bir de sosyal hayattaki bozulma eklenince insanın, Allah'ın koyduğu değerleri dikkate almamasının acı faturası ortaya çıkmaktadır.³¹⁸

Allah Teâlâ yeryüzünün ve denizlerin insanların yaptıklarından dolayı bozulduğunu ilgili ayette şöyle haber vermektedir.

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

“İnsanların kendi işledikleri (kötülükler) sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır. Dönmeleri için Allah, yaptıklarının bazı (kötü) sonuçlarını dünyada onlara tattıracaktır.”³¹⁹

Bazı âlimler tarafından bu ayetin dünyada yapılan günah ve zulümlerle alakalı olarak indiği belirtilmektedir. Buna göre meydana gelen belalar ve musibetler meyveleri, ekinleri ve bütün canlıları kapsamaktadır. İnsanların işlediği günahlar neticesinde Allah Teâlâ onların yiyeceklerine, içeceklerine bela, musibet ve hastalıklar indirmektedir. Canlarına, bedenlerine ve ahlaklarına türlü türlü hastalıklar vermektedir. İnsanlar günah ve zulüm işlemedikleri dönemlerde yeryüzünde bereket artmış huzur ve refah dolmuştur. El-Cevzi bu konu hakkında İmamı Ahmed'in Müsnedinde rivayet ettiğini aynen aktarıp şöyle demektedir: “Benu Ümeyyelerin depolarında hurma çekirdeği büyüklüğünde buğday tanelerinin olduğunu ve bunların üzerinde bu buğdaylar adalet döneminde yetişmişler yazıldığını aktarmaktadır.” Güçlünün güçsüzü ezdiği, yöneticilerin zulüm ettiği dönemlerde yaptıklarının bir karşılığı olarak bazen kıtlık, düşmanlık, salgın hastalıklar, üzüntü, keder olarak karşılıklarına çıkmaktadır. Bazen de yeryüzünün ve gökyüzünün bereketini onlardan eksiltir. Bunların tümü insanoğlunun tekrar yaratıldığı gayeye, kulluk görevlerine dönmeleri içindir.³²⁰

Ayette geçen “الْبَحْرُ” kelimesi lugat kitaplarında şehir anlamına da gelmektedir.³²¹ Tefsir kitaplarında da âlimler “الْبَحْرُ” kelimesini şehir anlamında kullandıkları olmuştur. El-bahr kelimesi ile ilgili yapılan ifadelerin bazılarını burada zikretmek istiyoruz:

³¹⁸ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, D.İ.B., Ankara, 2009, s. 439

³¹⁹ Rum, 30 / 41

³²⁰ İbnu Teyyim el-Cevzî, *Bedai'u't-Tefsir*, Daru İbni'l-Cevzî, 1.Baskı, 1427 h., II / 313-314

³²¹ **Bakınız:** İbrahim Mustafa ve Bşk., *a.g.e.*, I /40; Feyruz Âbadî, *a.g.e.*, s.346

1.) Bazı âlimler genişliğinden dolayı şehirlere deniz demişlerdir.³²² Bazıları ise, denizlerden maksat yerleşim yerleri olduğunu söylemişler. Arapların deniz kavramını şehir manasında da kullandıklarını aktarmışlar.³²³

2.) İbni Ebi Hatem, İbn Abbas'tan rivayetinde denizlerden maksadın suya yakın bölgeler olduğunu belirtmektedir.³²⁴ Hasan'da denizden maksadın, denizin kenarındaki şehirler olduğunu beyan etmiştir.

3.) Müfessirlerden İkrime ise, deniz şehirdir. Çünkü Araplar şehirlere de deniz anlamındaki el-bahr kelimesini diyorlar.³²⁵

4.) İbn Abbas'tan gelen başka bir rivayete göre ise, ayette geçen yeryüzü ve denizlerden maksat, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bedduasıyla kıtlığa uğrayan bölgelerdir. Ayette geçen insanlardan maksat da, Mekkeli müşrikler olabilir.³²⁶

Ayette geçen “الْفَسَاد” kelimesi de sözlükte “Bozulma” anlamına gelir.³²⁷ Ayette ifade edilen bozulma hakkında âlimlerin farklı görüşleri olmuştur. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1.) Bazı âlimler bu bozulmayı açlık, kıtlık, ekinlerde azalma, insanlarda ve hayvanlarda çokça ölümler, yanma ve boğulmaların çoğalması, avcıların avdan elleri boş dönmeleri, av için denize dalmaların azalması, her şeyden bereketin kalkması, fayda ve yararın azalması, zararın çoğalması şeklinde yorumlamışlar.

2.) İbn Abbas ve Sahabe âlimlerden Atiyye b. Sa'd (v.111) ise, bozulmayı yağmurun yağmaması, kuraklığın olması olarak yorumlamaktadırlar. Yağmur yağmadığı zaman denizdeki canlılar körelir. Bunların tümü bozulmadır. İbn Abbas'tan gelen başka bir rivayette ise, yeryüzündeki bozulma, insanın kardeşini öldürmesidir. Denizde ise, korsanlığın ve zulmün olmasıdır.

3.) Bazıları da bozulmayı insanların yaptıkları günahlardan dolayı kötülüğün her yerde ortaya çıkması şeklinde açıklamışlar. Tabiin müfessirlerden Katade (v.117) bunların tümü Peygamberimiz gönderilmeden önceydi. Peygamberimiz gönderildikten sonra o dönemin insanların zulüm ve kötülüklerinden döndüklerini ifade etmektedir.³²⁸

³²² Merağî, *a.g.e.*, XXI / 55

³²³ Hazin, *a.g.e.*, III / 392

³²⁴ Suyuti, *ed-Durru'l-Mensur*, Daru'l-Fikir, Beyrut, VI / 497-498 ts.

³²⁵ Zamehşerî, *a.g.e.*, III / 482

³²⁶ Eminu'l-İslam Ebu Ali el-Fadl b. Hüseyin et-Tabersi, *Mucme'ul-Beyan fi Tefsiru'l-Kuran*, VIII / 57

³²⁷ Feyruz Âbadî, *a.g.e.*, s.306

³²⁸ Zamehşerî, *a.g.e.*, III / 482

4.) Bazıları ise yeryüzünde bozulma düşmana yenilme, fitne ve savaşların çıkması olarak ifade etmişler.³²⁹

5.) Tabiin müfessirlerden İsmail b. Abdurrahman b. Ebu Kerime es-Süddi (v.744) ise, bozulmanın şirk olduğunu söyler. Bu bozulmanın en büyüğüdür.

6.) Sahabe müfessirlerden İkrime (v.105) ve sahabeden Mucahid b. Cebrin Ebu'l-Haccac (v.103) yeryüzündeki bozulma kişinin kardeşini öldürmesidir. Denizdeki bozulma ise, gemilerin gasp edilmesidir.

7.) İbn Abbas'tan gelen başka bir rivayette ise, bozulma kıtlığın çoğalması, yeşilliğin azalması ve bereketin kalkmasıdır ve bunların tümü insanların tövbe edip dönmeleri içindir. 4.Tabaka müfessirlerinden Mısırlı Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed b. İsmail b. Yunus el-Muradi en-Nuhhas (v.337) İbn Abbas'ın yaptığı görüşün en güzel görüş olduğunu söylemektedir.

8.) Bazıları da bozulmaların insanoğlunun yaptığı günahlardan dolayı denizlerde avlanacak ürünlerin azalması şeklinde açıklamışlar. Kâr ve faydanın olmaması ve geçimin azalmasıdır diyenler de vardır. Bozulmanın yol kesme ve zulüm gibi günahların olduğunu söyleyenler de vardır. İşte bu bozulmalar ekinlerin olmasına, yapıların yapılmasına ve ticaretin olmasına engel olduğunu belirtmişlerdir. Bütün bu anlatılanların her birinin ayetin manasına bir yakınlığın vardır.

9.) Bazıları da yeryüzünden maksadın dil, denizlerden maksadın da kalp olduğunu söyleseler de bu görüş kabul edilmemektedir. Çünkü dildeki şeyler açık, kalptekiler ise, gizlidir.³³⁰

10.) Muhaddislerden Abdullah b. Muhammed b. el-Kadi el- Kufi İbni Ebi Şeybe (v.235) ve müfessirlerden İbn Cerir'in Hasan Basri'den rivayetlerinde ise, bozulma insanların yaptıkları günahlardan dolayı meydana gelen bütün bozulmaları kapsadığını söylemektedirler.³³¹

11.) Bazı rivayetlere göre Kabil Habil'i öldürmeden önce yeryüzü yemyeşildi. Her ağaçta meyve vardı, denizler tatlıydı, hayvanlar birbirlerine saldırmazdı. Kabil Habil'i vurunca! Yer sarsıldı, denizler tuzlandı ve hayvanların birbirlerine saldırmaya başladığını iddia edilmektedir.³³²

12.) Bazıları da mezkûr ayeti şu şekilde açıklamışlardır. İnsanların sapaarak Allah'ın dışında başka şeylere ibadet eder duruma geçmelerinden dolayı dünyada bozulma meydana geldi. Genel itibariyle zulüm ve tamahkârlık yayıldığında, kuvvetlinin zayıfın malını yediğinde Yüce Allah (c.c.) zalimlerin üzerlerine bir

³²⁹ İsmail Hakkı İstanbulî, *a.g.e.*, VII / 49

³³⁰ Kurtubî, *a.g.e.*, XIV / 41

³³¹ Suyutî, *Durrü'l-Mensur*, VI / 497-498

³³² Hazin, *a.g.e.*, III / 392

şekilde azap indirir. Savaşlar çoğaldığında insanlar birbirlerini yok edecek aletleriyle fitneye düştüklerinde, tankların şehirleri yıkması, şimdiki savaşlar gibi, insanların vahşileşmesi, Allah'ın bir kısım insanları bir kısım insanlara musallat etmesi işte bunların tümü yeryüzündeki ve denizlerdeki bozulmalar olarak değerlendirilebilir.³³³

13.) İbrahim es-Semerkandi mezkûr ayetteki bozulmayı şöyle açıklamaya çalışır. İnsanların yaptığı günahlardan dolayı yağmur azalması, kuraklık olması, meyve ve yeşillik yetişmemesi ayrıca kıyamet gününde bütün canlıların, insandan haklarını almak için hesap soracağı, çünkü insanoğlunun yaptığı günahların etkisini ve zararını bütün canlıların gördüğünü belirtmiştir. Sekifi Zahidin'in anlattığına göre haram yiyen, bütün insanlara hainlik etmiş olur. Çünkü duası kabul edilmez ve bütün insanlar zarar görür. Yeryüzündeki ilk bozulma Kabilin Habil'i vurmasıdır. Denizdeki ilk bozulma ise, Celenda denilen melikin insanların gemilerini gasp etmesidir.

14.) Tabiinden Refi b. Mehran er-Reyahi el-Basri Ebi'l- Aliye (v.90-93) farklı bir yorum yaparak yeryüzünün insan vücudunun azaları, denizin ise kalp olduğunu söyler; Bozulmanın ise, insanların azalarında ve kalbinde meydana geldiğini iddia etmektedir.³³⁴

Bu ayet, geçmiş çağların birtakım olaylarıyla yorumlandığı gibi, çağımızın da getirdiği olaylara ve yeniliklere göre yorumlanmasında da bir sakınca yoktur. Çünkü Kur'an bütün çağlara ve milletlere hitap edecek şekilde indirilmiştir. O halde her çağa ışık tutacak, yön verecek ve yönlendirecek kudreti ve mükemmelliği kendinde taşımaktadır. Ayeti bu açıdan ele alıp yorumladığımız takdirde karşımıza şu tablo çıkmaktadır:

1.) Milletlerin kendi haklarına razı olmayıp sınırlarını genişletmek, başkalarını sömürmek için karada ve denizde çıkardıkları kanlı savaşlar olarak yorumlanabilir.

2.) Deniz'e sahili olan ülkelerde hayat ve besin kaynağı olan denizi kirletip istifade edilmez duruma getirmek; karada ise havayı kirletmek, ormanları kesip veya yakıp yok etmek; yeşil alanları, ziraata elverişli toprakları yağma edip üzerinde çeşitli tesisler kurmak ve bir beton yığını haline getirmekle yorumlanabilir.

3.) Kara ve denizde bilgisizce avlanıp, insanların yarar ve mutluluğu için yaratılan hayvanların neslini tüketmek veya iyice azaltmak sözü edilen tabloda yer alan elim olaylardan sayılabilir.

³³³ Merağî, *a.g.e.*, XXI / 55

³³⁴ İbrahim es-Semerkandî, *Bahru'l-'Ulum*, III / 15

4.) Son olarak buna nükleer olayları ilave edersek, Kuran'ın beyanıyla insanın kendi eliyle işlediği fesadın nasıl bir dengesizlik doğuracağını ortaya çıkarabilir.³³⁵

Cenabı Hak bu ölçsüzlüğün ve bilgisizce müdahalenin iki ayrı cezasına dikkatleri çekiyor. Biri dünyada, diğeri ise ahrette gerçekleşir. Dünyadaki ceza, tabiatın dengesini bozup kendimizi zehirlememiz, birtakım felaketslere hazır duruma getirmemiz ve yararlı kaynakları heba etmek suretiyle kendimizi veya gelecek nesilleri açlığa ve sefaletle sürüklememizdir. Ahretteki ceza ise çok daha acı ve şiddetli olacaktır.³³⁶ İlgili ayette, yeryüzünün bu şekilde bozulmasına sebep olan insanın, bunun acı sonuçlarının bir kısmını dünyada tadacağına, asıl cezasının ise ahrette olacağına işaret edilmektedir. İnsanın yapıp ettikleri sonucu karada ve denizlerde ortaya çıkan bu bozulmaya asırlar öncesinden işaret edilmiş olması son derece dikkat çekicidir.³³⁷

Netice olarak şunu diyebiliriz. İnsanoğlu bir yandan dünyayı yaşanır halden çıkarmamaya çalışırken, bir yandan da tabiatın dengesini bozmaktan geri kalmamış ve bir önceki kuşağın işlediği bu tahribatın cezasını bir sonraki kuşaklar çekmiştir. İlimin ve tekniğin ilerlemesiyle bu tahribat daha da çoğalmıştır ve çoğalmaya devam etmektedir. Karada ve denizlerde fesat çıkararak, sorumsuzca davranıp ilahi düzeni tahribe çalışan ve üstelik aşırı nankörlük için de Yüce Allah'a karşı gelen milletlerin sonunda yıkılıp yok edildikleri ilahi sünnet gereğidir.

5.3. DENİZLERDEKİ KARANLIKLAR

Güneş ışınlarının % 51 yeryüzüne ulaştığı belirtilmektedir. Bu % 51'lik ışıktan bir kısmı denizde üstteki dalgalara vurur. Çok az bir kısmı ise, deniz ve okyanusun içine girer. Bu ışık denizin içinde yedi renge bürünmektedir. Kırmızı, Turuncu, Sarı, Yeşil, Mavi, Nil rengi ve Menekşe renkleridir. Mavi tabaka hepsinden daha fazla devam eder. Bundan dolayı bilim adamları buna ışık tabakası demişler. İki yüz metreye kadar devam eder. Okyanuslardaki derinlikler bazı yerlerde 11 km.'ye kadar ulaşır ve karanlık o derece artar ki insan kendi gözünün önündeki elini dahi görememektedir.³³⁸ İlgili ayetlerin birinde Allah Teâlâ bu konu hakkında şöyle buyurmaktadır.

³³⁵ Yıldırım, *a.g.e.*, IX / 4716

³³⁶ *a.e. a.y.*

³³⁷ Altuntaş, Şahin, *a.g.e.*, s. 439

³³⁸ Neccar, *Min Ayati'l-'Icazi'l-'Ilmi*, III / 17 - 20

أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكِدْ يَرَاهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ

“*Yahut (inkârcuların küfür içindeki halleri) derin bir denizdeki karanlıklar gibidir. (Bir deniz ki) onu dalga üstüne dalga kaplıyor, üstünde de bulutlar var. Karanlıklar üstüne karanlıklar. İnsan elini çıkarsa neredeyse onu bile göremez. Kime Allah nur vermezse, onun için nur diye bir şey yoktur.*”³³⁹ Ayette geçen “dalga üstüne dalga” hakkında âlimler dalgaların iki kısım olduğunu söylemektedirler. Birinci kısım dalgaları rüzgâr hareket ettirir. İkinci kısım dalgaları ise, med-cezre olayı hareket ettirir. Bilim adamları 1955 yılına kadar üst üste dalgalar hakkında fazla bilgi sahibi değillerdi. Onlar sadece üstteki dalgaları görüyorlardı.³⁴⁰ 1955 yılında bilim adamları yeni derinliklerdeki dalgaları keşfettiler. Bu dalgalar yüzeydeki dalgalardan yüzlerce defa hem uzun hem de yüksek olduğunu aktarmışlardır. Hâlbuki Hz. Peygamber (a.s.)’e asırlar önce bu bilgi Kur’an-ı Kerim’de haber verilmişti. Kur’an-ı Kerim’in üst üste dalgalar hakkında asırlar öncesinden haber vermesi ilahi bir kitap olduğunun en büyük kanıtıdır. Çünkü Peygamber (a.s.)’ın yaşadığı iklim göz önüne getirildiğinde kendi nefsinden bu bilgileri haber vermesi düşünülemez.³⁴¹

Ayette geçen “لُجِّيٍّ” kelimesi denizin engin yeri anlamına gelmektedir.³⁴² Bu kelimenin derin denizler olduğunu söyleyenlerde vardır.³⁴³ Bu kelime hakkında üç görüş olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır. Birincisi, çok geniş olan ve sahili gözükmeyen denizler ikincisi, çok dalgalı olan denizler, üçüncüsü, Katade’nin görüşü O’da derin denizler olduğunu ifade etmektedir. “بَحْرٍ لُجِّيٍّ” ise, denizin ortası anlamına geldiği belirtilir.³⁴⁴ Bazı âlimlerde bu ifadenin derin ve büyük su anlamına geldiğini söylemektedirler.³⁴⁵ Bu derinliklere özel denizaltılar ve özel giysilerle ancak dalnabilir. Bilim adamları, bu kadar derinlikte hayatın olamayacağını canlıların yaşayamayacağını iddia ediyorlardı. Çünkü basınç çoğalır, ışık yok ve su çok soğuk, hayat nasıl olsun ki? Ama bilim adamları buraya daldıklarında buradaki yaşamın yüzeydeki yaşamdan yüzlerce defa daha fazla olduğunu ve metrelerce uzunluğunda kurtçuklar gördüler. Evet,

³³⁹ Nur, 24 / 40; Ayrıca Bkz: Neml, 27 / 63

³⁴⁰ Neccar, *Min Ayati'l-'Icazi'l-'Ilmi*, III / 17 - 20

³⁴¹ Ahmed el-Mursi-Hüseyyün Cevher, *el-'Icazi'l-'Ilmi Li'l-Kur'an-ı-Kerim Beyne'l-Âyati'l-Kur'aniyyeti ve'Nezeriyyati'l-'Ilmiyyeti*, Mektebetu Ceziretu'l-Virdi, 1.Baskı, 2000,y.y.

³⁴² Zeyneddin el-Hanefi, *a.g.e.*, 1 / 279

³⁴³ Ebu'l Fide İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kareşî, *Tefsiru'l-Kuran-ı'l-Azim*, Daru't- Tayyibe, 2.Baskı, 1999, VI / 571

³⁴⁴ Maverdî, *a.g.e.*, IV / 111

³⁴⁵ Se'alibî, *a.g.e.*, IV / 192

denizin altında ateşin var olduğunu bilim kanıtlamış ve bu ateş denizin altındaki soğuğu bertaraf edip gerekli sıcaklığı temin ettiği söylenmektedir.³⁴⁶

Ayette geçen karanlıklar hakkında âlimlerin farklı görüşleri mevcuttur. Bunları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1.) Karanlıklar dört tanedir. Bunlar, bulutların karanlığı, dalgaların karanlığı, gecenin karanlığı ve denizin karanlığıdır.³⁴⁷

2.) İbn Abbas üst üste binen karanlıkların, kalp, göz ve kulağın üstündeki karanlıklar olduğunu söylemektedir.³⁴⁸

3.) Bazıları da bu karanlıkların kâfirlerin bozuk amelleri ile batıl akideleri olduğunu söylemektedirler.³⁴⁹ Dünyada delalette olanın misali kapkaranlıktır. Buda kâfirin halidir. Karanlıklar ise, üst üste binmişler.

4.) Bir kısım âlimler de ayetteki karanlıklar, kâfirlerin üç karanlık hallerini ifade ettiğini söylemişler. İtikatlarındaki karanlık, sözlerindeki karanlık ve amellerindeki karanlık. İşte kâfirin durumu, dünyadaki sapıklıkları üst üste birikmiş, kalpleri, gözleri ve kulakları karanlıklar içinde ve onlar bu durumdayken kendilerine en yakın olan ellerini dahi görmezler.³⁵⁰ Derin denizler kâfirlerin cehaletle kaplanan kalbidir. Kâfirler küfürde ısrar ettikleri için delaletleri üst üste binmiş karanlıklar gibidir. En açık burhanlar kendisine anlatılınca yine anlamaz. Kalbi karanlık, göğsü karanlık ve vücudunun tümü karanlıktır.³⁵¹ Karanlıklar üst üste bindiği zaman korku ve şiddet artar. Bundan dolayı gözleri önündeki ellerini dahi görmezler. İşte küfür Allah'ın nurundan ayrı olduğu için kalp en yakınındaki hidayet nurunu dahi göremez.³⁵²

Evet, bu ayet kâfirlerin amelleri için bir örnektir. Kâfirlerin içinde buldukları küfür bulutların kapladığı, dalgaların üst üste bindiği derin denizlerdeki karanlıklara benzetilmiş ve böyle karanlıklar içinde olan bir insan en yakınındaki elini dahi göremez ve çaresizlik içinde kalır. İşte küfür karanlıklarında bulunan kâfirlerin amelleri kendilerine bir fayda sağlamaz. Bu ayet İnsanların Allah'ın varlığı ve birliği konusunda düşünüp doğru yolu bulmaları için bir fikir vermektedir.

³⁴⁶ Neccar, *Min Ayati'l-'Icazi'l-İlmi*, III / 17 - 20

³⁴⁷ Kurtubî, *el-Cami'u li Âhkami'l-Kur'an*, XII / 285

³⁴⁸ Ömer b. Kesir el-Kareşî, *a.g.e.*, VI / 571

³⁴⁹ Se'alibî, *a.g.e.*, IV / 192

³⁵⁰ Vehb b. Mustafa ez-Zuhaylî, *et-Tefsiru'l- Vasiit li Zuhaylî*, Daru'l-Fikir, 1.Baskı, Dimeşk, 1422 h., II / 1757-1758

³⁵¹ Merağî, *a.g.e.*, XVIII / 114

³⁵² Kutup, *a.g.e.*, IV / 2521

5.4. DENİZLERDE ZOR DURUMDA KALAN İNSANLARIN ALLAH'A SİĞİNMASI

İnsanlar denizde gemiyle seyahat ederken bir felaketle yüz yüze gelseler, kimilerinin tanrı bilip güvendikleri bütün uydurma güçler kaybolur gider ve orda Allah ile baş başa kalırlar, O'na yakarırlar; fakat esenliğe kavuşunca yine eski hallerine dönerler. Allah onların bu hallerini nankörlük olarak nitelemektedir. Bu ifade, bir kısım insanların günlük hayatlarında Allah'ı tamamen unuttuklarını, O'nu adeta hayatlarından sildiklerini, Allah yokmuş gibi davrandıklarını; fakat çaresiz kaldıkları zaman da O'na sığındıklarını, normal şartlara dönünce, yine unuttuklarını bildirerek bunun Allah'a karşı bir nankörlük ve dolayısıyla dinden uzaklaşma olduğunu işaret etmektedir. Günümüz din felsefesi incelemelerinde, "Tanrı konusunda ilgisizlik" şeklinde tanımlanan bu tutum ateizmin bir türü olarak gösterilmekte ve buna "ilgisizlerin ateizmi" denilmektedir.³⁵³

Denizlerde Allah'ın hâkimiyeti hususu birçok ayeti kerimede geçmektedir.³⁵⁴ Allah Teâlâ bu konu hakkında Kur'ân-ı Kerimde ilgili iki ayette şöyle buyurmaktadır:

وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِلَٰهَهُ فَلَمَّا نَجَّأكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا

"Denizde size bir sıkıntı dokunduğunda bütün taptıklarınız (sizi yüz üstü bırakıp) kaybolur, yalnız Allah kalır. Fakat sizi kurtarıp karaya çıkarınca yüz çevirirsiniz. Zaten insan çok nankördür."³⁵⁵

قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لَئِنْ أَنْجَانَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ قُلِ اللَّهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ مُشْرِكُونَ

"De ki: Karanın ve denizin karanlıklarından (tehlikelerinden) sizi kim kurtarır ki? (O zaman) O'na gizli gizli yalvararak "Eğer bizi bundan kurtarırsan andolsun şükredenlerden olacağız." diye dua edersiniz."³⁵⁶

Ayeti kerimede geçen "ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ" hakkında âlimlerin farklı yorumları olmuştur. Bunlardan birkaç tanesini burada şöyle sıralayabiliriz.

1.) Korku ve dehşet anlamı. Çünkü Araplar çok şiddetli güne kara gün derler. Ya da boğulma ve batma anlamındadır.³⁵⁷

³⁵³ Karaman ve bşk., *a.g.e.*, III / 503

³⁵⁴ **Bkz:** En'am, 59.63.97; İsrâ, 67; Kehf, 109; Lokman, 27

³⁵⁵ İsrâ, 17 / 67

³⁵⁶ En'am, 6 / 63

³⁵⁷ Zamehşerî, *a.g.e.*, II / 33

2.) Karanlıklar şiddetle gelen korkular anlamında olduğu da söylenir. Kelbi ise, gizli ve açık bütün korkular olduğunu söylemektedir.³⁵⁸

3.) Bazı âlimler ise bunların mecaz anlamda olduğunu söylemişler. Korkutucu ve dehşet verici bütün durumların kastedildiğini ifade ederler.

4.) Bazıları da, kelimeleri asıl manalarıyla açıklamaya çalışmışlardır. Denizdeki karanlık, gecenin karanlığı ve bulutların karanlığının birleşmesiyle meydana gelen karanlık ve korkudur. İnsan bundan nasıl kurtulacağını bilmez. İnsanı korku ve dehşete düşürecek bu haller meydana geldiğinde, insan Allah'a yönelir.³⁵⁹

5.) Bazı âlimler ise kara ve denizin karanlıklarının çok olduğunu söylemekte ve karanlığın olabilmesi için gecenin şart olmadığı iddiasındalar. Mesela yolu kaybetmek karanlıktır. Tehlikeler karanlıktır. Karada ve denizde insanın önüne gelecek şeyler birer perdedir. İnsan bu karanlıklardan birisine yakalandığı zaman kendi içinde Allah'tan başka bir şeyi göremez. O zaman içtenlikle Allah'a yalvarır.³⁶⁰

Bazıları ise karanlıklarından maksadın maddi ve manevi karanlıklar olduğunu söylemektedirler.

1.) Ayette yer alan ifade maddi anlamda kara ve denizin tehlikelerini işaret etmiş olabilir. Bu manaya delil olarak şu ayetleri verebiliriz. **“O gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar, her yerden dalgalar hücum eder. Ve onlar çepeçevre kuşatıldıklarını anlarlar.”**³⁶¹ **“Denizde başınıza bir musibet geldiğinde”**³⁶² **“Karanlığın çöktüğü zaman gecenin şerrinden”**³⁶³ Bu ayetlerdeki belaları maddi anlamda aldığımız zaman, En'am suresinin 63. ayetindeki karanlıkları da maddi karanlıklar, yani kara ve denizin tehlikeleri olarak kabul edebiliriz. Bu takdirde karanın tehlikeleri seller, depremler, kuraklıklar ve bereketsizlikler şeklinde yorumlanabilir. Denizin tehlikeleri ise, denizin kirlenmesi, denizin taşıp karaları basması, içinde barındırdığı besin olan hayvanların yok olması anlamı alınabilir. Başka bir manada kara ve deniz savaşları olarak düşünülebilir. Bu tehlikeler, karanlık halinde insanların başına çökünce, tek kurtarıcının kim olacağı sorusunu sorarak, şirke ciddi bir mücadele başlatmaktadır.

2.) Ayet manevi anlamda karanlıkları da ifade etmiş olabilir. Karanın karanlıklarından kasıt, ekonomik sıkıntılar; denizin karanlıklarından kasıt da

³⁵⁸ Ebul Leys es-Semerkindî, *a.g.e.*, I / 455

³⁵⁹ Razî, *a.g.e.*, XIII / 19

³⁶⁰ Kutup, *a.g.e.*, II / 1124

³⁶¹ Yunus, 10 / 22

³⁶² İsrâ, 17 / 67

³⁶³ Felek, 113 / 3

manevi sıkıntılar olabilir. Buna manevi sıkıntıların doğurduğu karanlıklar diyebiliriz. Nefsin karanlığı, cehaletin karanlığı, sahte ve tehlikeli arzuların karanlığı, aklın devre dışı kalması ile meydana gelen karanlık. Üzerinde durmaya çalıştığımız bu ayeti kerime bu manevi karanlıkları ifade etmiş olabilir. Buna delil olarak İbrahim suresinin birinci ayetini delil olarak gösterebiliriz. **“Rablerinin izni ile insanları karanlıklardan aydınlığa çıkarman için sana bu kitabı indirdik.”**³⁶⁴ Bu ayetteki karanlıklardan maksat şirkin, cehaletin, nefsin karanlıklarıdır. Bunlardan tevhidin, bilginin, aklın aydınlığı, yani Allah’ın yolunun aydınlığına çıkarılmak için Kur’an gönderilmiştir. Bu ayeti En’am suresinin 63. ayetine göre anlamaya çalışırsak, oradaki karanlıkların manevi karanlıklar olduğunu söyleyebiliriz. Sıkıntılar tevhid inancına götürür. En’am suresinin 63. ayetinin devamı şöyledir; **“Ona gizli gizli yalvararak, eğer bizi kurtarırsan, andolsun şükredenlerden olacağız, diye dua edersiniz.”** Demek ki sıkıntılar, tehlikeler insanın gönlünde köklü bir değişim meydana getirerek, tevhit inancına yöneltmektedir. Kara ve denizin karanlıklarıyla, yani maddi ve manevi sıkıntı ve tehlikelerle karşı karşıya kalan bir müşrik, gönlündeki şirki atıp sadece ve sadece Allah’tan yardım dileyerek kurtarılabilceğini fark eder.³⁶⁵ Müfessirlere göre En’am suresinin 63. ayetinde geçen **“karanın ve denizin karanlıklarından”** maksat, insanların buralarda karşılaştıkları tehlikeler, acılar, felaketlerdir. Bu suretle müşrikler, inkârları ve günahları sebebiyle, benzer durumdaki eski kavimler gibi, türlü felaketlere maruz bırakılmakla tehdit edilmekte ve bu durumlardan kendilerini ancak Allah’ın kurtarabileceği hatırlatılmaktadır. Ayette **“karanın ve denizin karanlıklarından sizi kim kurtarır?”** diye sorulması, müşriklerin Allah’a inandıklarını gösterir. Nitekim cevap müsbet olacağı için zikredilmeye gerek görülmemiştir. **“Allah’ın kurtarıcılığının soru şeklinde ifade buyrulması, müşrikler hakkında bir kınama anlamı da taşımaktadır.”** Buna göre 63-64. ayetlerin anlamını şöyle açıklamak mümkündür. **“Sizi karanın ve denizin tehlikelerinden ancak Allah’ın koruduğunu bildiğiniz, üstelik O’na gizli gizli yalvararak “Eğer bizi bundan kurtarırsan andolsun şükredenlerden olacağız.” diye söz verdiğiniz halde, nasıl olur da daha sonra tekrar eski halinize dönerek birer cansız ve aciz nesnelere olan putlarınızı Allah’a ortak koşarsınız.”**

Bu iki ayet insanoğlunun önemli bir zaafına işaret ettiği anlaşılmaktadır. İnsanlar çoğunlukla sağlık, güvenlik, bolluk ve rahatlık gibi imkânlar içinde yaşarken; özellikle ihtiraslarının, heva ve heveslerinin peşinde koşarken

³⁶⁴ İbrahim, 14 / 1

³⁶⁵ Bayraklı, *a.g.e.*, VI / 369-373

manevi hayatlarını, Allah'a karşı görevlerini ihmal eder, bunları düşünmek istemez. Açıkta veya dolaylı bir şekilde Allah'ın varlığını ve birliğini inkâr veya göz ardı ederek başka nesnelere ya da insanlara tapar yahut taparcasına bağlanır, boyun eğer. Sadece Allah'tan beklmeleri gereken şeyleri fanilerden beklerler. Geçmişten günümüze felaket anlarında Allah'ı anıp O'na sığınmayan pek az insan vardır. Ancak, birçok insan, sıkıntıdan kurtulup da her şey tekrar yoluna girince yeniden eski anlayış ve isyankâr tutumuna döner. Söz konusu ayetler insanları bu zaafları hususunda uyarmakta, kendilerini dert ve kederlerden kurtarmanın Allah olduğunu, dolayısıyla zor zamanlarda olduğu gibi rahata kavuştuklarında da O'nu tanımaları, O'ndan yüz çevirmemeleri gerektiğini hatırlatmaktadır.³⁶⁶

Kara ve denizin karanlıkları ister hissi, ister manevi olsun her biri bir sebebe, her birinin faaliyeti belli bir sünnetullah'a göre var olmakta ve varlığını sürdürmektedir. Nerede bir hareket, bir faaliyet varsa, mutlaka bir harekete geçiren de vardır. Gecenin karanlığında, denizde fırtınaya tutulan gemi içindeki tayfaları ve yolcuları o anda ne hissederler? Her insanın doğuştan özünde ve mayasında ezeli ilim ve kudretle enjekte edilmiş olan Allah ve din duygusu harekete geçer. Ölüm korkusu, yaşama arzusu ruhtaki güç ve düşünceleri açığa çıkarır; bu durumda dinsizi de, putperesti de, materyalisti de ister istemez o anlarda içlerinden gelen ve önu alınmayan bir duyguyla, O en yüce kudrete sığınma ihtiyacını hisseder ve yardım bekler. O kudret ise çok merhametlidir; dilerse sebepleri değiştirir, gemiyi batırmayacak ölçüdeki sebepleri harekete geçirir. O halde fırtınanın şiddeti nasıl bir takım sebeplere dayanıyorsa, dinmesi de bir takım sebeplere dayanır. Ama her iki yönlü sebepleri yaratıp belli kanunlarla organize eden Allah'tır. Sebepler boşlukta, başıboş değildir, yani kendiliğinden oluşmazlar. İşte böylece insan 50, 60, 70 yıllık ömür devresi içinde buna benzer birçok sınavlardan geçer; çok tehlikeli anlarda Allah'ı hatırlayıp kendine gelir, bir daha inkâra ve nankörlüğe sapmayacağını düşünür ve kendi kendine söz verir. Kurtulup selamete erişince, verdiği bu sözünü unuttur. Bu nankörlük devam ederken kıtlık, depresyon, savaş ve benzeri kahredici olaylar meydana gelir, yaş-kuru ne varsa alıp götürür. Sonra herkes kendi inanç ve niyetine göre hesap verir ve karşılık görür. Bütün bunlar neye? Neden bunca meşakkat, tehlike ve üzüntü? Bu durum zıt kuvvetlerin durmadan sürtüşüp tartıştığı bir dünyada kendi içinde de karşıt iki ayrı kuvveti taşıyan, insan denilen canlının hayat kanunu sayılır. Aynı zamanda yaratılışındaki özelliğinin tabii sonucu sayılabilir. İnsan böyle yaratılmasaydı, melek

³⁶⁶ Karaman ve bşk., *a.g.e.*, II / 419-420

tabiatlı, uysal, hakkına razı, aza kanaat edip hiç günah işlemeyen bir kıvamda bulunsaydı, o zaman onu yaratmanın bir anlamı kalmaz, hikmet-i ilahiyeye ters düşerdi. Çünkü bu özelliği daha mükemmel anlamda kendinde bulunduran melekler var ve sayılarını ancak Allah bilir. Ayrıca insan hayatını hareketli tutmak, akli ve diğer bütün yetenekleri işler duruma getirmek için böylesine zikzaklı, çetin ve yorucu bir hayat sistemine ihtiyaç vardır, aksi halde hareket ve canlılık kalmaz, ilmi araştırmalar olmaz, bir bakıma hayat kör ve sağır kalırdı. Bu da insana yönelik hilkat kanununa ve onunla ilgili ilahi hikmete ters düşerdi. Olayların diğer bir yönü, Yaratanı tanıtmaya yöneliktir. Her olay bir uyarı niteliğindedir. Kıyamet günü, “aklımı harekete geçiren, Yaradan hakkında düşünmeme imkân hazırlayan bir olayla karşılaşmadım” diye itirazlara kapı açmamayı da amaçlar.³⁶⁷

Netice olarak şunu söyleyebiliriz. Ayetler incelendiğinde karada ve denizlerde hâkimiyetin sadece yüce Allah’a ait olduğuna şahit oluyoruz. İnsanın mutluluğa erişmesi için fırsat ve imkânlar peş peşe sıralanmaktadır. İlahi ayetlerle insan aklına ve hissine seslenilmekte, her olaydan hissesini almaya çağrılmaktadır. Kimi hisse, kimi akla, kimi vicdana hitap eder ve Yaratan ile yaratılan arasındaki engelleri kaldırmayı planlar. Önemli olan, Allah’ın rahmet dolu bu hikmetini ve gözlerimizin önüne serdiği o muhteşem planını görebilmek ve anlayabilmektir. Hem karanın hem de denizin sıkıntılarında kurtaracak olan yalnızca Yüce Allah’ın olduğunu unutmamak gerekir.

5.5. KIYAMET SAHNESİNDE DENİZLER

Kıyametin kopması sırasında meydana gelecek sayısız felaketlerin büyüklerinden birkaçı denizlerle alakalı olarak Allah Teâlâ tarafından Kur’an-ı Kerim’de zikredilmektedir. Dünyanın sonuyla ilgili bu durumu ayetlerle açıklamak istiyoruz. Bu konu âyeti kerimelerde şöyle geçer:

“وَالْبَحْرُ الْمَسْجُورُ”

“*Dolup kabaran (veya kaynayıp kabaran) denize and olsun ki*”³⁶⁸

’ وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ’

“*Denizler kaynayıp fıskırtıldığı zaman*”³⁶⁹

’ وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ’

³⁶⁷ Yıldırım, *a.g.e.*, IV / 1918-1920

³⁶⁸ Tur, 52 / 6

³⁶⁹ İnfitar, 82 / 3

“Denizler bir birine karışıp kaynaştığında (veya ateş haline geldiğinde)”³⁷⁰

Tekvir suresinin 6. âyetinde geçen “سَجْر” lafzı hakkında çeşitli yorumlar yapılmıştır.

1.) Denizlerin karışıp bir denize dönüşmesi, suyun bulanık olması veya yakılmış şey anlamına gelmektedir.³⁷¹

2.) Nehrin dolması anlamına da gelmektedir. İbn Zeyd’e göre ateşle dolması demektir. Arap dilinde “*el-mescur*” dolmak demektir.

3.) Katade ise, deniz suyunun çekilip denizin kuruması olarak değerlendirmektedir.³⁷²

4.) Bazı âlimler ise kızartılıp, alevlenen ve ateşe dönüşen denizler şeklinde yorum yapmışlardır.³⁷³

İnfitar suresinin 3.âyetinde geçen “فَجَّر” kelimesi sel gibi akıp birbirine karışma, yerden su fişkırmaya kaynama ve akma anlamlarına gelmektedir.³⁷⁴

Tur suresinin 6. ayeti kerimesinde “وَالْبَحْرُ الْمَسْجُورُ” “**Dolup kabaran deniz**” diye çevirisini yaptığımız bu cümle üzerinde farklı yorumlarda bulunulmuştur. Yapılan bu yorumları şöyle sıralamak mümkündür.

1.) Denizlerin suyunun kalmaması ve kuruması demektir. Bu görüşe göre sıcaklıkta yeryüzü ve denizler aynı duruma gelecekler.

2.) Denizler kaynatıldığında anlamındadır. Buda Kaffal’ın görüşüdür ve bu görüş hakkında farklı birkaç ihtimal bulunmaktadır.

a) Cehennemden denizin derinliklerinde olması ihtimali. Evet, dünya hayatı bittiğinde denizlerin dibindeki ateş suya tesir edecek ve denizler kaynatılacaktır.

b) Allah Teâlâ Güneşi, Ayı ve Yıldızları denizlere dökerek. Denizler bundan dolayı kaynayacak.

c) Allah Teâlâ denizlerde büyük bir ateş oluşturacak ve denizleri kaynayacaktır.

Razi bu görüşlerin zor bir ihtimal olduğunu ve dünyayı bozup kıyameti getirecek güce sahip olan Allah Teâlâ’nın denizleri kaynatması ve ateşe dönüştürmesi olayının zor olmadığını ifade etmektedir.³⁷⁵

³⁷⁰ Tekvir, 81 / 6

³⁷¹ Ahmed Rıza, *M’ucemu Metni’l- Luğeti*, Daru’l-Mektebeti’l-Hayat, Beyrut, 1959, III / 107-108

³⁷² İbnu Manzur, *a.g.e.*, III / 346

³⁷³ Mustafa Hüseyin el-Mansurî, *el-Muktataf min ‘Uyuni’t-Tefâsîr*, Daru’l-Kalem, Dımeşk- Daru’ş-Şamiyeti, Beyrut, V / 438-439, ts.

³⁷⁴ İbrahim Mustafa ve Bşk., *a.g.e.*, II / 674

³⁷⁵ Razi, *a.g.e.*, XXVIII / 198-199

Tekvir suresinin 6. ayeti kerimesinde “*denizler kaynatıldığında*” buyurmaktadır. Bununla ilgili bilimsel olarak âlimlerin farklı yorumları olmuştur. Bu yorumlardan bir iki tanesini şöyle sıralamak mümkündür.

1.) Bu şiddetli sarsıntı neticesinde yerkürede meydana gelecek olan volkanik patlaklar ve derin çatlaklardan dışarı püsküren magmanın, lav kütlelerinin deniz sularını ısıtıp kaynatması olarak değerlendirenler olmuştur.

2.) Dünyanın şiddetle sarsılmasının ve dağların parçalanıp yok olmasının doğal sonucu olarak denizlerin birbirine karışması ve tek deniz haline gelmesi demektir. Müfessirlerin tamamına yakını bütün bunların jeolojik ve kozmik bir felaket olarak vuku bulacağını kabul ederler.³⁷⁶

İnfitar suresinin 3. ayeti içinde “*denizler yükselip birbirine katıldığında*” Dünyanın şiddetle sarsılması, dağların parçalanıp yok olması, denge ve düzeninin bozulması gibi olaylar sonunda dünyayı denizlerin kaplaması şeklinde anlamak mümkündür. Bu ayetler hakkında, şiddetli sarsıntı neticesinde yerkürede meydana gelecek olan volkanik patlaklar ve derin çatlaklardan çıkan lav kütlelerinin deniz sularını kaynatacağı, taşıyacağı, hatta buharlaştıracağı şeklinde de yorum yapılmıştır.³⁷⁷

Mezheri ise; bu görüşlerin hepsini kapsayacak bir açıklama yaparak şöyle demektedir. “Bütün denizler birleşecek ve bir denize dönüşecektir. Allah Teâlâ güneşi bu denize bırakacak ve o zaman alevlenip ateşe dönüşecektir. Cehennem ehli için bütün sular ateşe dönüşecektir.”³⁷⁸ demektedir.

Kısaca şu tespitte bulunabiliriz. Denizler insan hayatıyla bire bir bağlantılı olup, enerji, gıda, beslenme ve daha birçok konuda insanoğluna nimetler, sunarken, yapılan çalışmalar gösteriyor ki insanoğlunun sonunu hazırlayacak kıyamet sahnesinde de önemli bir rol oynayacaktır.

5.6. DENİZLER MÜREKKEP OLSA ALLAH’IN İLMİNİN SONUNU GETİREMEZLER

Allah Teâlâ ilminin sonsuz olduğunu ayeti kerimede denizlerin mürekkep olması halinde dahi ilminin sonunun getirilemeyeceğini söyleyerek bizlere haber vermektedir. İlgili ayetlerden ikisinde şöyle buyurmaktadır.

³⁷⁶ Karaman ve bşk., *a.g.e.*, V / 562

³⁷⁷ *a.e.*, V / 569

³⁷⁸ Mazherî, *a.g.e.*, X / 205

وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةَ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa, denizler mürekkep olsa ve yedi misli deniz de yedekte bulunup yazılsa yine de Allah'ın sözleri bitmezdi. Doğrusu Allah güçlüdür, hâkim'dir.”³⁷⁹

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا

“De ki: "Rabbimin sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa ve bir o kadarını da katsak, Rabbimin sözleri tükenmeden denizler tükenirdi.”³⁸⁰

Bu ayetler hakkında âlimlerden farklı yorum ve tespitler olmuştur. Konunun anlaşılması için birkaç yorumu burada zikretmek istiyoruz.

1.) Bazı âlimler Allah Teâlâ bir insana Kuran'ın her bir harfi için bir anlam çıkarma kabiliyeti verseydi yine de Allah'ın ilminin sonunu getiremezdi. Çünkü Kuran Allah'ın kadim kelimeleridir. Kelamı olması hasebiyle Allah'ın sıfatıdır ve Allah'ın bir sonu olmadığı gibi sıfatlarının da bir sonu yoktur. Kuran'dan sadece Allah insanın kalbine ne veriyse o kadarını anlayabilir.³⁸¹ Şeklinde açıklamışlardır.

2.) Bazıları ise, ağaçlar kalem denizlerde mürekkep olsa ve Allah (c.c.) şu benim emrim, bu benim emrim dese denizlerin suyu tükenecek kalemleride bitecek.³⁸² Allah'ın emirleri bitmeyecek diye yorum yapmışlardır.

3.) Bazılar ise, denizler kalem için mürekkep olsa ve mahlûkatlar bunlarla yazarsa yine Allah'ın sözlerini bitiremezler. Kendileri tükenecek ama Allah'ın ilmi ve hikmeti tükenmeyecek.³⁸³ Şeklinde açıklama yapmışlardır.

4.) Süddi ise, kast edilen mananın cennetin sıfatları hakkında olduğunu söyleyip, şöyle demektedir. “Denizler tükenecek daha cennetin sıfatları bitmeyecek.”

³⁷⁹ Lokman, 31 / 27

³⁸⁰ Kehf, 18 / 109

³⁸¹ Ebu Muhammed Sehl b. Abdullah et-Tüsterî, *Tefsir'i Tüsterî*, 1. Baskı, Daru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut, 1423 h., I / 98

³⁸² Taberî, *a.g.e.*, XX / 151

³⁸³ 'Aladdin Ali b. Muhammed el-Hazin, *Tefsiru'l-Hazin*, 1. Baskı, Daru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut, 1415 h., III / 180

5.) İkrime ise, denizler tükenecek daha La ilahe illallah diyen insanın sevabı bitmeyecek.³⁸⁴ demektir.

6.) Allah'ın kelimelerinden kasıt sevap ve azap, yarattığı ve yaratacağı şeyler ya da Kuran'ın ilmi olabilir. İnsanlar Allah'ın bilgilerini saymaktan acizdirler.³⁸⁵ şeklinde açıklamışlardır.

7.) Bazıları da Allah yeryüzünü ve gökyüzünü yarattı. Bütün canlıları ve onlardaki her bir parçayı açıklasa, ağaçları ve yaprakları, tatlarını ve renklerini, hayvanları tamamıyla tanıtsa, denizler mürekkep olsa ağaçlar kalem olsa, denizlere yedi deniz daha eklense yine de Allah'ın açıklamaları bitmeyecek ve denizler ve ağaçlar tükenecek.³⁸⁶ demişlerdir.

Ayette geçen yedi denizin izahı hakkında gelen bir rivayette şöyle buyrulmaktadır. “*Şu denizinizin altında ateşten bir deniz daha var, onunda altında bir deniz onunda altında ateşten bir deniz daha taki yedi deniz olana kadar böyle denizler var.*”³⁸⁷

Öncesi ve sonrası olmayan, ezelle ebed arasını ilmiyle kapsayan Allah için bir son olmadığına göre, O'nun sözleri için de son ve sınır yoktur. O bakımdan bütün denizler mürekkep olsa ve bir o kadarı da ona katılsa yine de Rabbinizin sözleri bitmeden onlar tükenir. Bize Cebrail (a.s.) vasıtasıyla indirdiği sözü, bizim ihtiyacımız oranındadır. Öyle ki, kıyamete kadar dünya ve ahretimizi düzenleyecek, ruhumuzu arındıracak önümüzü aydınlatacak, düşünce ufkumuzu genişletecek, duygularımızı yönlendirecek hükümleri kapsamakta ve bütün milletlere seslenmek, yol göstermektedir. Böyle olmasına rağmen Kur'an-ı Kerim bitmez, tükenmez bir ilim hazinesi olarak elimizde bulunuyor. Her çağda insanları Hakka çevirecek, gelişerek doğruyu bulan ilimle bağdaşacak özelliktedir. Çünkü Yüce Allah sözüdür, o bakımdan kapsamlı ve kudretlidir. Biz henüz fizik âlemi hakkında her şeyi çözmüş ve anlamış değiliz. Bilmediklerimiz bildiklerimizden çok fazladır. Mana âlemi, yani fizikötesi hakkında ise, ilmin kayda değer tespiti yoktur. Allah'ın kudretini varlık âlemindeki tecellilerinden milyarda birini belki ancak bilebiliyoruz.³⁸⁸

³⁸⁴ Kurtubî, *el-Cami'u li Ahkami'l-Kur'an*, XI / 69

³⁸⁵ Ebu Muhammed İzzeddin Abdulaziz b. Abdusselam, *Tefsiru'l- Kuran ‘ ihtisaru Tefsiri Maverdi’* Daru İbn Hazm, 1. Baskı, Beyrut, 1996, II / 265

³⁸⁶ Kurtubî, *el-Cami'u li Ahkami'l-Kur'an*, XIV / 77

³⁸⁷ Yahya b. Selam b. Ebi Sa'lebe, *Tefsir'u Yahya b. Selam*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiye, 1.Baskı, Beyrut 2004, II / 680

³⁸⁸ Yıldırım, *a.g.e.*, VII / 3689-3690

SONUÇ

Tezimizin konusu “**Kuran’da Denizler**” olması münasebetiyle araştırmamız denizler hakkında olmuştur. Deniz kavramı nedir? Denizlerin oluşumu, yapısı ve Kuran’ı Kerimde denizlerle ilgili ayetler üzerinde durulmuştur. Kuran’da denizler ve denizlerle bağlantılı ayetler ele alınmıştır. İlgili ayetlere baktığımız zaman, kısaca ilahi mesajların hangi peygamber ve ümmetle alakalı olduğu, ayetler bağlamında denizlerdeki olağan üstü olaylar, denizlerdeki faydalar, denizlerin içinde barındırdığı nimetler ele alınmıştır.

Çalışmamız neticesinde dünya yüzeyinin yaklaşık olarak yüzde yetmişini kaplayan bu su tabakası Kur’an-ı Kerimde 41 âyete konu olmuştur. Bu ayetleri birkaç başlık altında sunmaya çalıştık. Çalışma neticesinde Nimet olması açısından denizler ve bunun alt başlıkları olan denizlerin musahhar kılınması, gemiler, gemilerin insan hizmetine verilmesi, gıdalar, deniz ürünleri, cumartesi yasağı, denizlerde av ve dalgıçlık konuları etrafında şekillenmiştir. Kıssalar bağlamında denizler ve alt başlıkları Hz. Musa ve Firavun, denizin yarılması olayı, boğulma esnasında Firavunun iman getirmek istemesi, Firavunun cesedi, Hz. Hızır’ın kim olduğu, Hz. Musa’nın Hz. Hızır’la buluşmak istemesi ve Hz. Yunus konuları ve Denizler ve olağan üstü durumları konusu ve alt başlıkları iki denizin karışmaması olayı, denizlerdeki bozulmalar, denizlerdeki karanlıklar, denizlerde zor durumda kalan insanların Allah’a sığınması, kıyamet sahnesinde denizler ve denizlerin mürekkep olması halinde Allah’ın ilminin sonunu getiremeyecekleri konuları anlatmaya çalıştık.

Evet, “**Kuran’da Denizler**” adlı çalışmamızla denizlerin oluşumu, insan hayatındaki yerine, ekonomik önemine, fayda ve yararlarına ve peygamberler ve ümmetlerle olan bağına ayetler ışığında değinmeye çalıştık.

Netice olarak “Deniz Kavramı” denilince insan var olmadan önce başlayan ve kıyamete kadar devam edecek olan yerine göre bir nimet, bazen bir azap, bazen de bir güç olarak karşımıza çıkan su tabakası aklımıza gelmektedir. Dünya’nın dörtte üçünü kaplayan bu su tabakası canlılara Allah’tan tarafından faydalanmaları için verilmiştir. İnsan hayatının bir parçası olan ve Allah’ın kudret ve gücünü gösterdiği mucizelerle donatıldığı, içinde sayısız nimeti barındıran bu su tabakasını Kuran-ı Kerim’de kırk bir ayete konu olmuştur. Hazırlanan bu tezde bu ayetler etrafında şekillenmiştir.

CONCLUSION

As the of thesis is "The Seas in Qur'an " we tried to study on; "What is sea concepy?" The creation of the seas and the Ayahs (Qur'anic Verses) related to the seas in Qur'an. The seas in Qur'an and the Ayahs related to seas are handled. When we look at the related Ayahs, shartli, it is handled to whic prophet or community godly messages are related to, in the context of Ayahs the miracles in Seas, benefils in seas, the blessins that the seas hovse in them.

In Qur'an-in 41 ayahs-the sea expression or the words derived from the sea passes. In content of our research, we tried to put emphasis on; sea as a contepti creation of the seas, the temperature of the seas, fresh water, Saline water, the colour of the sea water, sea concept in Qur'an, concepts related to the sea in Qur'an the resavrces supplying seas in Ayahs, splitting of sea, the event of not mixing of two seas, diving, Allah's endless wisdom, deformation in seas, darkneses in seas, Prophet Moses and Hızır, Saturday ban, and lastiy the seas in doomsday stage.

As a resul, when "Sea concept is mentioned, it comes Our mind that a water layer-wich existed before human being and is going tol ast until doomsday-and wich is sometimes a blessing, sometimes a torture and sometimes a power. That sea layer wich covers three fourth of the word surface is given to humans by Allah in order to get benefit frou it. The water layer, wich is a part of human life and wich includes numeraus blessings, and in wich Allah shows his wealth and power with blessings, has been mentioned in 41 Ayahs in Qur'an. We tried to put emphasis on these Ayahs in our the

KAYNAKÇA

- ABADÎ, Muhammed b.Yakub Feyruz, *Kamusu'l-Muhit*, 8. Baskı, Beyrut, 2005.
- AKIN, Hanifi, *Safvetu'l-Kâri bi İhtisari Sahihi Buhari, Sahih-i Buhari Muhtasari*, Beka Yayınevi, İstanbul, 2008.
- AKŞİT, Niyazi-SANIR, Feruh, *Gençler İçin Genel Bilgi Ansiklopedisi*, Ağustos Matbaası, 1881.
- ‘ALAUDDİN SEMERKANDÎ, Muhammed b. Ahmed b. Ebi Ahmed Ebu Bekr, *Tuhfetu'l-Fukahai*, 2. Baskı, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyyeti, Beyrut, Lübnan, 1994.
- ALTUNTAŞ, Halil-ŞAHİN, Muzaffer, *Kurân-ı Kerim Meali*, D.İ.B., Ankara, 2009.
- ÂMEDÎ, Zeynu'l-Abidiyn, *el-Fetava'l-Âmediyyeti*, Mektebetu's- Seyda, 1.Baskı, D.Bakır, 2012.
- ARSLAN, Ali, *Büyük Kur'an Tefsiri*, Arslan Yay., İstanbul, ts.
- BAKÎ, Adam, *Yahudilik, Yaşayan Dünya Dinleri*, 2. Baskı, D.İ.B.Yay., İstanbul, 2007.
- BAYRAKLI, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yay., İstanbul, 2013.
- BEG, Ahmed Zeki, *Kamusu'l-Coğrafiyyeti'l-Kadimeti*, 1.Baskı, el-Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyeti, Mısır, 1899.
- BEYDAVÎ, Nasiruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazî el-Beydavi, *Tefsiru'l-Beydavi, Envaru't-Tenzil ve Esrari't-Tevil*, 1.Baskı, Beyrut, 1418 h.
- BUHARÎ, Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah el- Buharî, *Sahihi Buharî*, Daru Tuki'n-Necat, 1.Baskı ts.
- BUSTANÎ, Betrus, *Muhitu'l-Muhit*, Beyrut, 1987.
- CANBULAT, Mehmet, *Ledünni, Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 3. Baskı, D.İ.Y., Ankara, 2007.
- CERAN, İsmail, *Sebte, Diyanet İslam Ansiklopedisi*, T.D.V., İstanbul, 2009.
- CEVZÎ, Cemaluddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Nüzhetu'l-A'yani'n-Nezair fi İlmi'l-Vucuhi ve'n-Nezair*, Muessesetu'r-Risaleti, 1. Baskı, Lübnan, 1984.
-, *Muntazam fi Tarihu'l-Ümeme ve'l-Mülük*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyyeti, 1.Baskı, Beyrut, 1992.
- CEVZÎ, İbnu Teyyim, *Bedai'u't-Tefsir*, Daru İbni'l-Cevzî, 1. Baskı, 1427 h.

CEZİRÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerim b. Abdulvahid eş-Şeybanî, *el-Kamil fi't-Tarih*, 1.Baskı, Daru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut-Lübnan, 1997.

DERVEZE, Muhammed İzzet, *et-Tefsiru'l-Hadis*, Daru'l- İhya'i Kütübi'l-Arabiyyeti, Kahire, 1383 h.

DERVİŞ, Muhyeddin b. Ahmed Mustafa, *İ'rabu'l-Kur'an ve Beyanuhu*, Daru'l-İrşadi Li'ş-Şuuni'l-Cem'iyyeti, 4.Baskı, Hıms, 1415 h.

DOĞAN, Ahmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Akçağ Yay., 2.Baskı, Ankara, 2013.

EBU'L FADL Abdullah b. Mahmud el-Hanefî, *el-İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1937.

EBU SA'LEBETE, Yahya b.Selam, *Tefsiru Yahya b. Selam*, Daru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Berut, 2004.

EBU ABDİLLAH, Muhammed İzeddin Abdulaziz b. Abdusselam, *Tefsiru'l-Kuran, İhtisarü Tefsiri Maverdi*, Daru İbn Hazm, 1.Baskı, Beyrut, 1996.

EBU'L-VELİD, Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubi, *el-Beyan ve't-Tahsi'l ve'ş-Şerhu ve't-Tevcih ve't-Ta'lilu li Mesail'l el-Musteğrec*, Daru'l-Garbi'l-İslami, 2. Baskı, 1988.

el-BELADİYYÎ, Atık b. Gays, *Mu'cemu'l-Mealimu'l-Coğrafiyyeti fi's-Sireti'n-Nebeviyyeti*, Daru Mekkete, 1.Baskı. 1982.

el-HANBELÎ, Şemsuddin Ebu'l-Avn Muhammed b. Ahmed b. Salim es-Seferani, *Levamiu'l-Envar el-Behiyyeti ve Sevati'u'l-Esrari'l-Eseriyyeti li Şerhi ed-Dürreti fi' Akdi'l-Firkati'l-Merdiyyeti*, Muessesetu'l-Hafikiyn, Dimeşk, 2.Baskı, 1982.

el-HANEFÎ, Muhammed b. Abdullah eş-Şibli ed-Dimeşki – İBN TAKYİDDİN, Ebu Abdullah Bedruddin, *Âkami'l-Mercan fi Ahkami'l-Cann*, Mektebetu'l-Kur'an, Mısır-Kahire, ts.

el-MURSÎ, Ahmed – CEVHER, Hüseyyin, *el-'Icazi'l-'İlmi Li'l-Kur'ân-ı el-Kerim Beyne'l-Âyati'l-Kur'aniyyeti ve'Nezeriyyâti'l-İlmiyyeti*, Mektebetu Ceziretu'l-Virdi, 1.Baskı, 2000,y.y..

ENDÜLÜSÎ, Ebu Abdullah b. Abdulaziz b. Muhammed el-Bekri, *Mu'cemu ma İste'ceme min Esmâi'l-Biladi ve'l-Mevad'i*, 3.Baskı, 'Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1403 h.

ERBİLÎ, Muhammed Emin, *Tenviru'l-Kulup fi Muameleti Allami'l-Ğuyub*, el-Mekatibu'ş-Şehireti, Mısır, 1377 h.

er-RUMÎ, Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, *el-İ'naye Şerhu'l-Bidaye*, Daru'l-Fikr, ts.

- GÖVSA, İbrahim Alettin, **Resimli Yeni Lugat ve Ansiklopedi**, İskit Yayınları, ts.
- HAMEVÎ, Şehabuddin Ebi Abdillâh Yakut b. Abdillâh er-Rumî el-Beğdadî, **Mu'cemu'l-Buldan**, Daru Sadr, Beyrut, 1997.
- HANEFÎ, Zeynuddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr, **Muhtaru's-Sihah**, Mektebetu'l-Asriyye, 8.Baskı, Beyrut, 1999.
- HATİP, Abdulkerim Yunus, **et-Tefsiru'l-Kuran'ı Li'l- Kuran'ı**, Daru'l- Fikri'l-Arabî, Kahire, ts.
- HATİP BAĞDADÎ, Ebu Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit b. Ahmed b. Mehdi, **Tarihu'l-Enbiya**, 1.Baskı, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyyeti, Beyrut-Lübnan, 2004.
- HAZİN, 'Alauddin Ali b. Muhammed b. İbrahim Ebu'l-Hasan, **Lubabu't-Tevi'l fi Ma'anü't-Tenzil**, Daru'l-Kütübi'l İlmiyye, Beyrut, 1415 h.
- HEVAZİN, Abdulkerim, b. Hevazin, b. Abdulmelik, **Letaifu'l-İşaret, Tefsiru'l-Kuşeyrî**, 3. Baskı, Mısır, ts.
- HEYET, Ali Bardakoğlu, **Haramlar ve Helaller İlmihal İslam ve Toplum**, T.D.V., 11. BASKI, Ankara, 2007.
- HEYET, **Deniz Büyük Ansiklopedi**, I, Milliyet, Şubat, 1991.
- HEYET, **Deniz Temel Britannika**, V, Ana Yayıncılık, 1992.
- HEYET, "Ezher Âlimler Birliği", **el-Muntağip fi Tefsiru'l- Kuran-ı Kerim**, 18. Baskı, Mısır, 1995.
- HEYTEMÎ, Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Hecer, **Tuhfetu'l-Muhtaç fi Şerhi'l-Minhac**, Mektebetu't-Ticaretî'l-Kübra, Mısır, 1983.
- HİCAZÎ, Muhammed, Mahmud, **Furkan Tefsiri**, İlim Yay., ts.
- HİMSÎ, Muhammed Hasan, **Faharis Kamiletun Li'l-Mevadı-ı Ve'l-Elfazı**, Daru'r-Reşid, Beyrut, 1334 h.
- İBN. FARİS, Ahmet, **Mucemu Mekayısı'l-Luğeti**, Daru'l-Fikr, 1979.
- İBNU MANZUR, Muhammed b. Mukrim b. Ali Ebu'l-Fadl Cemaluddin, **Lisanu'l-Arap**, Daru Sadr, Beyrut, 1414 h.
- İBN KESİR, Ebu'l-Fide İsmail b.Ömer el-Kareşî, **Tefsiru'l- Kuran'ı Azim**, Daru Tayyibe, 2.Baskı, 1999.
- İSTANBULÎ, İsmail Hakkı b. Mustafa, **Ruhu'l-Meani**, Beyrut, t.s.
- KASİMÎ, Muhammed b. Celaluddin b. Muhammed Said b. Kasım el-Hallak, **Mahasinu't-Tevîl**, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1.Baskı, Beyrut, 1418 h.

- KARAMAN, Hayreddin,-ÇAĞRICI, Mustafa-DÖNMEZ, İbrahim Kâfi-GÜMÜŞ, Sadrettin, *Kur'an Yolu, Türkçe Meal Ve Tefsiri*, D.İ.B.Yay. Ankara, 2007.
- KAZVİNÎ, Ahmed Faris b. Zekeriyya el- Kazvinî, *Mucmelu'l-Luğeti li- İbn Faris*, 2.Baskı, Beyrut, 1986.
- KOCATAŞ, Ahmet, *Genel Osenoloji Deniz Bilimlerine Giriş*, Dora Yay., Bursa, 2012.
- KÖKSAL, Mustafa Asım, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 11. Baskı, Ankara, 2009.
- KUDAME, Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Hanbelî, *el-Muğni li İbn. Kudame*, Kahire, 1968.
- KURTER, Ajun, Oseanografya, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1977.
- KURTÛBÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el- Kurtûbî, *el-Cami'u Li Ahkami'l-Kur'an*, 2. Baskı, Kahire, 1964.
-, *el-Beyan ve't-Tahsi'l ve's-Şerh ve't-Tevcih ve't-Ta'lil li Mesail'li'l-Musteğrec*, Daru'l-Ğerbi'l-İslami, 2. Baskı, 1988.
- KUTUP, Seyyid İbrahim Hüseyin eş-Şaribi, *Fi Zilali'l-Kur'an*, Daru's-Şuruk, 17. Baskı, Beyrut, 1412 h.
- MAHALLÎ, Celaluddin Muhammed b. Ahmed es-SUYUTÎ, Celaluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr, *Tefsiru'l- Celaleyn*, 1. Baskı, Kahire, t.s.
- MANSÛRÎ, Mustafa Hüseyin, *el-Muktataf min 'Uyuni't-Tefasir*, Daru'l-Kalem, Dımeşk-Daru's-Şamiyeti, Beyrut, ts.
- MAVERDÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el- Maverdî, *Tefsiru'l-Maverdi, an-Nuketu ve'l-'Uyun*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.s.
- MEHARİBÎ, Ebu Muhammed Abdulhak b. Abdurrahman b. Tema b. Âtiyyeti'l-Endülüsî, *el-Muharriru'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-'Aziz*, 1. Baskı, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyyeti, Beyrut, 1422 h.
- MERAĞÎ, Ahmed Mustafa, *Tefsiru'l-Merağî*, 1. Baskı, Mısır, 1946.
- MES'UD, Cubran, *er-Raid Mu'cemun Luğuviiyun Asriyyun*, Daru'l-İlmi li'l-Melayin, 7. Baskı, Beyrut, 1992.
- MAZHERÎ, Muhammed Senaullah, *et-Tefsiru'l-Mazherî*, Mektebetu'r-Rüşdiyye, Pakistan, 1412 h.
- MUHAMMED, Reşid b. Ali Rida, *Tefsiru'l-Menar*, Mısır, 1990.

MAKDÎSÎ, Mutahhir b. Tahir, *el- Bed'u ve't-Tarih*, Mektebetu's-Sekafeti'd-Diniyyeti, yy., ts.

MUSTAFA, İbrahim –ZEYYAT, Ahmed-ABDULKADİR, Hamid-NECCAR, Muhammed, *Mu'cemu'l-Vasit*, Daru Da've, Kahire, ts.

NECCAR, Zağlul, *Min Ayati'l-'Icazi'l-'İlmi Fi'l-Kur'ân-ı Kerim I*, 12.Baskı, Mektebetu'ş-Şurruki'd-Devliyyeti, Kahire, 2008.

....., *Min Esrari'l-Kuran'ı, el-İşareti'l-Kevniyye fi'l- Kur'ân-ı Kerim*, 2002.

....., *Min Ayati'l-'Icazi'l-'İlmi Fi'l-Kur'ân-ı Kerim II*, 12.Baskı, Mektebetu'ş-Şurruki'd-Devliyyeti, Kahire, 2008

....., *Min Ayati'l-'Icazi'l-'İlmi III*, 10. Baskı, Kahire, 2008.

NEVEVÎ, Yahya, *Siracu'l-Vehhac*, Daru ofsayt, İstanbul ts.

NURBAKÎ, Halûk, *Kur'ân-ı Kerim'den Ayetler ve İlmi Gerçekler*, T.D.V.Yay., 14. Baskı, Ankara, 2014.

NURSÎ, Said, *Mektubat*, Tuğlar Matbaacılık, İstanbul, 2005.

ÖZKUYUMCU, Nadir, *Tanca, Diyanet İslam Ansiklopedisi*, T.D.V., İstanbul, 2010.

ÖZSOY, Ömer *Konulara Göre Kur'an, Sistematik Kur'an Fihristi*, 12.Baskı, Fecr Yay., Ankara, 2006.

RAZÎ, Ebu Abdullah Muhammed b.Ömer b.el-Hasan b. El-Hüseyn et-Teymi er-Razî Fahrudin, *Tefsir'i Kebir, Mefatihü'l- Gayb*, 3.Baskı, Daru İhya'i et-Turasi el-Arabî, Beyrut, 1420 h.

RIZA, Ahmed, *Mu'cemu Metni'l-Luğeti*, Daru'l-Mektebeti'l-Hayat, Beyrut, 1959.

SE'ALEBÎ, Ebu Zeyd Abdurrahman, *el-Cevahiru'l-Hisan fi Tefsiru'l-Kur'an*, Daru'l-İhya'i et-Turasi el-Arabî, 1.Baskı, Beyrut, 1418 h.

SABUNÎ, Muhammed Ali, *Muhtasarü Tefsiri İbn Kesir*, 7. Baskı, Beyrut, 1982.

....., *Safvetu't-Tefasir*, Beyrut, 1401h.

SEMERKANDÎ, Ebu'l-Leys Nasru b. Muhammed b. Ahmed İbrahim, *Bahru'l-Ulum*, yy., ts.

SUYUTÎ, Abdurrahman b.Ebi Bekr Celaluddin, *ed-Durru'l- Mensur*, Daru'l- Fikr, Beyrut, ts.

....., *el-Itkan fi Ulumi'l-Kur'an*, el-Hey'etu'l-Mısriyye, 1974.

ŞA'RÂVÎ, Muhammed Mutevella, *Mucizetu'l-Kur'an*, Daru Ahbari'l-Yevm, I / 6, ts.

ŞEVKANÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdillan, *Fethu'l-Kadir*, 1.Baskı, Daru İbnu Kesir-Daru'l-Kelimi't-Tayyib, Dımeşk-Beyrut, 1414h.

ŞİRBİNÎ, Şemsuddin Muhammed b.Ahmed el-Hatibi eş-Şirbinî, *Siracu'l-Munir fi İ'neti ala Merifeti Ba'dı Me'ani Kelami Rebbine'l-Hâkim*, Kahire, 1285 h.

TABERÎ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir b Yezid b. Kesir b. Galib el- Amâlî, *Camiu'l- Beyan fi Tevili'l-Kur'an, Taberi Tefsiri*, 1.Baskı, Daru Hicrin, 2001.

....., *Tarihi'r-Rüsülü ve'l-Mülük*, 2.Baskı, Daru't-Turasi, Beyrut, 1387 h.,

TABERİSÎ, Emiru'l-İslam Ebu Ali el-Fadl b. Hüseyin, *Mucmeu'l- Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, el-Mecme'u'l-Âlemi li-Ehli'l- Beyt, ts.

TANTAVÎ, Muhammed Seyyid, *et-Tefsiru'l-Vasit li'l-Kuran-ı'l- Kerim*, Daru'n-Nuhde, 1.Baskı, Mısır, 1998.

TİRMİZÎ, Muhammed b. İsa b. Sevrete b. Musa b. ed-Dehhak *Sünenu't- Tirmizî*, Metbe'etu Mustafa el-Babi el-Helebi, Mısır, 1975.

TÜSTERÎ, Ebu Muhammed Sehl b.Abdullah, *Tefsir Tüsterî*, Daru'l- Kütübi'l-İlmiyye,1.Baskı, Beyrut, 1423 h.

VECDÎ, Muhammed Ferid, *Dairutu'l-Mearif el-Karni'l-İşriyn*, Daru'l-marifeti, 3. Baskı, Beyrut-Lübnan, 1971.

YILDIRIM, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kuran Tefsiri*, Anadolu Yay., İzmir, 1986.

YUSUF, Muhammed b.Yusuf, *Bahru'l-Muhit*, 1.Baskı, Beyrut, 1993.

ZAMEHŞERÎ, Ebu'l Kasım Mahmud b. Amr b. Ahmed Carullah, *el-Keşşaf an Hakaiki Ğavami'd-Tenzil*, 3.Baskı, Beyrut, 1407 h.

ZUHAYLÎ, Vehb b. Mustafa, *et-Tefsiru'l-Münir fi'l-Akideti ve's-Şeriati ve'l-Minheci*, 2.Baskı, Dımeşk, 1418 h.